

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KULTUR OG FOLKEMINDER

XXI

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

HILLERØD 1969

KULTUR
OG FOLKEMINDER
XXI

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

HILLERØD 1969

LARS LARSEN FRA VEJBY

Senere Aar.

I »Kultur og Folkeminder« XIII, 1961, bragte vi en Skildring paa 49 Sider af Lars Larsens Barndom og Ungdom samtidig med, at der blev givet et Kulturbillede af Livet i Vejby Sogn i første Halvdel af forrige Aarhundrede. Her fortsætter vi med en Redegørelse for Lars Larsens Manddom og Alderdom. Men først et Par nødvendige Forbemærkninger.

Lars Larsen var født den 31. Oktober 1839 i et af de saakaldte Ellemosehuse, der laa i Skellet mellem Ørby og Vejby. Her havde hans Far, der ogsaa hed Lars Larsen, et Husmandssted med 2 Tdr. Land. Der blev senere købt mere Jord til, saa Ejendommen benævntes et Parcelliststed.

Et Par Mænd, der paa forskellig Vis fik Betydning for Vejby Sogn, bør nævnes. Efter den sympatiske Provst Blichfeldt blev *Carl Christian Jensen* (1816-1895) Sognepræst i Vejby-Tibirke fra 1859 til 1885. Han var en Mand med mange Interesser. Han studerede blandt andet Kinesisk, ligesom han deltog i internationale Oldforsker møder. Men nogen folkelig Forstaaelse havde han ikke, og der blev snart kold Luft mellem de nye Præstefolk og Vejbyerne.

En Mand af en helt anden Natur var *Albert Peter Carl Abrahams*, der var født i København 1839 som Søn af *N. C. L. Abrahams*, der var Professor i Fransk og senere Notarius publicus. Peter Abrahams fik Lyst til Landvæsenet. Han blev Elev paa Landbohøjskolens første Hold og Landbrugskandidat efter 1³/₄ Aars Forløb, Som Forvalter paa Annissegaard hørte han, at Unnerupgaard med sine 170 Tdr. Land og to Møller var billig til Salg. Han vovede Købet og sad nu, 23 Aar gammel, som Proprietær i Vejby Sogn. De Vejby

Bønder rystede paa Hovedet af den unge Københavner, der skulde være Landmand, men det lykkedes. Med ham fik den unge videbærlige og jævndrende Lars Larsen Forbindelse. Han fik en venlig Modtagelse. Hans Kundskaber blev paa forskellig Maade udvidet, og han mødte her en helt ny Kultur, som blev af stor Betydning for ham. Kort sagt, Peter Abrahams blev hans Ven. Senere afhændede Abrahams Unnerupgaard og købte Højagergaard ved Slangerup. Dette var den nødvendige Indledning, og nu gaar vi til Sagen.

Jens Christian Hostrup, der var født i København 1818, udnævnes 1855 til Præst i Silkeborg, og herfra blev han 1862 ved Frederik VII's Bevaagenhed forflyttet til Hillerød, hvor han virkede til 1881. Hostrup var en af den Tids betydeligste grundtvigske Præster her i Landet, og han blev i sit Arbejde støttet af sin hjertevarme og temperamentsfulde Hustru Elisabeth, der var en Datter af Digteren *Carsten Hauch*. Ogsaa det folkelige Arbejde stod Hostrups Hjerte nær.

Fra 1864 til 1867 var *J. Ph. Jansson* Hjælpepræst hos Pastor *Bache* i Græsted. Han tilhørte Indre Mission, men var dog ikke mere ensidig, end at han indbød Hostrup til at tale sammen med sig ved et af de gudelige Møder, han om Sommeren holdt i Skoven. Efter Mødet kom Hostrup til at tale med en lille Kreds af Bønderfolk, der ikke følte sig tiltalt af Indre Mission, men derimod havde været glad ved, hvad Hostrup sagde. De var fra Højbjerg, og de blev fra den Dag hans Venner. De kom fra nu af hyppigt i Slotskirken, ligesom de i det hele sluttede sig til Hostrups kristelige og folkelige Syn.

I de Aar, Peter Abrahams og hans Hustru boede paa Højagergaard, var Hostrup Præst i Hillerød og Herlev, og det var, skriver Abrahams i sine Erindringer, en af deres Glæder enten at køre til Frederiksborg og høre Hostrup prædike i Slotskirken eller om Sommeren at spadsere til Herlev Kirke og deltage i Gudstjenesten dér. Egnens Folk kunde ikke forstaa, at de vilde gaa den lange Vej, og jævnlig standsede en kørende og tilbød dem at age med, men de to Ægtefæller var ivrige Fodgængere, og de nød Naturen undervejs. Iøvrigt lykkedes det aldrig Hostrup at samle ret mange i Herlev, medens han samlede en stor og lydhør Menighed i Slotskirken.

I Tresserne gik der en Oplysningsbølge hen over Nordsjælland. Føreren i denne folkelige Vækkelse var Hostrup, men Bevægelsen

havde gode og værdifulde Støtter i tre Lærere *Zakarias Nielsen* i Nejlinge, *Petersen* i Ammindrup og *Svegaard* i Kagerup. *Zakarias Nielsen* blev 1864 Lærer i Nejlinge, her virkede han til 1868, da han blev forflyttet til Herstedvester, hvor han foruden at passe sin Skole efterhaanden blev Ophavsmand til et stort folkeligt Forfatterskab.

Søren Petersen blev 1859 Hjælpe­lærer i Amindrup, hvor han Aaret efter blev Førstelærer. Her virkede han til Begyndelsen af dette Aarhundrede. Han døde 1904. C. Jensen Svegaard var Lærer i Jonstrup i Vendsyssel fra 1852. Senere blev han forflyttet til Kagerup, hvor han var til 1892.

Om disse tre frisindede Lærere siger Lars Larsen, at de hverken pryglede eller gav Lektier for. De var paavirkede af den fynske Friskolebevægelse, der væsentlig var fremkaldt af Præsten *Vilhelm Birkedal* i Ryslinge og Højskoleforstander *C. Kold* i Dalum, hos hvem de havde deltaget i et Feriekursus. Lars Larsen, der havde et aabent Sind for nye Tanker, kom under Paavirkning af disse Mænd, og de fik ham overtalt til at tage over til Fyn for at overvære en Fore­dragsrække hos Kold, og herom siger Lars Larsen i sine Erindringer: »Da jeg første Gang saa ham, syntes jeg, han var den mærkeligste Mand, jeg havde set. Han var lille af Vækst, gik altid med en ulden ringlet, saakaldt Ærmetrøje med Selerne udenpaa og saa ingen egentlig Vest. I dette Kostume var han, naar han talte i sin Skole, og saa brugte han en Mængde Snus, han dyppede Næsen ned i Daasen. »Gud ved, hvad Du er for en Fisk,« tænkte jeg, men jeg fik andet at vide. Thi hans Fore­drag var vidunderlige, den Tanke­rigdom, han var i Besiddelse af, og den Maade, hvorpaa han forstod at klargøre sine Tanker, var ligefrem betagende. Jeg har hørt en Del Talere i min Tid, Bjørnsons skummende Elvebrus, naar han rigtig var i Aande, Georg Brandes ætsende Vid og Monrads stadig spørgende i Fore­draget, ikke at forglemme Hostrups dejlige Sol­blink – men jeg synes, ingen af dem overgik Christen Kold.«

Lars Larsen kom, som han siger, hjem med spændte Vinger, og han vilde gerne være med i Laget. Han havde nu for Alvor noget at tale med de tre Lærere om, han blev Husven alle tre Steder, og det var dejlige Timer, han tilbragte i deres hyggelige Hjem

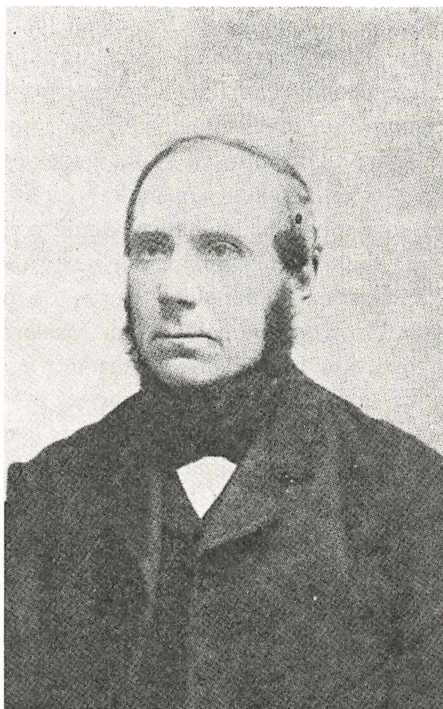
Foruden Hostrup og de tre Lærere var der endnu en Mand, der tog Del i det folkelige Oplysningsarbejde her i Nordsjælland, og

han hed *Vilhelm Larsen*. Han havde været i Amerika, blev senere Lærer paa Als, hvorfra Tyskerne efter 64 havde fordrevet ham, og nu havde han aabnet en Folkehøjskole ved Arresødal. Vilhelm Larsen var velbegavet og kundskabsrig, men hans Skole var nærmest en Landbrugsskole. Han sluttede sig dog fuldt ud til det Oplysningsarbejde, der gik over Nordsjælland, og hvori Hostrup var et klart Nummer eet. Hostrup var utrættelig, kom altid, naar man kaldte paa ham. Noget Honorar for Foredragene var der i de Tider ikke Tale om. Petersen i Ammindrup holdt ugentlige Foredrag i sin Skole, Forsamlingshuse havde man endnu ikke.

Som Regel var det Fædrelandets Historie, disse Foredrag handlede om. Som nævnt ønskede Lars Larsen ogsaa at være med i Laget. Han havde gennemløjet baade Allens, Fabricius's og Frederik Barfods Bøger om Danmarks Historie. Som Følge af sin enorme Hukommelse kunde han dem halvvejs udenad. En vis Veltalenhed besad han ogsaa og en skønne Dag vovede han Springet – han indbød til et Foredragsmøde i Vejby Skole. Dette var en lovlig Ting, men Pastor Jensen var ilde tilpas. Han var en afgjort Modstander af de »nye Tider« og havde bestræbt sig for at gøre de Foredragsmøder, der nu begyndte at samle Opmærksomhed baade her og dér, latterlige. Og at Lars Larsens Søn fra Ellemosehuset nu vilde holde et historisk Foredrag, var dog det allermest latterlige. Præsten mødte for at se Tingene an, men Lars Larsen havde taget sine Forholdsregler. Skolen var fuld af Folk, da Lars Larsen bød velkommen – og meddelte, at Skoleforstander Vilhelm Larsen fra Arresødal var kommet til Stede og vilde holde Foredrag. Det var vel nok en Skuffelse for Præsten. Vilhelm Larsen talte om de tre sønderjydske Førere Laurids Skau, Nis Lorenzen og Krüger fra Bevtoft. Folk var veltilfredse, og Pastor Jensen gik tavs sin Vej. Ved en anden Lejlighed fik Lars Larsen Zakarias Nielsen til at læse op.

I det hele var Trangen til Oplysning stigende, det var tydeligt, at Folket var ved at vaagne. Præsten kunde ikke magte den Stemning, der var opstaaet, og som stadig bredte sig. Naa ja, saa trak han sig tilbage i sit Hi. Der blev oprettet Skytteforeninger, Læselysten var stigende, og der var flere og flere, der holdt Aviser.

Hen over Landet gik i disse Aar en Trang til at oprette Folkehøjskoler, Arnestedet for Oplysning og Vækkelse. Det var ganske vist først i 1872, at *H. P. Holst* formede de senere saa kendte Linier:

Lars Larsen.

For hvert et Tab igen Erstatning findes!
Hvad udad tabes, det maa indad vindes!

Det var Nederlaget i 64, der baade sved og æggede, det var Trangen til mere Oplysning om Livet og dets Forhold, og det var endelig – og ikke mindst – en Trang til Lighed med andre Samfundsklasser. 1867 blev det store Højskoleaar, idet der Landet over blev oprettet ikke mindre end tyve Højskoler foruden Lyngby Landbo-skole. Blandt disse tyve var ogsaa *Freerslev Højskole* ved Hillerød. Hostrup var Hovedmanden i det forberedende Arbejde, men ogsaa Lars Larsen var Fyr og Flamme. Han samlede Penge ind i Vejby Sogn, og det lykkedes ham at indsamle 450 Rdl., et meget smukt Resultat. Et Hus i Freerslev blev købt – det ligger der endnu – og Forstander blev den theologiske Kandidat *Otto Jacobsen*, der var Fætter til *Ernst Trier*. Hostrup talte ved Indvielsen og havde til den

Lejlighed skrevet Sangen »Er Skolen for andre end Pilt og Pog«. Han medvirkede den første Vinter som Foredragsholder ved Skolen.

Ved disse folkelige Møder var Lars Larsen jævnlig til Stede, og her kom han i nærmere Forbindelse med Hostrup, som en Dag sagde til ham: »De har Evne til at tale til Folk, ganske underholdende. Jeg ved godt, at jeg taler for kort, men skal jeg blive ved at tale længe, gentager jeg mig selv. Vil De assistere mig og forberede Dem paa at tale bagefter? Folk vil nødig gaa saa hurtigt.«

Ja, det vilde Lars Larsen hellere end gerne, og paa den Maade kom han til at bistaa Hostrup ved en Mængde Møder. Hostrup fandt Behag i den unge opvakte Bonde. Med Freerslev Højskole gik det kun saa som saa. Til Møderne kom der mange, men af Elever for faa. Otto Jacobsen holdt ud i tre Aar, hvorefter han søgte Præstekald. Den næste Forstander var en Seminarist, *J. Poulsen-Vimtrup*, der var en Beundrer af Kold. Han holdt ud i 5 Aar, fra 1870 til 1875, saa maatte han give op. I tre Aar stod Skolen stille, hvorefter *Morten Pontoppidan* tog Opgaven op, men det er nu en anden Historie.

Hostrup var – som allerede antydet – kommet til at beundre den unge, opvakte Husmand fra Vejby – her var en Mand, der burde frem i ledende Stillinger. Men Hostrups Vurdering var en Smule ensidig. Han havde navnlig hæftet sin Opmærksomhed paa Lars Larsens forbløffende Hukommelse og hans rent verbale Veltalenhed, om man maa udtrykke det saadan, og han fik derfor den Ide, at Lars Larsen, denne unge, begavede Mand, skulde ind i Rigsdagen. »Hvad det egentlig drejede sig om« – sagde Lars Larsen mange Aar senere – »havde jeg i Virkeligheden dengang slet ingen Forstand paa.« Men det var jo spændende, det var noget stort, og uden nærmere Overvejelse sagde han ja. Mange Aar senere saa han Tingene mere klart. Han forstod, at der var en væsentlig Forskel paa at holde Festtaler ved folkelige Møder og saa at være Rigsdagsmand. »I Rigsdagen kommer det mere an paa Tænkning end paa et let oratorisk Foredrag og mere paa en Slags lun Forretningsdygtighed,« udtrykte han det. –

1869 vilde Fredensborgkredsen blive ledig, og der var flere Lieb-havere, bl. a. Artillerikaptajn *Bahnson*, den senere Krigsminister, men ham vilde Kammerraad *Christensen* i Hørsholm nu ikke have,

og Christensen var en meget indflydelsesrig Mand. Gaardejer *Hans Jensen*, Langerød, havde som Kammerraaden Sæde i Amtsraadet, og han var desuden en af Hostrups Tilhængere. Det var de tre Mænd, der gav Stødet til, at Lars Larsen blev Medlem af det danske Folke-ting.

Valgkampen var dengang ikke saa omfattende som i vore Dage. Der blev dog holdt nogle Møder, *Berg* var med til et i Asminderød, *Lars Dinesen* til et i Niverød. Bahnson deltog ogsaa i et Par Møder, men da der ikke var Stemning for ham, trak han sig tilbage. Uden Modkandidat var Lars Larsen dog ikke, idet de nordlige Sogne Søborg og Græsted havde fundet en anden Mand, som de satte mere Pris paa, det var en Skolelærer *C. F. Bendixen* fra Ordrup, og om ham siger Lars Larsen, at han var velbegavet og godt inde i Sagerne og i mange Henseender Lars Larsen overlegen.

Men Lars Larsen var jo paa sin Vis en veltalende Mand, og han var en Mand fra Egnen. Resultatet af Valget i Fredensborg den 22. September 1869 blev da, at Lars Larsen, Vejby, blev valgt med 375 Stemmer, medens Bendixen fik 233. Partistandpunkterne var dengang mere flydende end nu. Lars Larsen betegnes som nærmest konservativ, medens Bendixen angives at være Venstre.

Valget i 1869 vakte en vis Opsigt i Nordsjælland. Embedsmænd, Proprietærer og Borgerskabet følte sig foruroliget. Det var tydeligt, at Bønderne rykkede frem, og Bønder var Almue, Underklasse. Man følte sin Position truet. I Hillerød var Gaardejer *P. Pedersen*, Sigerslevvester, blevet valgt, ganske vist ved Kaaring. Man har altsaa ikke kunnet finde en Modkandidat, men han var jo dog Bonde, tilmed kaldet *Blinke-Per*, men det værste var dog Fredensborg, hvor en Husmandsdreng fra Vejby var blevet valgt. Lars Larsen var kun 29 Aar. Overlærer *Reinhardt*, Hillerød, udtalte, at man hellere maatte sende en Ko ind i Rigsdagen, den kunde dog sige Bøh! Lars Larsen stod ved Siden af ham og hørte det, men Reinhardt kendte ham vist ikke. Værre var det, at Pastor *Barfod* i Lille Lyngby sagde Lars Larsen lige op i Øjnene, at han havde ingen anden Dannelse end den, der kom fra Bergs Bagdel. Lidet præsteligt sagt, og Lars Larsen havde iøvrigt kun een Gang set Berg. Andetsteds siger Lars Larsen iøvrigt om Barfod, at han var en rar Mand og afholdt i sin Menighed. Kun naar der var Tale om Politik, gik han over Gevind.

Dette er der iøvrigt mange Eksempler paa, endda et godt Stykke

ind i dette Aarhundrede. Det skyldtes ikke blot en Kamp om Magten, men lige saa meget – som ovenfor antydet – en Kamp om Anseelsen, Ligestillingen. Lars Larsen nævner selv et Eksempel herpaa, idet han en Dag var kommet til Torvs i Hillerød med et Læs Sæd og da oplevede, at Købmand *Johan H. Bruhn* tiltalte ham med *du*. Lars Larsen vilde ikke lade sig træde paa og sagde du igen, men herover blev Købmanden meget forbitret. At saadan en Bonde skulde dutte ham! Vi er nok her meget nær ved Ondets Rod. Som tidligere antydet var det for Bønderne – som for Arbejderne nogle Aartier senere – om at gøre at sætte sig i Respekt, at blive regnet for Lige-mænd.

At Bønderne blev kaldt *Transtøvler*, smagte heller ikke Lars Larsen, men det var dog ikke ubegrundet, thi hjemme i Vejby kendte man ikke dengang til Brugen af Blanksværte, man smeltede selv Tælle, Tran og Kønrøg sammen til en Skosmørelse – Pengene var jo smaa – og anvendte det baade til Mænds og Kvinders Fodtøj. Lars Larsen skøttede imidlertid ikke om at blive kaldt Transtøvlø, og da han var blevet Rigsdagsmand, anskaffede han sig derfor et Par Blanklærstøvler.

Lars Larsen siger ganske aabent i sine Erindringer, at han maa indrømme, at den Haan og Ringeagt, som han var Genstand for af Præster og Proprietærer, ærgrede ham mere, end han egentlig vilde vedgaa. Den sad som en Orm i hans Sind og gnavede. Til Gengæld mødte han megen Sympati fra Smaafolks Side. De kom til ham i stort Tal og klagede over Forurettelser, de mente at have været ude for. I Reglen var det, som Lars Larsen siger, det rene Vaas og noget, som han slet ikke forstod sig paa, men Tid maatte han ofre paa dem, og de blev efter Datidens Skik og Brug beværtet med Mad og Drikke. Det kostede ogsaa noget. Lars Larsen opdagede, at det var ingenlunde saa let, som han havde troet, at være Rigsdagsmand. Han har vel nok af og til følt sig i en noget lignende Stilling som den politiske Kandestøber.

Men Lars Larsen var altsaa Medlem af Folketinget, og han indtog den første Mandag i Oktober sin Plads, vel ikke uden en Smule Befippelse som ethvert nyt Medlem. Den 1. Februar 1870 tog han Ordet for første Gang og holdt sin Jomfrutale. Til Behandling var et Forslag til Lov om det kongelige Teaters økonomiske Forhold. I den Anledning udtalte Lars Larsen bl. a.: »Der er imidlertid en anden

Betydning, som Skuespillet har, det er overfor Folkelivet i Almindelighed. Der er da for det første det, at Skuespillet repræsenterer en særlig Kunst, og at Teatret kan betragtes som Arnestedet for en kunstnerisk Uddannelse, men den væsentligste Betydning, som jeg for mit Vedkommende tillægger Skuespillet, det er som Folkedannelse. Det er efter min Mening navnlig en forædlende Kilde for Folkelivet og Litteraturen, det er ved Skuespillet, at de nationale Tanker bedre opklares for Folket, det er det Middel, der rigtigt kan trænge ind i Folket, hvor andre Midler saa at sige slipper op. Naar man tager Hensyn til den Betydning, som Skuespillet og navnlig det nationale Teater her i Danmark har haft for Folkelivet, saa tror jeg – det er min Opfattelse af Tingene – at de Mænd, de store Digtere, som har skrevet for Teatret, har egentlig i visse Henseender været Vejbydere for det nuværende frie Folkeliv, og at der først igennem Digterværkerne ligesom er tændt den Begejstringens Flamme, som skabte Folkelivet og Folkefriheden i Danmark.«

Men hvorledes betragtede nu andre den nye Folketingsmand for Fredensborgkredsen? Derom findes i hvert Fald eet Vidnesbyrd, og det stod i et Skrift, »Pennetegninger af Folketingets Medlemmer i Rigsdagens 21de Session«, 1870, af Pseudonymet »5 og 6«, og det lyder saaledes: »L. Larsen (Parcellist, valgt i Frederikssund (skal være Fredensborg) er af Middelhøjde med et langagtigt, skægløst Ansigt og Øjne, der hverken vidner om Tænkksomhed eller Aabenhed, men vel om en vis lun Indbildskhed og dum Fanatisme. Sine Sporer tjente han under Teaterlovens første Behandling, ved med svulstige Ord og flot Tale at stille sig paa deres Standpunkt, som priser det kgl. Teaters store Fortjeneste af vor Nationalitet og Dannelse, og han blev for denne sin Stilling tilklappet Bifald fra Højre. Naar man kaster Blikket paa en Person, hvis Ben skræver vidt fra hinanden, som han gik paa et gyngende Fartøj, med en vraltende Gang, en slingrende Krop, samt et i det hele fjamsket Ydre, og saa hører ham tale i høje Toner om den Dannelse, der erhverves paa et Sted, hvor han maaske aldrig har været, eller af hvis Indflydelse paa Dannelsen han i det mindste ikke har profiteret, da væmmes man ved sligt. At Lars Larsen stadig stemmer med Højre, er naturligt, ligesom han i Kompagni med Friskytterne Schleppegrell og Kofod udgør Førerne for vore sværmende Krigshelte.«

Dette Karikaturbillede, der vist maa siges at være mere betegnen-

de for dets Ophavsmands Tænkemaade end for dets Genstands Personlighed, var et Aftryk af Venstrebladet *Nakskov Tidende* og skyldtes en kendt radikal Venstrepolitiker og Journalist, Redaktør *Niels Hansen*, en Broder til Bondevenneføderen *I. A. Hansen*. Man faar ogsaa her et godt Indtryk af »Dannelsens« Syn paa en jævn Bondemand.

Lars Larsen gjorde sig ikke stærkt gældende i Folketingets Arbejde. I Vinterens Løb havde han dog et Par Gange Ordet for kortere Bemærkninger, bl. a. angaaende Tisvilde Hegn. At Lars Larsen var socialt interesseret, ses af hans Stilling til Tanken om Forbrugsforeninger for Arbejderklassen. Ideen stammede fra Thisted, hvor Pastor, senere Provst *H. C. Sonne* (1817-80), der var socialt interesseret, gjorde et stort Arbejde for at støtte den daarligt stillede Arbejderklasse. 1866 stiftede han efter engelsk Forbillede Danmarks første Forbrugsforening, Thisted Arbejderforening. Tanken var at skaffe Medlemmerne deres Forbrugsvarer paa økonomisk Maade og derigennem højne Arbejdernes Stilling. Tanken bredte sig, og 1869 oprettedes en Brugsforening i Hillerød. Den blev ledet af velstillede Borgere. Foreningen omsatte kun Næringsmidler, og den tog navnlig Sigte paa at gavne Arbejderklassen.

Den 14. Juni 1870 behandlede Folketinget et Forslag om nærmere Bestemmelser angaaende Brændevinshandel, og herunder blev Forbrugsforeninger ogsaa drøftet. I den Anledning tog Lars Larsen Ordet for at støtte Brugsforeningstanken.

Ved Folketingsvalget 1872 blev Lars Larsen genvalgt ved Kaaring. Ved Valget 1873 blev han genvalgt med 687 Jastemmer mod 108 »Nej«.

Med Hensyn til Lars Larsens politiske Standpunkt er det nok rigtigt, hvad en af Nutidens politiske Skribenter siger derom: »Nationalt og forsvarspolitisk var han konservativ, socialt og kulturelt var han radikal. Han tog personlig Stilling fra Sag til Sag.«

1876 lod Lars Larsen sig ikke genopstille, og Fredensborgkredsen gik over til Højremanden Godsejer *Johns. Hage*, Nivaagaard, der holdt Kredsen lige til 1901. Ved et Suppleringsvalg i 1877 blev Lars Larsen, der nu betegnes som Venstre, opstillet som Professor *N. C. Frederiksens* Eftermand i Maribokredsen. Om Lars Larsens politiske Stilling skriver *Frederiksborg Amts Avis* nogle Dage før dette Valg i en anbefalende Artikel omtrent følgende: Lars Larsen er som med-

Nordsjællandsk Sædemand.

(Efter Kr. Kongstads Tegning i Anders Uhrskov: Dagligt Liv, 1924).

delt efter enstemmig Opfordring blevet opstillet som Folketingskandidat i Maribo Amts anden Valgkreds.

Larsen indtog tidligere i Forening med Schiørring og Termansen en mæglende Mellestilling, nærmest Venstre, fjernere fra Højre, men han har under den politiske Udvikling erkendt, hvad Sandhed er, at medens Højre truer med Forfatningsbrud, hævder Venstre Grundlovens rette Forstaaelse, og idet han altid uforbeholdent har udtalt, at provisoriske Finanslove er ulovlige, har han indset Nødvendigheden af, at Venstre støttes i dets Kamp for Menigmands Ret og Folkets Frihed imod Reaktionen. –

Lars Larsen blev valgt med 1024 Stemmer, medens hans Mod-

kandidat Pastor *P. M. Lund*, der var Højremand, fik 859 Stemmer. Ved det næste Valg i Maribo gik det nærmest omvendt, idet Lund sejrede med 973 Stemmer mod Lars Larsens 783. I 1880'erne søgte Lars Larsen tre Gange forgæves Valg, 1881 i Nakskov, 1884 i sin gamle Kreds i Fredensborg og endelig 1887 ved et Suppleringsvalg i 2. Landstingskreds. –

Men inden den Tid var der sket saa meget derhjemme i Vejby.

1874 forandrede Lars Larsen Stilling, idet han købte Gaarden *Saksenkold* i Vejby, en Ejendom paa $5\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn. *Saksenkold* er et løjerligt Navn, og om dets Betydning oplyser Stednavneudvalget, at det er nyt som Gaardnavn. Det bygger paa et ældre Marknavn. Paa et Matrikelkort over Ørby By fra 1774 nævnes saaledes *Saxe Kulde Aas*. Forleddet *Saks* betyder i Stednavne ofte *Vildtsaks* og Efterleddet *-kuld*, der ofte findes i Stednavne, betyder *rundagtig Top*.

En af Aarsagerne til denne Forandring i Lars Larsens Tilværelse, der senere skulde vise sig at blive skæbnesvanger, har vel nok været den, at det var mere anset at være Gaardejer end Husmand eller Parcellist. Desuden kunde han i en Gaard lettere udvise den Gæstfrihed, som hans Stilling medførte. Selv var Lars Larsen selskabelig anlagt, og han modtog i sit Hjem mange politiske Forbindelser, samt – som tidligere nævnt – adskillige, der kom for at spørge om Raad. De blev alle efter god, gammel Bondeskik beværtet med Mad og Drikke. Det kunde være meget fornøjeligt, men det tog Tid, og det kostede Penge. Nu var Forholdet det, at Lars Larsen i Virkeligheden ikke havde ret meget at købe Gaard for. Han havde derfor Prioriteter lige op til Skorstenen om ikke mere. For en saadan Mand skal der ikke meget Uheld til, før Læsset truer med at vælte.

Dertil kom, at han efterhaanden havde en stor Familie at forsørge. Lars Larsen og Karen Jensdatter fik efterhaanden seks Børn.

Da den ældste Datter blev konfirmeret i Blistrup Kirke 1879 og den yngste Søn døbt sammesteds 1881, maa Lars Larsen have løst Sognebaand til Pastor Nyegaard, hvad flere af Vejbyfolkene gjorde. –

Lars Larsen, der var Politiker og i det hele en fremtrædende Personlighed her i Amtet, kom som Følge deraf til at opleve baade sødt og surt.

Folketingsmand *C. Berg*, der stiftede *Frederiksborg Amts Avis*,

tog Ophold i Hillerød 1876 og boede her til 1884. Ved hans Afrejse blev der i Slotspavillonen holdt en stor Afskedsfest for ham og hans Hustru. 450 Mennesker var stuvet sammen, og der blev holdt en Række Taler. Bl. a. havde følgende Ordet: Proprietær *J. Nielsen*, Petershvile, Lærer *Petersen*, Ammindrup, Murermester *F. Kielberg*, Højskoleforstander *Morten Pontoppidan*, Gaardejer *Lars Larsen*, Vejby, *S. Schandorph* og *C. Hostrup*. Ogsaa her var *Lars Larsen* blandt de førende.

Han kom i det hele til at gøre sig gældende paa forskellige Maader. Han stiftede Bekendtskab med *D. G. Monrad*, hvis gribende Tale i Folketinget efter Dannevirkes Rømning han havde overværet. Efter at *Monrad* var vendt hjem fra Ny Zeeland, hvor han havde opholdt sig fra 1865 til 69, begyndte han atter at tage Del i det offentlige Liv. *Lars Larsen* hørte ham holde et Foredrag paa Universitetet og fortæller herom: »Da han besteg Katederet, stod han lidt og saa ud over Forsamlingen, der var saa stille som Mus, og uden at præsentere sig eller sige nogle Indledningsord slog han ud med Haanden og slyngede saa følgende Sætning ud over Forsamlingen med en forunderlig gribende Varme og Kraft: »Har Du prøvet paa at kæmpe med en Tanke, som vil gribe dig, og som Du forgæves søger at undfly?« Han tav saa stille lidt ligesom for at give Sætningen Tid til at sætte sig hos Tilhørerne og udviklede saa nærmere, hvor vanskeligt det var at kæmpe mod en saadan Tanke, der stadig omsluttede en med sine Fangarme.«

1871 blev *Monrad* paany Biskop paa Lolland-Falster, og her fik *Lars Larsen* Lejlighed til at besøge ham. I Rigsdagen havde *Larsen* stiftet Bekendtskab med Professor *N. C. Frederiksen*, der var *Monrads* Svigersøn. *Frederiksen* besøgte *Lars Larsen* i Vejby og indbød ham senere til at deltage i nogle Møder paa Lolland. Sammen besøgte de *Monrad* i Bispegaarden, og ved Frokostbordet underholdt *Monrad* sin Gæst med muntre Historier fra sine Visitatser i Skolerne. vilde ind i Politik og derfor stillede sig i Helsingørkredsen ved Valget 1871, var *Lars Larsen* hans anbefalende Stiller. Han maa have været heldig med sin Tale, for nogle Dage senere kom *Bille* hen til ham i Rigsdagen og viste ham et Nummer af det engelske Blad »*Times*«, hvor *Talen* var refereret, hvad der jo nok kunde siges at være noget usædvanligt. Men *Monrad* blev ikke valgt. Han fik 165 Stemmer mod den stedlige Konsul *R. L. Ulstrups* 380.

Lige heldig med, hvad han sagde, var Lars Larsen ikke altid. I Frederiksværkkredsen, hvor Højre havde sejret ved Valgene baade 1872 og 1873, var Prokurator *H. C. Holch*, Helsing, opstillet 1876, og man følte sig sikker paa hans Valg. Fra Venstres Side opstilledes Gaardejer *Ole Larsen*, Store Rørbæk, og Valgkampen blev haard. Ole Larsen var, siger Lars Larsen, en retsindig, veltænkende og billigtænkende Mand, men egentlig Taler var han ikke. Det var derimod til en vis Grad Lars Larsen, og da han paatog sig at være ordførende Stiller for Venstremanden Ole Larsen, fik han den tungeste Ende af Byrden. I Virkeligheden interesserede Kampen ham vist, og hverken han eller Modstanderne sparede paa Krudtet. Valgresultatet blev – vistnok til alles Forbavselse – at Ole Larsen sejrede, idet han fik 557 Stemmer, mens Holch opnaaede 542. Dette fremkaldte et sandt Raseri mod Lars Larsen, der af Modstandere ansaas for den rette skyldige.

Som Følge af den provisoriske Finanslov af 12. April 1877 blev den politiske Kamp endnu bitrere, og ved et politisk Møde i Helsing den 22. December 1878 udtalte Lars Larsen, at en Forening, der var gaaet i Spidsen for Tillidsadresser til Regeringen, ligesaa godt kunde kaldes for Grundlovsbryderforening, samt, en af de stedlige politiske Ledere havde sagt, at Gaardmændene var nogle Fæ, men de var gode nok til at fange andre Fæ med. Dette fandt Formanden for nævnte Forening sig krænket over. Han anlagde Injuriesag mod Lars Larsen, der ved Underretten i Helsing fik en Bøde paa 100 Kr., ligesom han skulde betale 30 Kr. i Sagsomkostninger. Denne Dom stadfæstede Overretten, men Sagen blev indanket for Højesteret, hvor *Octavius Hansen* førte Sagen for Lars Larsen, der ved Højesterets Dom af 21. Juni 1881 blev pure frikendt, ligesom Sagens Omkostninger ved alle Retter ophævedes. For saa vidt var jo alt godt, men ogsaa kun for saa vidt. Lars Larsen maatte betale *Octavius Hansen* 500 Kr., hvad der var hans almindelige Salær for en vunden Sag, og ialt kostede Processen Lars Larsen omkring ved 1000 Kr., hvad der var mange Penge dengang og i hvert Fald flere, end han ret vel kunde betale. Han erkendte ogsaa senere, at det var baade uforsigtigt og urigtigt at gengive Udtalelsen om Fæ og andre Fæ, men det var ikke Lars Larsens stærke Side altid at veje sine Ord paa en Guldvægt. At denne Proces skaffede ham yderligere Fjendskab fra Modstandernes Side, er klart. –

Men Livet bestaar jo heldigvis ikke udelukkende af Politik. Lars Larsen tog som tidligere antydet ivrig Del i det folkelige Arbejde. Efterhaanden var han blevet en ret øvet folkelig Foredragsholder. I sin første Rigsdagstid blev han af Mænd fra den grundtvigske Retning, *Hostrup, C. Rosenberg*, Højskoleforstander *Grove* o. fl., opfordret til at tage en Tur til Sønderjylland for at holde Foredrag og Oplæsning for de dansksindede dernede. Han modtog Opfordringen og drog af Sted. Han rejste for egen Regning, men Opholdet kostede ham ikke noget. Først besøgte han N. J. Termansen i Læborg, og senere gik Turen sydpaa. Det blev en Række store Oplevelser for Lars Larsen, og da han paa Tilbagevejen nærmede sig Hovedstaden, besøgte han Zakarias Nielsen, der var Lærer i Herstedvester. Det hændte for Resten af og til, at Lars Larsen og flere af hans Rigsdagskolleger, *Termansen, Clausager* og *Lucianus Kofod*, gæstede Zakarias Nielsen, hvor de tilbragte en hyggelig Aften, ofte i Selskab med *Kaalund* fra Vridsløse. Man drøftede Tidens litterære Brydninger og tog beriget bort.

Men hjemme i Vejby skete der ogsaa noget. Møderne i Skolen havde styrket Trangen til Folkeoplysning, men Pladsen var for lille. Man maatte have et Forsamlingshus. Naar man husker Lars Larsens brændende Iver for at samle Midler ind til Freerslev Højskole, undres man ikke over, at han ogsaa var Fyr og Flamme for Opførelsen af et Forsamlingshus i Vejby. Det blev da ogsaa Egnens første. Vejby Forsamlingshus indviedes den 8. Oktober 1882. Derefter fulgte Høbjerg den 22. Oktober samme Aar og senere Udsholt 19. September 1886, Ramløse 22. Oktober 1893, Annisse 5. September 1897 og Valby 15. August 1909.

Vejby Forsamlingshus var altsaa Egnens første. Torsdag den 20. Juli 1882 blev Kransen hejst paa den nye Bygning, om hvilken et Blad skrev, at den var smagfuld og i det hele tjente som et godt Vidnesbyrd om Landhaandværkernes Dygtighed. Om Aftenen samledes man om et Glas Punch, og der herskede den bedste Stemning. Der blev udbragt Skaaler for Bygningen, for Fru *Behrends*, der havde skænket Grunden, for Haandværkerne o. fl.

Søndag den 8. Oktober indviedes Øvelses- og Forsamlingshuset i Vejby, Festen afholdtes i Forening med Skyttekredsens aarlige Præmieskydning. Den alvorlige Del af Festen havde samlet 400 Mennesker. Senere kom der endnu flere. Gaardejer Lars Larsen bød

velkommen og rettede en Tak til alle dem, der havde bidraget til at rejse Bygningen. Birkedommer *Hammerich* talte for Huset, der skulde bidrage til Udbredelse af Oplysning. Det var ham en Tilfredsstillelse, at Huset var rejst af baade Højre og Venstre. Dette var et lysende Eksempel for Folket i videre Kredse. Efter at man havde sunget »Jeg elsker de grønne Lunde«, talte Lærer *Petersen*, Ammintrup, ud fra Ordsproget »Af Hjertets Overflod taler Munden«. Møller, cand. phil. *Lars Pedersen*, Annisse, talte for Ungdommen. Hvor det gamle har en Morgen, der har det nye en Dag, siger man jo. Med det Haab, at det maatte lykkes vor Tids Ungdom at løfte vort Land et Stykke opad, udbragte han et Leve for Ungdommen. Endnu talte Fuldmægtig *Schultz* for Skytteforeningen.

Det var en stor Dag for Vejby Sogn og for dens ledende Mænd, blandt dem først og fremmest Lars Larsen.

Han havde iøvrigt taget ivrig Del i den noget tidligere oprettede Skytteforening, ved hvis Sammenkomster han, som han selv siger, »talte, sang og skrev Viser i Massevis«. Vi anfører et Vers af en af dem:

Trød an Du raske Ungersvend
i muntert Skyttelag.
Vil Gud, det bliver nok en Gang
i Danmark atter Dag.

Det var jo ikke den store Poesi, men det rimede jo da saa nogenlunde, og endelig var Sangen skrevet af »en af vore egne«, hvad der ikke var uden Betydning. Lars Larsen var virkelig blevet en førende Personlighed i sit Sogn.

Dette gjaldt i endnu højere Grad Foredragsvirksomheden. Da Forsamlingshuset var opført, blev alle Foredragsmøder henlagt dertil. En Mængde Talere gæstede i Aarenes Løb Vejby Forsamlingshus, saaledes kan nævnes Forstanderne *la Cour* fra Lyngby, *Nyelund* fra Vilvorde, *Anders Jørgensen* fra Høng, Lærerne *Jensen*, Grønholt, *Petersen*, Ammintrup, og mange flere. Lars Larsen hentede dem i Vogn, bespiste dem og befordrede dem efter Mødet bort igen. Talerne fik intet Honorar, og naturligvis var Lars Larsens Ydelser ogsaa uden Vederlag. Senere da Foredragsvirksomheden blev mere udbredt her i Nordsjælland, blev der oprettet Foredragsforeninger, og Talerne fik Honorar, Vejby Sogns Foredragsforening blev med

sine 400 Medlemmer Egnens største, og der udfoldede sig et rigt Liv i Forbindelse med det nye Forsamlingshus. Der blev holdt Gymnastik og under stor Tilslutning, Lars Larsen omtaler, at Tonen i Selskabslivet var god. Ved Sammenkomsterne i Forsamlingshuset hørtes hverken Eder eller Raaheder, og Lars Larsen vaagede strengt over, at der ikke skete Spiritusmisbrug.

En væsentlig Del af Aandslivet i Vejby var Dilettantforestillingerne. Disse Forestillinger var dog kommet i Gang, før Forsamlingshuset blev taget i Brug. Lars Larsen havde stor Interesse for dansk Digtning, først og fremmest for Skuespil og fortællende Digte. Det var i Begyndelsen af Firserne – formentlig 1880 – at man paa hans Initiativ i *Mads Petersens* Lade i Ørby opførte Erik Bøghs »Faste-lavnsgildet« og et lille Stykke, der hed »Katten og Musen«. Det var i Januar Maaned, og koldt var der, men Interessen var der ogsaa, og trods Pastor Jensens Advarsel var Folk strømmet til i Massevis. Man morede sig saa godt, at det straks blev besluttet at fortsætte det følgende Aar. Det fandt Sted i et tilsvarende Lokale i Tisvilde, hvor man opførte Johanne Luise Heibergs »En Søndag paa Aamager«.

Den tredie Vinter stod Forsamlingshuset i Vejby færdig, og det gav en helt anden Ramme om Forestillingerne. At disse blev saa vellykkede, skyldtes en Række heldige Omstændigheder – foruden den, at man i Lars Larsen besad en dygtig og begejstret Leder. For det første havde man en god og rummelig Scene, og dernæst støttedes Arbejdet af en Række evnerige Kræfter. En dygtig Dekorationsmaler gjorde sit, og ikke mindre betød Musikkens Leder, *Carl Poulsen*, der havde faaet samlet 7-8 dygtige Spillemænd og af dem skabt et Orkester, der formaade at yde mere, end man var vant til paa Landet i hine Tider.

Af de Skuespil, man her opførte i Aarenes Løb, kan nævnes: »Slægtningene«, »Den tredie«, »Soldaterløjer«, »Intrigerne«, »En Vilje«, »Under Hammeren«, »Nye Tider«, o. fl. Men især var der to Skuespil, der gjorde Lykke, og det var »Eventyr paa Fodrejsen« og »Jeppe paa Bjerget«. Carl Poulsen forstod at vælge et godt og passende Repertoire baade til Ouverture og Mellemaktsmusik. Som Indledning til »Eventyr paa Fodrejsen« spillede man saaledes et Udtog af Kuhlaus Ouverture til »Elverhøj«, og der blev lyttet i Vejby Forsamlingshus. Den senere Gaardejer i Unnerup, *Julius Andersen*,

ydede et fortrinligt Spil som Skriverhans og som Jeppe paa Bjerget. Lars Larsen fortæller, at da Jeppe vaagnede i Baronens Seng og gnikkede Øjnene, mens en sagte Musik hørtes, da spillede han saa gribende, at en bragende Klapsalve brød løs fra den tætpackede Sal. At disse Opførelser vakte Opmærksomhed i Omegnen, ser man deraf, at der til »Eventyr paa Fodrejsen« var mødt ikke mindre end fem af Omegnens Præster, der tog ind i Præstegaarden. Man havde sendt Fribilletter til Pastor Jensen og Frue, de ankom ogsaa. Præstefruen var Jensens anden Hustru, hun havde en god Indflydelse paa ham og havde mildnet Forholdet mellem ham og Beboerne en Del. Da de saa de smukke Dekorationer og Kulisseskiftet for aabent Tæppe, sagde hun til sin Mand: »Det havde Du ikke ventet at se i Vejby Forsamlingshus!« Nej, det havde Pastor Jensen sikkert ikke.

Opførelsen af »Jeppe paa Bjerget« var tillige en Holbergfest, idet det netop var 200 Aar siden, Holberg blev fejret i København. Man havde da foranstaltet et Tableau, hvor en Flok unge Piger bekransede Holbergs Buste. Lars Larsen havde skrevet en Prolog, som han selv fremsagde.

At Forestillingerne vakte Tilslutning, ses bl. a. deraf, at man det Aar, »Eventyr paa Fodrejsen« opførtes, fik over 800 Kr. i Nettooverskud, og hvad der i Komædieaarene blev givet i velgørende Øjemed, løb op i Tusinder.

Instruktion og Ledelse af alle disse Forestillinger var et Heste-arbejde, men Lars Larsen gik op i det med Liv og Lyst, og da han som gammel sad og dukkede ned i Minderne, hørte Erindringerne om Dilettantkomædierne i Vejby Forsamlingshus til hans kæreste. Stundom trak han sit smukke og værdifulde Sølvur op af Lommen – ikke alene for at se, hvad Klokken var, men ogsaa for at glædes over, at det havde Sognets Befolkning skænket ham som Tak for hans store Arbejde med Skuespillene. –

Der var en lille Episode, som vi maa have med. Der skete stor Forandring i Vejby fra Fyrreterne og til Firserne. I Stedet for Plejle-nes taktfaste Slag lød nu Damptærskéværkernes Snurren. Og Bøn-derne havde begyndt at rejse Hovedet, hvad Pastor Jensen fik at fornemme den sidste Dag, han var i Sognet. C. C. Jensen var Sogne-præst i Vejby og Tibirke indtil den 15. November 1885. Lars Lar-sen siger om ham, at han var ilde lidt i Sognet baade af Lærerne, Sogneraadet og iøvrigt hele Befolkningen. Da han forlod Vejby,

skete der noget ejendommeligt. Paa en af Nabogaardene var man i Færd med at damptærskes, og da man saa Præsten køre fra Byen, lod man Dampfløjten lyde af fuld Kraft. I den anden Ende af Byen var der ogsaa et Tærskværk, der arbejdede, og her lod man ligeledes Dampfløjten stemme i, og den vedblev at lyde, saa længe Præstens Vogn var i Syne. Han blev altsaa bogstavelig talt pebet ud af Byen.

Selv om Folkelivet blomstrede i Vejby Sogn, kan man ikke sige, at der var lutter Solskin i Lars Larsens Gaard. Økonomiske Vanskeligheder kastede sine Skygger over Tilværelsen. Saksenkold var købt dyrt, Driftskapitalen for lille, og nu havde Tiderne vendt sig. Mens de var gode i Halvfjerdserne, blev de daarligere i Firserne. Indtil Landbrugets Omlægning i Firserne og Halvfemserne fra kornsælgende til smør- og flækkeproducerende var Kornsalget dets væsentlige Indtægtskilde. De gode Tider havde Landbruget derfor, naar Kornpriserne var stigende, de daarlige naar de var faldende. Et Indtryk af Tidernes Skiften faar man ved at betragte Kapitelstaksten for Kornsorterne. Vi anfører Kapitelstaksten for Rug, angivet pr. Tønde, for Aarene 1870-1890.

1870	12,52	Kr.	1881	15,25	Kr.
1871	13,97	»	1882	11,09	»
1872	13,39	»	1883	11,33	»
1873	16,47	»	1884	11,60	»
1874	14,43	»	1885	9,28	»
1875	13,69	»	1886	9,36	»
1876	14,46	»	1887	8,27	»
1877	12,30	»	1888	9,43	»
1878	11,05	»	1889	10,79	»
1879	12,35	»	1890	10,50	»
1880	16,04	»			

Det er let at se, at Faldet i Kornpriserne fra Begyndelsen af Firserne maatte paavirke Landbruget stærkt, og især ramte det de Landmænd haardest, der havde mindst Modstandskraft. Blandt dem var Lars Larsen paa Saksenkold. Han havde ført et gæstfrit Hus, han havde været god imod Smaafolk, saadan som det var Skik og Brug i hans Barndom. Han var hyppigt hjemmefra og maatte da lade sin Kone styre Gaarden og andre gøre hans Arbejde. Som Rigs-

dagsmand fik han 6 Kr. i Diæter for hver Mødedag. Det var nok Penge, men der var ogsaa mange Udgifter paa Rejser og under Opholdet i København. Hvorom alting var, han sad haardt i det, og det saa sort ud.

Hvordan kunde man skaffe sig Kontanter? Jo – nu havde han det! En Købmandsforretning! Det gav Penge i Kassen hver Dag, og man fik Kredit hos Grossererne, dem kunde man jo altid betale. Det lader sig ikke nægte, at Lars Larsen var en Smule blaaøjet af Natur, og han aabnede med store Forventninger en Købmandsforretning i sin Gaard Saksenkold. I Øjeblikket tegnede det hele ganske godt, og Pengesagerne i Fremtiden? Ja, de ordnede sig nok. Men Politik kunde Lars Larsen ikke undvære. At tale paa Vælgermøder, at sidde i Rigsdagen blandt Folkets kaarne Mænd – det var jo *at leve*, og leve vilde han. Det er tidligere nævnt, at han i Løbet af Firserne gentagne Gange forgæves søgte Valg. 1890 havde man atter Brug for en Venstrekandidat i Maribokredsen, som Lars Larsen tidligere havde repræsenteret fra 1877 til 1879. Han blev opstillet og sejrede med 1401 Stemmer mod Højremanden, Lærer *T. F. J. Johannsen* 1351. Lars Larsen var nu paa sit Livs Højdepunkt. Den 19. Februar 1891 fremsatte han i Folketinget et Forslag om Alderdomsunderstøttelse til ubemidlede. Han udtalte bl. a.: »Er det muligt at komme nogen Vej med Hensyn til Alderdomsunderstøttelse for ubemidlede, og er det i det hele taget muligt at tage den Giftbraad fra vort Fattigvæsen og fra Stillingen, som den er i vort Samfund, paa den ene eller en anden Maade?« Taleren fortsatte med at nævne, at denne Sag havde været et Samvittighedsspørgsmaal for ham. Sit Forslag vilde han nærmest betegne som Raastoffet til et Lovforslag. Han troede, at de Tanker, der laa til Grund for en Alderdomsunderstøttelse vilde trænge sig frem med en saadan Styrke, at de ikke lod sig afvise. De nødvendige Midler skulde skaffes til Veje ved faste aarlige Bidrag fra enhver dansk Mand og Kvinde over 18 Aar og under 50 Aar. Han fortsatte: »Enhver dansk Mand og Kvinde vil jo have Ret til, naar han bliver gammel, at faa en aarlig Understøttelse, det er en Ret, som vi alle sammen har, og vi ved jo ikke, hvor mange af os, der er her til Stede i denne Sal, som muligvis kunde komme i den Stilling, at de trængte til det. Man ser jo, at mange, der sidder i gode Stillinger, paa deres gamle Dage kommer til at lide Nød og Savn og er henviste til andres Hjælp eller til Fattigvæsenet –

det gyselige Fattigvæsen, som enhver ærekær Mand og Kvinde, havde jeg nær sagt, frygter saa meget for at komme ind under.«

Der var i denne Samling flere Lovforslag fremme om Alderdoms-understøttelse, og det blev et helt andet end Larsens, der blev vedtaget og stadfæstet den 9. April 1891.

Det er meget muligt, at Lars Larsens Lovforslag teknisk set ikke var gennemarbejdet, men at Hjertet var med i hans Forelæggelsestale, kan der ikke være Tvivl om, og havde han ikke Øje for sine egne Vanskeligheder, naar han om Hjælpen sagde: *»Vi ved jo ikke, hvor mange af os, der er her til Stede i denne Sal, som muligvis kunde komme i den Stilling, at vi trængte til den?«* –

1892 var der atter Valg til Folketinget, men Lars Larsen stillede sig ikke. Han havde faaet andet at tænke paa. Hans Pengesager var fortvivlede. Han havde troet, at han skulde spinde Guld – eller i alt Fald tjene et Par Skillinger – paa den Købmandshandel, som han i Virkeligheden slet ingen Forudsætninger havde for at drive. Havde han ikke engang staaet i Folketinget og hævdet, at Kommunens tre Købmænd hver tjente 2000 Kr. om Aaret? Og det var mange Penge dengang. Havde der ikke foresvævet ham noget om en lignende Fortjeneste? Og nu laa hele hans Fantasis straalende Bygning i Grus. Den 18. November 1892 gennemgik han sine Aktiver og Passiver og konstaterede et Underskud paa 5600 Kr. Det var jo forfærdeligt! Ja, der var kun een Ting at gøre. Han gik den tunge Gang til Birkeretten i Helsingø og erklærede sig fallit.

Nogen Tid efter blev Gaarden Saksenkold med Besætning, Indbo og det hele solgt ved Tvangsauktion. Da alting blev gjort op, var der et Underskud paa 14000 Kr., og Lars Larsen, tidligere Folketingsmand, Gaardejer og Købmand, maatte gaa sin Vej, fattig som en Kirkerotte. At de daarlige Tider havde gjort deres – og maaske det meste – skal villigt indrømmes. Naar man betragter Kapitelstaksternes store Udsving, faar man fuld Bekræftelse for, at Landbruget i Firserne og Halvfemserne var inde i en Krise, som der skulde en bred Ryg til at staa imod. En saadan Modstandskraft havde langtfra alle Bønder, og det var ikke faa, der Landet over gik fra Gaard og Grund. Alene i Vejby Sogn var der syv Gaardmænd, der i Løbet af to Aar maatte gaa fra Gaardene, »fattige til Betlerstaven« – som Lars Larsen siger.

Hvad skulde en saadan falleret og halv- eller helopslidt Bonde-

mand slaa ind paa for at bjerge det daglige Brød? Ja, Mulighederne var ikke mange. Lars Larsens første Tanke var at faa Arbejde i Tisvilde Hegn. Han var jo dog kun 53 Aar. Forstraaden var ham venligsindet, men Skovfogden, der ikke havde glemmt, at Lars Larsen var hans politiske Modstander, sagde nej. *Rasmus Kristensen* i Ramløse gav ham det Raad at faa en Plads som Kreaturpasser. Lars Larsen forsøgte, men fik alle Steder Afslag.

Enden paa Sagen blev, at Lars og Karen maatte ty til Datteren, Marie, der netop havde begyndt at drive Pensionat i Tisvilde. Paa dette Tidspunkt var det »Poulstrup«. Her opholdt Ægteparret sig en Tid. Det vil sige, Karen Larsens Dage blev ikke saa mange, hun døde den 25. Oktober 1893. Lars Larsen fik Tiden til at gaa med at plante, og det er blevet mig sagt, at han har plantet alle de Træer, der findes om Pensionatet »Poulstrup«. Men det Arbejde fik jo ogsaa Ende, og hvad saa? Ja, hvad saa?

Mulighederne var faa, og Lars Larsen blev bitter. Han mindedes et kendt Vers:

De alle dig kender, saa længe du har,
saa længe du giver, saa længe de ta'r,
men har du ej mere, og Pungen er slap,
de vender dig Ryggen og kender dig knap.

Der laa en vis Husvalse i at gentage dette Vers, og Lars Larsen nød denne Husvalse utallige Gange i de følgende Aar, dels ved at gentage Verset for de Mennesker, han traf paa, og dels ved at fremsige det for sig selv. Jo, saadan var Verden! Det sidste Spørgsmaal skal vi lade ligge, men selve Versets Ophav er der Grund til at dvæle en Smule ved. I Kaperkrigens Tid 1801–14, da det baade var lovligt og prisværdigt at kapre engelske Koffardifartøjer, var Gillelejebaadene ligesom andre Kaperskibe forsynet med Kanoner og Skipperne med Sabler. En af disse Kaperkaptajner, *Hans Erlandsen*, blev saa rig, at han tændte sin Pibe med Femdalersedler og følte sig saa stor, at han sagde: »Jeg bliver aldrig fattig!« Men det blev han. Ved Statsbankerottet 1813 blev han saa arm, at han maatte gaa rundt og tigge. Da gav han sine Følelser Udtryk ved at digte en Vise, som endnu i den nyeste Tid er husket og sunget af den gamle Gillelejefisker, *Bendt Andersen*, og den lyder saaledes:

Jeg leder og søger at finde en Ven.
Kom, kære, kom, sig mig, hvor finder jeg den,
som tro og oprigtig vil være mod mig
i Medgang og Modgang foruden al Svig?
De alle mig kender, saa længe jeg har,
til dennem at give, de gerne modta'r.
Men har jeg ej mere, og Pungen er slap,
de vender mig Ryggen og kender mig knap.
Slaa derfor, o, Menneske, aldrig din Lid
til den falske Verden, thi den er ublid.

Men hvad skulde Lars Larsen gøre for at finde et Arbejde, der kunde skaffe ham det daglige Brød? Han grundede og grundede, og en Dag fik han en Ide. Han tog den »fortvivlede Beslutning«, som han selv kalder det, at henvende sig til Direktøren for Folketeatret, *Severin Abrahams*, Broder til hans Ven fra Ungdommen, *Peter Abrahams*, for at bede ham om Hjælp. Forbindelsen med Familien Abrahams havde han bevaret hele Livet igennem. De tog altid vel imod ham, og mens han var Rigsdagsmand, boede han et Par Aar hos Teaterdirektøren. Nu da det kneb, var Severin Abrahams ogsaa straks rede til at række ham en hjælpende Haand. Han skaffede ham Plads som Billettør ved sit Teater, mod 66 Øre om Dagen + 20 Kr. om Maaneden. Men desuden indbød han ham til at komme og spise til Middag hos sig ligesaa tidt, det skulde være. Venskabet med den fornemme Københavnerfamilie stod sin Prøve.

1. Juni 1896 blev Lars Larsen ved en Vens Hjælp ansat som Op-synsbetjent ved Statens Museum for Kunst. Løn 480 Kr. om Aaret, de sidste Aar dog 600 Kr. »Her tilbragte jeg,« siger Lars Larsen i sine Erindringer, »12 lange Aar, de tungeste i mit Liv. Jeg blev behandlet meget overlegent og med Ringeagt, særlig af Kustoden, og det var i det hele et Slaveliv.«

At det ikke var let for en fri Bonde, der var vant til at have fuld Raadighed over sin Tid, nu at skulle parere Ordre og hænge i Klokkestrengen, er forstaaeligt. Enkemand var han jo ogsaa, hvad der ikke gjorde Tilværelsen lettere.

Omkring Aarhundredskiftet tog Lars Larsen Bopæl i Hillerød, og paa samme Tid indgik han Ægteskab med *Anna (Ane) Nicoline Nielsen*. Hun var, som han engang udtrykte det, oprindelig uddannet ved Beværterfaget. I April 1901 blev Pavillonen »Vennelyst«

ved Holmegaardsvej i Hillerød af Ejeren, Savværksejer *Olsen*, Kagerup, for Sommeren bortforpagtet til Lars Larsen. I Virkeligheden var det dog Fru Larsen, der tog sig af Restaurationsvirksomheden. Larsen var jo ogsaa endnu til 1908 Opsynsmand paa Kunstmuseet. Bolig havde Ægteparret i den nærliggende Ejendom Lilholm. Senere kom de til at bo paa Vennelyst, hvad der naturligvis var bekvemmere, men Lars Larsen lagde dog ikke Skjul paa, at han befandt sig bedst paa Lilholm, ligesom Restaurationslivet i det hele ikke huede ham. En stor Lettelse følte han det, da han 1908 kunde give Afkald paa Beskæftigelsen paa Kunstmuseet. Ved Hjælp af den Landbrugs-lotterikollektion, som det lykkedes ham at erhverve, slog Ægteparret sig taaleligt igennem.

Men Tiden var lang for Lars Larsen, og Sindet var tungt. Han søgte Trøst i Fortiden, og han fandt Vederkvægelse ved at nedskrive Vers. Han optegnede et stort Antal af de Kartekoneviser, han havde hørt som Dreng. 1913 lykkedes det ham at faa udgivet en lille Bog med Titelen »*Hvad vore Fædre sang!*« *Kartekoneviser* samlede og udgivne af forhenværende Folketingsmand *Lars Larsen*. Melodierne opskrevne af Sognefoged *Anders Hansen*. Freerslev.« Første Afdeling indeholder 28 Viser med 25 Melodier, andet Afsnit 14 Viser uden Melodi.

Men foruden at nedskrive de Viser, andre havde digtet, gav han sig ogsaa selv Pegasus i Vold. Han havde – som tidligere antydet – lejlighedsvis skrevet Digte i mange Aar, men nu tog Virksomheden stærkere Fart. 1916 udsendte han (Nordsjællands Venstreblads Bogtrykkeri, Hillerød) 18 nyere og ældre Digte med Titelen »*Fra Tisvilde Skov og Strand*«. For at give et Indtryk af Form og Stemning gengiver vi enkelte Vers. Digtet »*Barndomshjemmet*« indledes med følgende:

Mit kære gamle Barndomshjem
foruden Sorg og Savn,
i Tanken tryller jeg dig frem
og husker ømt dit Navn,
ja, stundom lokkes Taarer frem,
og Sindet bliver blødt,
ved Mindet om det gamle Hjem,
der var engang saa sødt.

Digtet »Ved Tisvilde Skov og Strand« begynder saaledes:

I forrige Tider var Tisvilde Strand
og Skoven med lyngklædte Banker
en fredelig Plet i det øvrige Land,
et Fristed for gammeldags Tanker.
I Skovene Raabukke dansed i Ring,
Og Ræven sig lusked i Mosen omkring,
mens Maagerne kredsede med susende Sving
hen over de lyngklædte Banker.

I en gammel Avis fandt jeg en Dag et Digt af Lars Larsen. Det er det mest personlige og i det hele taget det mest indholdsrigste Digt, jeg har set fra hans Haand. Det lyder saaledes:

Jeg skriver ikke for Gods eller Guld,
ej heller for Ros og Ære.
Jeg skriver, naar Tanken er sorrigfuld,
og Skæbnen er tung at bære.
Jeg skriver om Vejby og Tisvilde Strand,
om Folkenes Sæder og Skikke.
Jeg kender hver gammel Kvinde og Mand,
kun Ungdommen kender jeg ikke.

Naar Vennerne svigter, og Fjenderne slaa,
og Livet sig former i Skygge,
naar Dagen den hælder, og Aftenen spaa
just ikke om Hvile og Hygge,
saa vaagner de Minder om Kattegats Brus,
om Vejby-Bakkernes Højder,
om Vestenvindens rene, forfriskende Sus,
naar Efteraarsfuglene fløjter.

Og Minderne forme sig klagende frem,
de Minder fra Fortidens Dage,
da her var mit kære og elskede Hjem,
hvorpaa jeg nu skuer tilbage.
Da griber jeg Pennen og lader staa til
om Folkenes Sæder og Skikke,
maaske der er nogen, der læse det vil,
og mere forlanger jeg ikke.

Om Formen i dette som i Lars Larsens andre Digte kan man nok sige, at det er rigtigt, naar han siger, at han »griber Pennen og lader staa til«, men Indholdet er ægte følt. Et Par Linier som følgende:

Jeg skriver, naar Tanken er sorrigfuld,
og Skæbnen er tung at bære,

kunde godt lede Tanken hen paa selve *St. St. Blicher.* –

Lars Larsens økonomiske Skibbrud havde i det hele en baade bred og dyb Indflydelse paa hans Sind. Vi har tidligere nævnt hans Bitterhed over for andre Mennesker. Den var for saa vidt forstaaelig, som det kun var faa, der hjalp ham. Men han var ogsaa bitter over for Ideerne, og det er mindre forstaaeligt, idet de ikke havde gjort ham noget ondt, men maaske bundede denne misforstaaede Bitterhed i hans Mangel paa Evne til logisk Tænkning. Det var Hostrup og flere andre, der imponeret af Lars Larsens Opvækthed og Veltalenhed tilskyndede ham til at blive Politiker, og derover følte han sig bitter. »Jeg hverken duede eller dur til at være Politiker, saa heri saa Hostrup fejl, og det at jeg blev Rigsdagsmand, blev min Ulykke,« siger han i sine Erindringer. Dertil kan svares med Molière: »Du har villet det!« Lars Larsen kunde have trukket sig tilbage i Tide, men det vilde han, som vi har set, ikke.

Den folkelige Oplysning, som Hostrup og andre havde gjort ham delagtig i, kastede han ligeledes over Bord. »Jeg fik ogsaa rigtig at føle Forskellen paa Livets Skyggeside og Solside,« siger han, »De ideelle Betragtninger, jeg havde fra Kolds Højskole om Frihed gennem Sandhed og Ret og Tro paa Folkelykke, indsaa jeg – desværre for sent – holder ikke Stik i det virkelige Liv. Her gælder det i alt for høj Grad at albie sig frem til Sulefadet.«

At Lars Larsen i ret udstrakt Grad savnede Virkelighedssans, kunde den folkelige Oplysning jo dog ikke gøre for. Som Følge af det økonomiske Krak var han blevet en anden. Det folkelige Aandsliv, som under Modgangen *kunde* have været ham en Støtte, følte han nu som en uvenlig Magt. Men her er der en Ting, vi maa sætte en Streg under. Lars Larsen var opvokset i en Almuetid, og hans Sind var dybt rodfæstet deri. Da han senere mødte den folkelige Oplysning, blev han revet med af den og troede at kunne indoptage den i sig. Men den blev aldrig en virkelig Bestanddel af hans oprindelige Aandsliv, den blev kun en Skal omkring hans nedarvede Kultur, og da Modgangen kom, sprængtes Skallen i Stumper og Stykker. Den faldt af ham, og tilbage var den oprindelige Almuekultur. Men

den var der ogsaa helt og fuldt. Nu var Lars Larsen igen sig selv. Han var atter Almue. Han var ægte. Dette Hamskifte viste sig derfor i Virkeligheden at være til Gavn.

Lars Larsen dukkede nu med hele sin Sjæls Styrke – og den var ikke ringe – ned i Almuelivet derhjemme i Vejby i hans Barndomstid. Her kom hans enestaaende Hukommelse ham til Hjælp. Det var ikke saadan, at han havde glemt den danske Digtning. Han fremsagde gerne Holger Drachmanns Digte, som han kunde udenad, ligesom ogsaa lange Stykker af »Peder Paars« – gerne de mere saftige – men det var ikke egentlig Aandsliv, det var mere Deklamation. – Der var liden Varme i det, han vilde blot vise, at han kunde det. – Men naar han fortalte om Sæder og Skikke i Vejby Sogn i Fyrerne, om Mænd og Kvinder, han havde kendt fra den Tid, da var der baade Varme og Liv over det. Da talte Lars Larsen Sandhed.

Noget anderledes forholdt det sig med hans Foredrag, og dem holdt han mange af i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Han talte ved Skovfester og i Forsamlingshuse, oftest vistnok under stor Opmærksomhed fra den jævne Mands Side. Hans Fremstilling var flydende, men Indholdet letkøbt. »Efter Regn plejer der altid at komme Solskin, det er som ifølge en Slags Naturlov,« sagde han saaledes ved en Skovfest i Højbjerg Hegn. Til andre Tider kunde han godt være plat, og det syntes at smage ham. Engang holdt han tre historiske Foredrag i Græsted. I et af disse fandt han Lejlighed til at udtale. »Jeg er jo ikke særlig retroende!« Om den historiske Fremstilling gjorde denne rent personlige Bemærkning nødvendig, er vanskeligt at forstaa. At den ikke faldt i særlig god Jord, navnlig paa det Sted, er en Selvfølge, men den vakte en vis Opsigt, og det var vel det, Lars Larsen ønskede.

Jeg har kun een Gang hørt ham holde et Foredrag, *Holger Begtrup* havde indbudt ham til at fortælle noget for Vinterskolens Elever paa Frederiksborg Højskole. Lars Larsen talte om Livet i Vejby Sogn i Fyrerne. Det gik flydende, og han undlod heller ikke at tage et enkelt Træk fra Natursiden med. Det var Almuesmanden, der talte. Han fik ogsaa Almuesiden i Tale hos de unge Bønderkarle, der var hans Tilhørere. Han sluttede under et næsten demonstrativt Bifald. Begtrup var meget forlegen, da han takkede, og Lars Larsen kom aldrig mere paa Frederiksborg Højskole. Afstanden mellem de to Mænd var for stor.

Man kan vist godt udtrykke det saaledes, at Lars Larsen besad *den farlige Veltalenhed*, den, der først og fremmest gik ud paa at vække Opmærksomhed, koste hvad det vilde. Om noget løftende var der i ringe Grad Tale. Naa, dertil var han vel ogsaa paa dette Tidspunkt for desillusioneret. Men naar han sad hjemme i sin Stue og fortalte om gamle Dage, eller naar han skrev Artikler derom i Bladene, da var han den store Fortæller, og det er denne Fortæller, der fortjener at blive husket.

Først havde han en Række Artikler i *Frederiksborg Amtstidende*. Fra Slutningen af 1910 og til sidst i Maj 1911 skrev han i 22 Artikler sine Livs-Erindringer i *Frederiksborg Amts Avis*. Selv om der er Avner imellem, giver de dog et værdifuldt Billede baade af Dattidens Liv og Lars Larsens personlige Skæbne. Efter denne lange Artikelrække syntes Redaktøren, *Laurids Hansen*, ikke, han havde Lyst til at bringe mere. Men Lars Larsens Viden var udtømmelig og hans Skrivelyst ligesaa. Han satte sig da i Forbindelse med Byens nye Blad, *Nordsjællands Venstreblad*, der var startet 1905, og hvis unge og initiativrige Redaktør, *Holger Bernild*, havde megen Interesse for Kulturhistorie, hvoraf han i Aarenes Løb bragte adskilligt af Værdi. Bernild satte Pris paa Lars Larsen, man kan vist endda sige, at han holdt af ham, og det er mit Indtryk, at han gav ham frit Spil i sit Blad. Dette virkede inspirerende paa Lars Larsen, som Tilid og Forstaaelse altid virker fremmende paa et Menneskes Ydelser. Det kan vist ogsaa siges, at Lars Larsen skrev sine bedste Ting i *Nordsjællands Venstreblad*. Det vil ikke sige, at han altid var lige heldig. Naar Trangen til Sensation kom over ham, kunde han nok træde ved Siden af, som da han en Dag udtalte sig noget frit om et bibelsk Emne. Dette bragte Præsten i Stenløse, *Morten Pontoppidan*, i Harnisk, og han anmodede i en skarp Tone Lars Larsen om at holde sig fra det hellige. Hvad Lars Larsen da ogsaa siden gjorde. Men hvor han talte ud af sin Hjemstavns Aand, om jeg maa udtrykke det saaledes, dér ydede han det værdifulde i sin Fortælling.

Det blev et meget stort Antal Artikler, der i Aarenes Løb fremkom fra Lars Larsens Haand, og de fleste stod i *Nordsjællands Venstreblad*. En særlig Glæde var det for den gamle Fortæller at faa en Række større Bidrag optaget i *Frederiksborg Amts historiske Samfunds Aarbo*.

Imidlertid fik Lars Larsen den Ide, at hans Fortællinger skulde

samles i en rigtig Bog, men han var klar over, at den kunde han ikke selv magte at skrive. En Dag i Efteraaret 1917 aflagde han da mig et Besøg og foreslog mig at nedskrive hans Erindringer, idet han tilføjede: »Det kunde jo være, at De kunde slaa Dem op som en Slags Forfatter!« Han havde altsaa ikke glemt, hvad Ærgerrigheden betød som Drivkraft. Jeg havde iøvrigt paa det Tidspunkt skrevet flere Bøger. Jeg gik ind paa Planen. Lars Larsen kom hos mig adskillige Gange, han fortalte, og jeg skrev ned. Paa Grundlag heraf og ved Hjælp af de Artikler, der forelaa, udarbejdede jeg en Bog, som Historisk Samfund udgav 1918 under Titelen »*Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tid* paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger.« Den vakte en Del Opsigt blandt Lars Larsens mange Læsere, og Historisk Samfund havde Glæde af Udgivelsen.

Med den Bog havde Folkeminder og Kulturhistorie indfanget mig for Livstid. 1921 begyndte jeg Udgivelsen af et Værk paa fem Bind, »*Nordsjællandsk Folkeliv*«. Første Bind havde Titelen »*To Nordsjællænderes Erindringer*«, og den ene af disse Nordsjællændere var Lars Larsen. Det var de tidligere nævnte Livserindringer, der havde staaet i Frederiksborg Amts Avis, som nu fremkom i Bogform sammen med *Niels Pedersens* Erindringer fra Tibirke.

Paa dette Tidspunkt var Lars Larsen blevet en gammel Mand. Han var 82 Aar, og Synet svækkedes. Det endte med, at han blev helt blind. Hans sidste Dage var ikke lyse. Lars Larsen døde den 15. Oktober 1927, næsten 88 Aar gammel, og han blev stedt til Hvile paa Vejby Kirkegaard den 21. Oktober. Hans Hustru, Anna Larsen, levede til 1934, da hun døde den 6. November, 79 Aar gammel. Ogsaa hun fandt sit Hvilested i Familiegravstedet paa Vejby Kirkegaard.

Men Lars Larsen var ikke glemt. Redaktør Holger Bernild fik en Dag den Ide, at man skulde rejse den afdøde Fortæller et Mindesmærke paa Vejby Kirkegaard. Han henvendte sig til Redaktør Laurids Hansen og mig om Planen. Vi bifaldt den, og et Udvalg blev nedsat. Jeg skrev Opraabet til Bladene, men det store Læs trak de to Redaktører. Der kom de Penge ind, man havde Brug for, og den 31. Oktober 1929, paa Lars Larsens Halvfemsaarsdag, afsløredes Mindestenen paa Lars Larsens Grav paa Vejby Kirkegaard.

Da man havde sunget »Dagen gaar med raske Fjed«, holdt Laurids Hansen Afsløringstalen, hvoraf vi gengiver følgende:

Den gamle nordiske Vismand siger i det kendte Edda-Kvad

Sjældent Bautastene ved Vejen staar,
naar ej Frænde dem rejser for Frænde.

De gamle stolede paa det velerhvervede Eftermæle, men de vidste samtidig, at de døde rider hurtigt. I Almindelighed taget kan der kun af den nære Slægt ventes et Mindesmærke rejst, enten det saa bliver i Hjertet eller i Sten og Marmor. Verset giver dog Rum for Undtagelser, og den Sten, hvorm vi i Dag er samlet, danner en saadan Undtagelse fra Reglen. Her er det Venner, fjernere saavel som nærmere, der har ønsket i al Jævnhed, saaledes som det bedst passer sig i dette Tilfælde, at rejse et synligt Mærke til Ære for Mindet om Lars Larsen, og man har ret naturligt valgt hans 90 Aarsdag til Afsløringen.

Vi har villet hædre Mindet om Lars Larsen. Vi har ønsket at udtrykke en Tak for den Indsats, som han gav her paa vor skønne Hjemstavn mellem Øresund og Isefjord. Han var ingeniør, som Folk er flest, men dog i visse Maader en sjællandsk Type, nær i Slægt med Holbergs Jakob Berg, den kløgtige og lune Broder til Pedanten Erasmus Montanus. Lars Larsen hed han med to Gange Navnet Lars. Et godt Bondenavn med Ordet Bonde taget i dets hædrende Betydning som Betegnelsen for den fastboende, den til Jorden, Traditionen og Fortiden knyttede Mand.

Lars Larsen var et af de mange lyse Hoveder, der er kommet ude fra Muldjorden. Han fik ikke den Løftestang, som en højere Skoleundervisning giver, men maatte nøjes med den datidige Almueskoles nødtørftige Kundskaber. Med sin kvikke Opfattelse, sit uforknytte Mod til at være sig selv og med en enestaaende Hukommelse, der endnu i Oldingeaarene tillod ham at citere Side op og Side ned af et Værk, han maaske sidst havde læst for fyrrer Aar siden, traadte han tidlig frem af Flokken, som en Ener, og Særpræget bevarede han lige til sin Død.

Tre Perioder blev Lars Larsen i Ungdomsaarene valgt som Folketingsmand, og det var dengang noget af en Bedrift, der ledsagedes af Beundring fra Standsfæller og Skoser fra Borgerskabet. Det er dog ikke hans politiske Virksomhed, der har givet Anledning til, at Mindesmærket rejses. Naar vi i Dag er samlet for at hædre hans

Minde, saa skyldes det en hel anden Betydning, han fik, dengang, da det økonomiske brød sammen for ham, da han gik ind til et stille Privatliv.

Naar en Mand sejler sin Skude paa Grund, kan han blive Oprører eller Poet. Lars Larsen blev ikke Digter, men han dykkede ned i sit eget Indre og genskabte i et digterisk følsomt Sind sin Barndoms Verden, saa den blev levende for Nutiden. Den aandelige Jordbund for det, der groede frem hos ham, har han selv kortlagt i følgende Stemningsbillede fra sin Hjemegn:

Jeg elsker denne lyngbeklædte Egn,
det friske Saltvand og den blanke Vove,
jeg elsker dig, du skønne Tisvilde Hegn,
du Perle mellem alle danske Skove;
jeg elsker Egnens jævne, stille Mænd,
de Fiskere og vadmelsklædte Bønder,
de bærer Livskraft fra en Fortid frem,
som ej var vant til silkeklædte Hynder.

Jeg leved her min bedste Ungdomstid
og søgte ogsaa Kampen for det sande,
jeg stræbte ærligt og af al min Flid
om fattigt kun at være oven Vande,
men Venners Sind var ikke mod mig blidt,
da Skæbnens Braadsø overbord mig hivet,
jeg sank til Bunds, men ænsed det saa lidt,
hvor haardt jeg ellers kæmpede for Livet.

Jeg drev i Land, led ikke Sult og Nød,
betynged dog med Sorgens tunge Lænker,
i Byen her jeg fandt en Smule Brød,
jeg lever jo, jeg aander, og jeg tænker,
men stundom i en stille Aftenstund
min Tanke farer lønligt til Tisvilde,
til Bølgeslaget og den stille Lund,
til Harehøjen og Helene Kilde.

Ja, han tyede bestandig tilbage til Barndommens og Ungdommens Land. Sagnet om Kæmpen, der var uovervindelig, saa længe hans Fod stod fast plantet paa Hjemstavnens Jord, fandt her en ny Stadfæstelse. Saa ofte Fod eller Tanke førte Lars Larsen tilbage til Vejby Sogn, hentede han Mod og Fortrøstning, ja, mere end det: han fik Tro paa, at han fremdeles havde en værdifuld Opgave i Livet.

Saa gav han sig da til at skrive i Bladene, hundredvis af Artikler om sin Barndom og om Livet, som det formede sig her i Nordsjælland for 70-80 Aar siden. Han havde Sans for, at et Billede opbygges af mange smaa, indbyrdes afstemte Enkeltheder, og han støttedes af en Hukommelse, som trofast bevarede, hvad der engang var den overgivet. Han kunde i alle Enkeltheder beskrive, hvorledes Livet foregik i Hverdag og Fest, hvad Haanden udførte, og hvad Tanken optoges af i en Tid, da vore Bedsteforældre og Oldeforældre endnu var unge. Den Tid synes allerede nu uendelig fjern, men naar vi læser Lars Larsens Artikler, rykker den os nær, og vi faar et Kendskab til vore Forfædres Liv, som vi havde hverken saa intimt eller saa detailleret før. Visselig høstede Lars Larsen ikke »det møgle Guld« af dette Oplysningsarbejde, men han vandt Ære, og det kastede Glans over hans Livs Aften.

Den Sten, som vi nu skal afdække, har dybest set en dobbelt Betydning. Den skal hædre Mindet om en god og brav Nordsjællænder, der gjorde Fortiden levende for os, og hvis Navn derfor ikke bør gaa i Glemme. Men tillige skal Stenen minde os og dem, der kommer efter os, om, at Slægt skal følge Slægters Gang, og at vi styrker os selv vel til Nutidens Gerning, naar vi øver den i Trofasthed mod Fædrenes Færd.

Lad nu Dækket falde. Saa blotter vi Hovedet til Ære for Lars Larsens Minde og overgiver Stenen til Slægten og Fremtidens Om-sorg.

Paa Stenen staar

FOLKETINGSMAND

LARS LARSEN

F. I VEJBY 1839

D. I HILLERØD 1927

BONDE OG TINGMAND AF MULDEN RUNDEN,
HALVT DIGTER OG DRØMMER PAA HJÆRTEBUNDEN
VOR HJEMSTAVNS LIV I HENFARNE DAGE
TROFAST I MINDET DU KALDTE TILBAGE.

Versets Ophavsmand var Laurids Hansen.

Til sidst vil vi sammenfatte Begivenhedernes Gang i følgende Liniér. Der var Tragedie i Lars Larsens Liv. Han vilde noget, han ikke kunde. Han vilde leve med i den folkelige Oplysning. Han vilde være Politiker. Han vilde eje Gaard, og det gik altsammen i Stykker for ham, men op af Ruinerne steg som en Fugl Fønix Lars Larsens Kærlighed til Hjemstavnén og de svundne Tider. Han blev *Nordsjællands Sagamand*, en af vort Lands største Fortællere, og derfor bør han mindes med Tak.

DE VÆSENTLIGSTE KILDER

Lars Larsens Afhandlinger i *Frederiksborg Amts historiske Samfunds Aarbog* for 1908, 1909 og 1910.

Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tid. Paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger. Udarbejdet af Anders Uhrskov, 1918.

Lars Larsens Livs-Erindringer i *To Nordsjællænderes Erindringer*. *Nordsjællandsk Folkeliv*, I, 1921. Udgivet af Anders Uhrskov.

Mit Ungdomsliv. Af Peter Abrahams. Memoirer og Breve XLI, 1923.

Frederiksborg Amts Avis.

Nordsjællands Venstreblad.

Dansk Præste- og Sognehistorie (Kirkelig Geografi) 1849–1949. Samlet og udgivet af Paul Nedergaard. I. Københavns Stift, 1951.

Samt Meddelelser fra Landsarkivet for Sjælland.

Rigsdagstidende.

Højesteretstidende 1881–82.

Fra Landbrugets Verden, 1938. Udgivet af Anders Uhrskov.

Tage Mortensen: *Lars Larsen, Vejby*. En nordsjællandsk Politiker-Skæbne. *Frederiksborg Amts Avis* 3. Juli 1955.

Helsingebogen, 1945. Ved N. Th. Nielsen.

Dansk biografisk Leksikon.

A. U.

TRÆK AF HJEMLIVET I THORUP PRÆSTEGAARD

Hvordan en fattig og forældreløs Dreng fra Læsø fik et godt og trygt Hjem i Thorup Præstegaard paa Halsnæs, kan man læse om i Karen Johansens Bog »Morten Larsen. Træk af hans Livshistorie I. Barndom og Ungdom«, 1942. Karen Johansen havde planlagt i et følgende Bind at fortælle om Morten Larsens Manddomstid som Præst i Holstebro, men hun naaede det ikke, idet Døden indhentede hende forinden.

Det er en værdifuld Kulturskildring, og den hører hjemme i denne Bog. Men først nogle spredte Træk af Drengens Barndom, ofte gengivet med Karen Johansens egne Ord. Morten Larsen er født den 13. November 1851 i Vesterø Sogn paa Læsø. Hans Far var som næsten alle voksne Mænd på Øen Sømand. Han var Tømmermand paa en Skude med 9 Mands Besætning, men druknede i Sortehavet i December 1854. Næste Foraar døde hans Kone i Barselseng. Morten, der var halvtredie Aar, var nu forældreløs. Mortens Morfar, der stammede fra Vendsyssel, var gammel og havde været paa Aftægt hos Familien, der boede i en lille Landejendom, som Konen efter Øens Sædvane havde drevet, medens Manden fo'r til Søs. Nu stod han ene tilbage med tre smaa Børn, to Piger og en Dreng. Den ældste af Pigerne hed Ane Katrine, men blev kaldet Trine, hun var 8 Aar, den næste hed Karen Eline, kaldet Karoline og var 6 Aar. Det yngste af Børnene var altsaa Morten.

Bedstefaderen søgte for Børnenes Skyld at holde Hjemmet sammen, men det oversteg hans Kræfter. Han maatte sælge Stedet, og der blev da en lille Arv til hver af Børnene. Han blev paa Ejendommen som Aftægtsmand, og Trine blev hos ham til sin Konfirmation.

Morten Larsen husker ham slet ikke fra hans Velmagtsdage, men han havde alligevel faaet et Indtryk af ham og udtalte senere: »Meget tyder paa, at med ham er der kommet Velsignelse ind i Slægten.« Men den gamle Bedstefar fik ikke nogen blid Alderdom, og herom hedder det: »Han laa syg og hjælpeløs og gik til i Utøj, og ingen passede ham.« Men takket være ham fik den ældste Datter, Trine, en lykkelig Barndom.

Morten fik det i ydre Henseende værst. Han kom i Huset hos en Farbroder, der vist var god nok. Men han havde en »gal« Kone, og herom hedder det: »Hendes Haand sad meget løst. Det fik Drengen at føle, maaske ikke uden Grund. Han var blevet meget forkælet af sin Mor. Bedstefaderen havde heller ikke kunnet magte ham, saa det er mest sandsynligt, at han allerede tidligt var et vanskeligt Barn. Men den Behandling, han her fik, gjorde ham mere og mere trodsig. Rent galt gik det, da han voksede til og blev sat til at vugge det mindste Barn. Det var »Tøsearbejde«, det vilde han ikke finde sig i. Han væltede Vuggen, saa Barnet trillede hen ad Gulvet.«

Morten kom derfra og vandrede fra det ene Hjem til det andet. Til sidst havnede han hos en gammel Pige, der havde det meget fattigt. Til Tider havde de ikke det tørre Brød. Den gamle Pige opdrog ved Hjælp af Formaninger, en stadig Strøm af Formaninger, og dem blev Drengen saa led ved, at han hellere havde taget imod tørre Klø.

Skolen bragte ham ingen Lyspunkter, og herom hedder det: »Morten kom straks paa Kant med Læreren, der efter alt at dømme var mere end almindelig uduelig. Morten Larsen var trodsig og vanskelig at have med at gøre; han fik ikke alene Prygl, men blev ligefrem mishandlet. Engang kastede Læreren ham hen ad Gulvet; han faldt saa uheldigt, at han brækkede Armen, og da den blev sat galt sammen, fik han Mén af det alle sine Dage, hvilket førte til, at hans Livsskæbne blev helt anderledes, end den sandsynligvis ellers vilde være blevet.«

Lys var denne Barndom langtfra. Men herom skriver Karen Johansen, der var Morten Larsens Søsterdatter og kendte ham nøje: »Man skulde have troet, at Morten Larsen kun kunde mindes en saadan Barndom med Vrede og Bitterhed, men det var ikke Tilfældet.«

Her maa vi nævne tre Ting, der hjalp til at bære oppe. Først dette, at en Slægtning lærte ham Fadervor. Det fik varig Betydning for Drengen. Han forstod nu, at selv om han ingen Fader havde paa

Jorden, saa havde han en Fader i Himlen, som han altid kunde ty til, naar han var i Nød.

En anden Ting var Øens skønne Natur. Morten vidste ikke, hvad Poesi var for noget, men han følte det. Øens Naturskønhed og de mange Svømmeture oplivede ham og skabte varige Minder i hans følsomme Barnesind.

En tredie og meget betydningsfuld Ting var følgende: »Den gamle, uduelige Lærer afløstes af en ganske ung Mand, Lærer Jensen. Hvor-
dan Morten Larsen var kommet igennem de vanskelige Overgangsaa-
r uden hans Hjælp, er ikke godt at vide, men nu blev Skolen ham som
et Himmerig. Hans Kundskabstørst vaagnede ved den unge Mands
Undervisning. Det varede ikke længe, før Læreren opdagede, at
Drengen havde bedre Evner end de fleste. Han tog sig særlig af
ham, læste ekstra med ham og blev paa een Gang hans Lærer, gode
Ven og Kammerat. Efter at han var blevet konfirmeret, flyttede han
hen til Jensen, der var ugift. De boede sammen et halvt Aars Tid,
som Drengen benyttede saa godt, at han fik bedre Kundskaber, end
det paa den Tid var almindeligt for et Almuebarn.

Jensen fik ogsaa stor Indflydelse paa ham i religiøs Henseende.
Han var paavirket af Indre Mission, der dengang var ny i Landet og
ukendt paa Læsø.«

Under sit Samliv med Jensen var Morten Larsen blevet klar over,
at han vilde læse, men hvordan det skulde gaa til, vidste han ikke.
Jensen blev indkaldt til Militærtjeneste og rejste fra Øen. Han kunde
altsaa ikke hjælpe ham mere. Hvis Morten ikke havde haft den
»skeløjede« Arm, som han altid udtrykte sig, var han vel som andre
Læsødrengene kommet til Søs, men nu var det udelukket, og hvad saa?
Men da kom det uventede Eventyr ham til Hjælp, og Eventyret hed
Thorup Præstegaard. Men herom lader vi Karen Johansen fortælle i
Sammenhæng.

»1918 var et Mindeaar for Morten Larsen. Halvtredsaa-
ret for, at Thorup Præstegaard blev hans Hjem.

At han kom til Thorup, skyldtes hans Søster Trine, der, da Bedste-
faderen, gamle Lars Bang, var død, rejste bort fra Øen, skønt det
den Gang ikke var almindeligt, at Kvinderne tog bort fra Læsø.

En Kreaturhandler fra Nordsjælland skaffede hende Plads paa

Halsnæs i Thorup Sogn paa Gaarden Galgebjerg, der ligger ved Kattegat halvanden Mil Vest for Frederiksværk.

Forandringen faldt hende ikke let. Pladsen var vanskelig, og hun længtes meget.

Som gammel Kone skriver hun: »Mange Gange stod jeg uden for Gaardens nordre Port og græd, idet jeg saa i Retning af Læsø.« Efter at hun havde tjent tre Aar paa Galgebjerg, giftede hun sig med Snedker Johan Frederik Johansen.

Hun og Broderen havde stadig vekslet Breve. Han var nu 16 Aar og vidste ikke, hvad han skulde gøre med sig selv. Nu da hun havde faaet eget Hjem, foreslog hun ham at komme over til sig, saa kunde han lære Snedkerhaandværket af hendes Mand.

Det førte til, at Morten Larsen rejste fra Læsø i Foraaret 1868.

Han sejlede til København, og derfra gik han til Frederiksværk, som han naaede lidt før Solnedgang. Han var træt og sulten og havde næsten ingen Penge. Hvad Vej han skulde for at komme til Nøddebo hvor Søsteren boede, anede han ikke; han vidste blot, at han havde halvanden Mil endnu, inden han naaede Vejsende.

Mens han stod der alene og saa ud over den lille By, hvis røde Tage tittede frem mellem grønne Træer, havde han ikke Øje for den fredelige Skønhed, der laa udbredt for ham – ikke desmindre bevarrede han Billedet deraf, saa længe han levede. – I Øjeblikket var han ved at tabe Modet. Aldrig havde han følt sig mere ensom og forladt. Han bad Vorherre hjælpe sig og gik ned i Byen.

Det var ved den Tid, Fabrikkerne lukkede, og Arbejderne var paa Vej hjem. En af disse spurgte han om Vej.

Arbejderen var en venlig, snaksom Mand, der bad ham følge sig, saa skulde han vise ham Vejen, naar de kom til den.

Lidt uden for Byen indhentedes de af Bonden Jørgen Rasmussen fra Hald, som kom kørende. Arbejderen, der kendte ham, hilste og spurgte, om denne her unge Fyr, der skulde til Nøddebo, kunde faa Lov at »age« med. Det var der intet i Vejen for, og Morten Larsen kom op at age.

Saasnaart de var kommet i Snak, viste det sig, at han havde truffet den rette Mand.

Jørgen Rasmussen var Broder til den Kreaturhandler, der havde faaet Trine til Galgebjerg, og hendes Mand kendte han endnu bedre; Frederik Snedker havde i sin Barndom været Hyrdedreng hos hans

Forældre, og de var meget gode Venner. Inden Frederik blev gift, havde han saa at sige Hjem paa Gaarden, som nu var Jørgen Rasmussens.

Inden de naaede Hald, var det blevet Aften. Der var ikke Tale om, at Morten maatte gaa videre; han skulde blive om Natten, fik nok at spise og drikke, kom i en god Seng, og næste Morgen spændte Bonden for og kørte ham lige til Søsteren.

Saa vidt var alt godt. De to Søskendes Glæde ved Gensynet var stor.

Men nu skulde Morten lære at blive Snedker. Det blev en ganske anden Historie. Hans Anlæg for dette Haandværk var ringe, og Svoogerens Taalmodighed var ikke stor. Den daarlige Arm var en Hindring. Desværre var det ikke den eneste. Han tog saa kejtet og klodset paa ethvert Redskab, at Haarene rejste sig paa Snedkerens Hoved. Det syntes rent umuligt at lære ham at holde paa en Høvl, endsige bruge den.

Det hele blev endnu vanskeligere ved, at det meste Arbejde udførtes rundt omkring paa Gaardene. Folk lagde selv Træ til, saa det var ingen Spøg, hvis Drengen ødelagde det. I bedste Tilfælde sinkede han mere, end han udrettede, og derved blev Fortjenesten, der var ringe nok i Forvejen, alt for lille.

Det var ikke morsomt for Snedkeren.

For Drengen var det rent fortvivlet.

Det blev ikke bedre ved, at de lattermilde Sjællændere syntes, han var en sær Snegl, og gjorde Nar baade af hans Sprog og Væsen. Hjemme paa Læsø havde han kunnet give Svar paa Tiltale; det kunde han ikke her; Følelsen af hans Uduelighed lammede ham.

Dette ærgrede ogsaa Snedkeren. Han var selv forældreløs, havde haft nok at slaas med og ingen til at klare for sig; men altid havde han forstaaet at hævde sig – ingen havde ustraffet traadt ham paa Tærne.

Hvordan gik det dog til, at Trine havde saadan en »Tokkinok« til Broder – det var Synd at sige, de lignede hinanden.

Hun dansede bedre end nogen anden Pige paa Halsnæs, kunde tage en Tønde Sæd og gaa med; i tre Aar havde hun klaret sig hos Enken paa Galgebjerg, som Pigerne ellers rendte fra. Naar det kneb, kunde hun tage Haand i med paa Værkstedet, tillige var hun saa

snild paa Fingrene, at naar Gaardkonerne skulde have fine Skjorter og andet Linned syet, kom de til hende.

Trine vidste ikke sine levende Raad. Hun havde glædet sig til at faa Broderen over til sig, og nu saa det ud til, at det vilde blive til Ulykke for dem allesammen.

Snedker duede han ikke til; deri maatte hun give sin Mand Ret; men hvad duede han til, hvad skulde der blive af ham? Med hende snakkede han jo nok om at læse – men det var den rene Galskab; hun turde ikke engang nævne det til Frederik.

Naar Nøden er størst, er Hjælpen nærmest, og Hjælpen kom fra en Side, hvorfra ingen havde ventet den.

Fra Præstegaarden kom der Bud efter Snedkeren; der var Arbejde til ham.

Præsten havde før haft Bud efter Frederik; baade han og hans Kone havde Grund til at mindes første Gang; og de glemte den da heller aldrig.

Snart efter at hun var kommet til Galgebjerg, havde Præsten faaet Interesse for hende.

En Søndag, hun var i Kirke, katekiserede han med Ungdommen, Trine traadte med ud paa Kirkegulvet; fra Læsø var hun vant til, at alle unge skulde være med; i Thorup var det Skik, at det kun var de to sidste Aars Konfirmander.

Præsten lagde straks Mærke til hende. Hun var ældre end de andre; det var let at se og høre, at hun ikke hørte hjemme der i Sognet. Desuden kunde hun ikke blot Balles Lærebog paa Fingrene, men hendes Svar røbede langt større Modenhed og Forstaaelse, end han var vant til at finde hos Ungdommen i Thorup. Det var ikke forgæves, hun hele sin Barndom havde levet sammen med sin kloge og fromme Bedstefader.

Det husker Præsten, da han hører Folk snakke om, at der er noget mellem Pigen paa Galgebjerg og den unge Snedker.

Den Sag maa han undersøge lidt nærmere. Han kender ikke Snedkeren. Denne var rejst fra Thorup til Fyn, hvor han har lært sit Haandværk, før Præsten kom til Sognet.

Han har nok hørt Snak om ham, for han er af dem, der snakkes om. Han har jo været saa godt som udenlands, helt ovre paa Fyn; det var ikke mange Thorupere, der havde været saa langt ude i Verden.

Hans Forældre var forlængst døde, men han havde Tilhold, ja næsten Hjem, hos Jørgen Rasmussen i Hald, som jo var af en brav og anset Gaardmandsslægt. Snedkeren har ogsaa Ord for at være dygtig, og han har nok at bestille.

Alt det er godt nok!

Men mon der er noget ved ham? Er han ikke en letsindig Fyr?

Han skal være en stadig Gæst paa Legestuer og andre Steder, hvor der er Dans og Lystighed. Han er en køn Fyr, og der siges, at Pigerne ser meget mildt til ham. Bare han ikke fordrejer Hovedet paa den unge Pige og bagefter lader hende sidde med Sorg og maaske med Skam.

Han maa snakke med den Snedker, og saa sender han Bud efter ham.

Den unge Mand bliver vist ind i Studerekammeret og tror, han skal snakke om Arbejde; men Præsten spørger ham, om det er sandt, at der er noget mellem ham og Pigen paa Galgebjerg, og hvilke Hensigter han har med hende.

Den unge Mand var hidsig af sig og meget kort for Hovedet, naar han mente, nogen traadte ham for nær. Det laa ham paa Læberne at sige, hvad han tænkte: »Hvad kommer det Præsten ved? Præsten kan passe sine egne Sager; jeg skal nok passe mine.«

Men han betænkte sig. Der var noget hos Præsten, der gjorde, at han forstod, at denne ikke vilde træde ham for nær, men han havde en anden Grund til sine Spørgsmaal. Derfor svarede han ligefrem, at Pigen og han var gode Venner og vilde giftes, saa snart det lod sig gøre.

Med det Svar var Præsten tilfreds og sagde, han vidste, at Pigen var en brav Pige; men hun var fremmed, forældreløs og havde ingen til at tage sig af hende, derfor havde han ment at gøre, hvad han kunde, for at hun ikke skulde blive narret.

Mange Gange har Snedker Johansen fortalt sine Børn om denne Samtale, og det lyste ud af ham, at Pastor Høeg var en Mand, han tog sin Hat af for – det gjorde han ellers ikke for ret mange.

Da de unge snart efter blev gift, kom de ikke saa sjældent i Præstegaarden, han som Snedker, hun som ekstra Hushjælp, naar det tiltrængtes.

Da Frederik denne Gang kom til Præstegaarden, var Morten naturligtvis med. – Præstefolkene havde selv ingen Børn, men som Pleje-

børn et Par store Dreng i Konfirmationsalderen; de vilde ogsaa lave Løjer med den sære Snedkerdreng. Frederik kunde ikke lide det – han skaanede ham ikke selv og ærgrede sig over ham Dagen lang; men han var jo Trines Broder. Her i Præstegaarden maatte man vel forstaa sig paa Lærdom; maaske var der en Maade, hvorpaa Drengen her kunde hævde sig.

Han havde lagt Mærke til, at denne var meget dygtig til at regne, og nu sagde han til ham: »Aah, Morten, giv de to Grinebidere et Regnestykke; saa kan vi se, hvad de du'r til.« Det lod Morten sig ikke sige to Gange. – Men var der noget, særlig den ene af Plejesønnerne, Ditlev Berg, forstod sig paa, saa var det Regning. Da han saa, at Morten i dette næsten var hans Ligemand, kom de snart paa Talefod med hinanden, og han snakkede om ham med sine Plejeforældre. – Det var ogsaa ham, der opdagede, at naar Mesteren og Karlene sov Middagsøvn, krøb Morten ind i Vognporten, satte sig i en gammel Agestol og læste ivrigt i Allens store Danmarkshistorie.

Herved fik Pastor Høeg Interesse for Drengen, snakkede med ham og saa, han havde bedre Kundskaber, end det var almindeligt for hans Alder og Stand.

Pastor Høeg forstod sig paa Børn og opdagede, at denne sære, kejtede Dreng var bundulykkelig; hans højeste Ønske var at komme til at studere; det saa han ingen som helst Udvej til: han skulde være Snedker, og det duede han ikke til.

Der maa have været noget ved dette, som har taget Præsten om Hjertet. Han snakkede med Drengens Søster og Svoger. At Drengen ikke duede til at blive Snedker, kunde de let blive enige om.

At han havde mere end almindelige Evner og vilde egne sig for Bogen, var Præsten ikke i Tvivl om; maaske kunde han ad den Vej komme til at tjene sit Brød. – Ja maaske; men hvordan skulde det lade sig gøre? – Saa kom Præsten med et Forslag.

Morten skulde blive boende hos sin Søster og Svoger, men hver Dag komme til Præstegaarden for at blive undervist sammen med de to Dreng, som Præsten forberedte til Præliminæreksamen.

Svogeren syntes, at det ikke var saa lige en Sag at have saadan en Knægt at føde paa helt gratis. Søsteren derimod var ivrig efter at tage mod Tilbudet.

Hendes Mand erkendte, at hun tjente mangan god Skilling til den fælles Husholdning, og at det var hende, der skulde have Ulejlighe-

den, saa det var maaske rimeligt, at hun fik det afgørende Ord, naar det gjaldt hendes eneste Broder.

Altsaa blev Præstens Tilbud modtaget med Tak.

De unge Folk var imidlertid flyttet fra Nøddebo til Lille Karlsminde; derved fik Morten to Mil at gaa hver Dag; men hvad gjorde det; han havde gerne gaaet fire, bare han fik sit Ønske opfyldt.

Men da Vinteren kom med Frost og Sne, syntes Præsten, det blev for besværligt med den lange Vej, og tilbød Morten at bo i Præstegaarden Vinteren over. Naar Foraaret kom, kunde han vende tilbage til Søsteren.

Det gik imidlertid anderledes. I Vinterens Løb voksede han saa fast i Præstehjemmet, at der ikke blev Tale om at vende tilbage.

Pastor Høeg, der er født 1819, tilhørte en gammel Embedsmands-slægt, skønt Faderen var Urtekræmmer i København. Selv var han teologisk Kandidat, men havde, før han blev Præst i Thorup, været Lærer, først i København, derefter Kateket og Førstelærer i Faaborg. Han var nu en Mand i sin bedste Alder, men kaldtes som Regel gamle Pastor Høeg, da han allerede var mærket af en Sygdom, der snart skulde lægge ham i Graven; hans Syn var stærkt svækket, og han blev helt blind, inden han døde. Da Morten kom til Præstegaarden, saa han saa daarligt, at han næsten ikke kunde læse. Denne Ulykke bidrog maaske mere end noget andet til at knytte de to sammen – den syge, i mange Henseender næsten hjælpeløse Mand med de rige Aandsevner og Kundskaber, og den unge, der af hele sin Sjæl hungrede efter at faa Del i disse.

Pastor Høeg underviste ham sammen med de andre to Dreng; han vilde helst med det samme have forberedt ham, saa han paa kort Tid kunde tage Studentereksamen; men han vidste, hans Dage var talte. Det gjaldt om saa hurtigt som muligt at faa sin Elev saa vidt, at han kunde sørge for sig selv. Drengen ønskede at blive Præst, men han maatte gaa Vejen om ad Seminariet. Naar han havde faaet Lærereksamen, kunde han klare sig selv. Var der Alvor i hans Ønske om at blive Præst, fandt han nok Udvej til at naa det.

Derfor lagde Pastor Høeg Undervisningen til Rette med Seminariet for Øje.

De faste Undervisningstimer blev overholdt; efterhaanden blev de dog det mindste. Morten blev hans faste Forelæser. Det var mest Teologi og Filosofi, han læste for ham. De fleste i hans Alder og med

hans Forkundskaber vilde maaske have kedet sig ved en saadan Læsning, men Pastor Høeg forstod at tale saaledes med ham om det læste, at det vakte hans stærkeste Interesse. Alt blev ham indlysende og klart.

Præsten dikterede ham ogsaa sine Prædikener. Det skete ofte, at de drøftede disse, før de blev nedskrevne, ja, endogsaa, at noget af det, den unge var kommet frem med under Drøftelsen, kom med i Prædikenen. Han fik en Følelse af, at han paa en særegen Maade var med i Præstens Arbejde og kom sine Ønskers Maal nærmere.

Ogsaa uden for Studerekammeret blev han Præstens Ledsager og Fører. Ved denne gensidige Given og Tagen kom der en sjælden Aabenhed og Tillid ind i Forholdet mellem dem.

Ditlev Berg kaldte Præstefolkene Far og Mor, snart blev det naturligt for Morten at gøre det samme. Dette viser, at Fru Høeg heller ikke var noget Dusingmenneske,

Hun var født 1828 i Faaborg, hvor hendes Far, en forhenværende Officer, var Postmester. Da hun var opvokset som eneste Barn i et Embedsmandshjem i en lille By og ikke af Natur var meget praktisk, var hun ikke altid heldig i sine Bestræbelser for at styre en stor Landhusholdning. Mærkelige Ting fortaltes om de Fejltagelser, hun ikke saa sjældent gjorde sig skyldig i; baade Tjenestefolk og Naboersker korsede sig. Men Morten følte snart, hun havde Hjertet paa rette Sted.

I hele sin Færd var han udpræget Almuesbarn – det viste sig ikke alene i hans Sprog, men i hele hans Maade at være paa, saa hans Væsen stak stærkt af mod de Omgivelser, han nu skulde leve under. Dette spillede ingen lille Rolle for Fru Høeg; hun havde megen Sans for Form, og ikke mindst hos unge Mennesker satte hun Pris paa en let og formfuldendt Optræden. At den kejtede, klodsede Dreng, hun nu fik ind i Familien, skulde virke umiddelbart tiltalende paa hende, er temmelig usandsynligt.

Men hun har vel forstaaet, at denne Dreng i al sin Kejtethed bragte Glæde og Rigdom til hendes syge Mand og bidrog til at gøre hans sidste Tid lysere og lykkeligere.

Hvordan det end forholder sig, lykkedes det hende at gøre ham saa tryk, at det faldt ham naturligt at kalde hende Mor og finde sig lige saa hjemme i hendes Dagligstue som i Præstens Studerekammer;

og han opdagede snart, at han ogsaa der kunde finde Næring for noget af det, hans Sjæl tørstede efter.

Fru Høeg var opvokset med og indlevet i dansk og tysk Digtning, særlig den saakaldte Guldalder-Digtning. De lange Vinteraftener blev der læst højt i Dagligstuen.

Herved vakte Morten Larsens Kærlighed til og Forstaaelse af Digtningens Verden. Især blev Oehlschlæger hans Yndling. Holberg blev dog ikke mindre læst og yndet. Naar Fru Høeg syntes, hans Drøjheder var lige stærke nok, rejste hun sig, gik hen til Spytbakken i Krogen og spyttede, hvilket altid vakte stor Fornøjelse hos Drengene.

Denne Indvielse i Digtningens Verden førte til, at han stadig trængte dybere ind i den, hvad der har været med til at præge baade hans kristelige og folkelige Forkyndelse – den blev aldrig snæver, men omfattede hele Menneskelivet.

Det rige Aandsliv, Pastor Høeg og hans Kone hver paa sin Maade førte ham ind i, gjorde, at han inde fra voksede fast i Hjemmet. Det forhindrede ikke, at han i det ydre kunde tage sig mærkeligt nok ud i de nye Omgivelser. Efterhaanden kom han ogsaa i Harmoni med dem uden at blive unaturlig eller miste sin Ejendommelighed. Dette skyldtes ikke alene hans Plejeforældre, men nok saa meget Samlivet med de to andre Drenge, først og fremmest Ditlev Berg, der blev hans Broder og Ven for hele Livet.

Ditlev Berg, der er født 1853, var Præstesøn; Faderen døde, da han var to Aar gammel, og Moderen, inden han var syv. Der var flere Søsken, som blev skilt, saa de voksede op i forskellige Slægtninges og Venners Hjem. Ditlev kom til Pastor Høegs. Det viste sig, at han havde Evner, der var over det almindelige, – og han vandt sig Venner, hvor han kom frem.

Han havde megen komisk Sans – han kunde, som Snedker Johansen udtrykte sig, »faa en død til at grine«. Det var ikke mindst ham, der havde fundet Læsødrengen grinagtig og havde begyndt at gøre Løjer med ham; men det var ogsaa ham, der først opdagede, at der i denne grinagtige Fyr var gemt noget, der ikke var saa tosset; derefter varede det ikke længe, før de to fandt hinanden, og som før sagt, blev Venner for Livet.

Dog var de i meget fuldstændige Modsætninger. Lige saa kejtet og

ubehjælpssom Morten var til alt praktisk Arbejde, ligesaa haandsnild var Ditlev Berg.

Forsøget paa at blive Snedker havde fyldt Morten Larsen med Fortvivlelse og givet ham en Mindreværdsfølelse, som det tog Tid for ham at overvinde. Ditlev Berg kunde selv som gammel Mand lave saa fint Snedkerarbejde, at det kunde pynte i enhver Dagligstue, skønt han aldrig havde faaet anden Undervisning i Faget, end hvad han tilfældig havde set sig til. Saadan var det paa alle Omraader. Faa kunde dække et finere Bord end han.

Dette praktiske Greb, der gjorde, at han aldrig var raadvild, kom, allerede, mens han var Dreng og ganske ung Mand, ham selv og hans Omgivelser til gode.

Det var der mange Eksempler paa, her er eet:

Da Morten skulde paa Seminariet, var der adskillige Udgifter; bl. a. trængte han haardt til et Sæt nyt Tøj. Præstekonen havde en Rulle hjemmelavet Tøj liggende – men det skulde sys – og hvor skulde Sylønnen komme fra. Morten havde ingen Penge, og Præstekonen kunde ikke faa sine til at række saa langt. Som sædvanlig var det Ditlev Berg, der fandt paa Raad. Han tog Mortens daarligste Sæt Tøj, sprættede det op, pressede det ud, og efter det klippede han en nyt Sæt, syede og tilpassede det. Saaledes fik Morten nyt Tøj, der sad saa godt, som var det syet af nogen Skrædder.

Morten Larsen var meget ligegyldig med sit Udseende og hørte ikke til de særlig ordentlige. Ditlev Berg var Sirligheden selv baade med sin Person og sit Tøj. Han tog Haand i Hanke med Morten til daglig, og endnu mere, naar de skulde ud mellem Folk, eller naar de ventede Gæster. Ditlevs kritiske Blik opdagede straks, om hans Klæder ikke var velbørstede, om Haaret ikke sad ordentligt, om Neglene havde den mindste Sørgerand.

Der er ingen Tvivl om, at det har været en haard Skole for Morten Larsen, og at han har protesteret; men her hjalp ingen »Kæremor«. Der maatte intet være hos ham, man kunde pege Fingre ad.

I Ferierne kom der unge – Mænd og Kvinder – i Præstegaarden; de fleste kom fra Embeds- og ligestillede Hjem. Adskillige maalte den fremmede Fugl med Øjnene og kom ogsaa med Bemærkninger, der skulde vise den umaadelige Afstand, der var imellem ham og dem. Saa eller hørte Ditlev noget saadant, skete det ikke mere end een Gang. Han skulde nok sørge for, at Latteren vendte sig mod

vedkommende; faa kunde være saa bidende som han, naar nogen traadte en, han brød sig om, for nær.

Morten Larsen forstod af dette og meget andet, at det ikke var Snobberi hos Vennen, naar denne ogsaa i det ydre vilde have ham saa fuldkommen som mulig.

I Sandhedens Interesse maa det siges, at paa dette Omraade var Morten Larsen en temmelig tungnem Elev. Han ofrede aldrig ret mange Tanker paa sit Udseende, og naar han var uden for Vennens Rækkevidde, faldt han tilbage til den gamle Adam.

Efter en Adskillelse begyndte det forfra igen – hvilket ikke forstyrrede det gode Forhold, men snarere gav det et vist Krydderi.

Den anden unge Mand i Præstegaarden, Johannes Lorentzen, kom Morten Larsen ogsaa i et godt og venligt Forhold til, men deres Veje skiltes tidligere, og de kom ikke til at staa hinanden saa nær som de første to.

Det lykkelige Liv i Præstegaarden fik Ende, da Pastor Høeg mente, Morten Larsen var moden til at komme paa Seminariet. Et Par Aar efter, at han var kommet til Sjælland, blev han optaget paa Jonstrup.

Overgangen har vist været haard nok. Ferierne tilbragte han hjemme, d. v. s. i Thorup Præstegaard. Undertiden blev Længselen ham dog for haard; han kunde ikke vente til næste Ferie; han maatte hjem før. Derfor skete det ikke saa sjældent, at han, naar Undervisningen var forbi Lørdag, vandrede de seks Mil til Thorup for at tilbringe Søndagen hjemme. Mandag Morgen vandrede han tilbage saa tidlig, at han kunde være paa Seminariet, til Undervisningen begyndte.

Den 16. November 1871 døde Pastor Høeg. Dette var ikke uventet. Ikke desmindre ramte det Morten Larsen som et Slag. Da Dødsbudskabet kom, vilde han straks hjem og bad Forstanderen om Tilsladelse til at rejse.

Denne anede ikke, hvor nær Morten Larsen var knyttet til Familien i Thorup; han saa paa ham som en fattig Dreng, Præstens havde taget sig af. Det var jo ikke sjældent, at en Præst skaffede en saadan Dreng Midler til at komme paa Seminariet. Derfor sagde han, at Morten hellere maatte vente til Begravelsen, da Familien til at begynde med nok helst vilde være ene.

Da brast det ud af Morten Larsen: »Forstanderen forstaar ingenting; naar Far er død, maa jeg straks hjem.«

Saa forstod Forstanderen, her var noget særegent, og gav ham straks den ønskede Tilladelse.

Efter Pastor Høegs Død blev hans Kone Naadensaaret i Præstegaarden. Alt var dog forandret; alt var i Opbrud. Det Samliv, der var begyndt i Thorup Præstegaard, skulde senere blive fornyet og fortsat – men hvordan og hvorledes kunde ingen endnu forudse.

Sorgen over Pastor Høegs Død var for Morten Larsen det altoverskyggende; nu da han var død, var Præstegaarden ikke den samme som før. Men hvor skyldte han Livet dèr meget.

Som en fremmed, fattig Dreng var han kommet dertil, modløs, næsten haabløs. Han havde fundet Far, Mor og Samliv med Brødre, havde fundet Kærlighed, der gav ham Tryghed og Følelse af, at han duede, gav ham Mulighed for at naa sit Ønske: at blive Præst.

Een Ting til skyldte han Livet her; det forstod han maaske ikke rigtig den Gang; desbedre forstod han det senere.

Her havde han mødt dansk Kultur i sin ædlest og smukkeste Skikkelse, mødt den og levet i den, saa den havde levet sig ind i ham og var blevet eet med ham.«

— — —

Fru Høegs Omsorg for Morten Larsen var ikke Slut med Opholdet i Thorup Præstegaard. I Efteraaret 1873 flyttede hun sammen med Ditlev Berg til København, hvor de kom til at bo i et Havehus paa Johannevej, og her havde de deres Hjem i 10 Aar. 1873 tog Ditlev Berg Adgangseksamen til Polyteknisk Læreanstalt, og samme Aar flyttede Morten Larsen efter endt Lærereksamen ogsaa ind i Hjemmet.

Han havde gode Kaar i sine Studieaar, selv om der kun var lidt at rutte med. Ved fælles Hjælp holdtes Hjemmet oppe, og ingen spurgte om, hvem der ydede mest. Det tog Morten Larsen tre Aar at naa til Studentereksamen. Aarsagen var en ondartet Tyfus, som det tog ham næsten et Aar at komme igennem, og i den Tid plejede og passede Fru Høeg ham, som det havde været hendes egen Søn.

Fru Høeg og Ditlev Berg havde Slægt og Venner i København. Derved fik Hjemmet en Omgangskreds, som en Provinsstudent som Morten Larsen ellers ikke havde faaet Adgang til. Og herom hedder det: »Det Hjem og den Omgangskreds, Morten Larsen havde i sin Studietid, hjalp ham til at komme af med det sidste af det sære og

afstikkende i hans Væsen uden at berøve ham hans Ejendommelighed.«

I Juni 1881 tog Morten Larsen theologisk Embedseksamen, og i December rejste han til Paris, hvor han skulde være Præst for de derboende Nordmænd og Danskere. Her var han jo atter hjemløs, men Fru Høeg betænkte sig ikke længe. Hun opløste Hjemmet paa Johannevej og rejste til Paris for at føre Hus for Morten Larsen. Opholdet i den franske Hovedstad blev imidlertid ikke nogen Dans paa Roser for den unge Præst. I Løbet af et Par Aar kom han til at opleve et stærkt legemligt og sjæleligt Sammenbrud. Krisen kom pludselig og nødte ham til at opgive sin Præstegerning, og der skulde gaa Aar, før han igen vovede at genoptage den.

Fru Høeg var hjemme i Danmark paa det Tidspunkt, men Ditlev Berg blev underrettet om Forholdene, og han kom øjeblikkelig. Han og Morten Larsen var meget forskellige, men han forstod, at Vennen var i Nød, og, praktisk som han var, fik han hurtigt Tingene ordnet og tog Vennen med hjem til Danmark. Det var i Begyndelsen af 1885, Morten Larsen forlod Paris »som en skibbruden, slagen Mand«.

Fru Høeg dannede atter et Hjem i København, og her fandt Morten Larsen Tilflugt i den sværeste Tid, han nogen Sinde oplevede. Han kom imidlertid igennem Krisen, men Præst i Folkekirken vilde han ikke være. Hans Tanker vendte sig da imod Folkehøjskolen, og i November 1885 blev han Lærer paa Ebeltoft Højskole, hvor han som Taler udfoldede en ejendommelig og skattet Virksomhed. Lidt Præstegerning udøvede han ogsaa, og i November 1887 kom det endelige Kald til ham, idet han blev Præst for Valgmenigheden i Holstebro, og her fik han sit blivende Virke.

Morten Larsen blev inden for den grundtvigske Kreds en af vort Lands betydeligste Forkyndere og Folketalere. Men hvordan vilde det være gaaet ham uden Præstehjemmet i Thorup og den utrættelige Fru Høegs moderlige Omsorg?

Morten Larsen døde 1936.

GENERAL FRIEDRICH VON ARENSTORFFS KISTEPLADE

Nordsjællandsk Folkemuseum ejer flere interessante, gamle bilæggerovne fra norske jernværker. I stuen i Det gamle Husmandssted på Jægerbakken står således en ovn fra Hassel Jernværk, hvor denne type blev fremstillet o. 1680. På ovnens sideplade er gengivet en fremstilling af en ørn, der flyver bort med et barn i sine kløer. Det er en primitiv illustration af det gamle græske sagn om guden Zeus, der omskabte sig til en ørn og bortførte den skønne yngling, Ganymedes, til Olympen. Under billedet læses følgende vers:

*Da ieg greeb offuermand ved fod,
Toog hand mig bort med sig.
Thi raader ieg min ven saa god,
Hand speile sig i mig.*

Forbindelsen mellem billede og vers forekommer noget uklar, men begge giver en allegorisk fremstilling af Griffenfeldts fald 1676. Den store statsmands fængsling og domfældelse var begivenheder, der på den tid vakte uhyre opsigt og var samtale- og diskussionsemner langt ud over landets grænser. Det er derfor ikke unaturligt, at man har benyttet ovnplader fra norske jernværker til at moralisere over hans tragiske skæbne.

Griffenfeldt blev arresteret om morgenen lørdag den 11. marts 1676 i Drabantsalen på Københavns Slot af general Friedrich von Arenstorff, der var en af hans bitreste modstandere. Det kom til et heftigt sammenstød mellem de to, men Griffenfeldt måtte bøje sig for den militære overmagt. Han blev bragt som fange til Det kgl. Bibliotek (nuv. Rigsarkiv), hvorfra han sent om eftermiddagen blev

ført på en båd gennem havnen til Kastellet. Han blev som bekendt dømt til døden, men blev benådet på retterstedet og sat i livsvarigt fængsel. En af underskriverne på hans dødsdom var Friedrich von Arenstorff.

General Fr. von Arenstorff, der ejede flere herregårde, bl. a. Svanholm i Hornsherred, døde 1689 og blev begravet i Udbyneder kirke ved Randers i nærheden af en anden af sine herregårde, Overgaard. På hans kiste blev efter tidens skik sat en ligtavle med inskription, men den blev siden fjernet fra sin plads på kisten og havnede af hidtil uopklarede grunde på Borreby ved Skelskør, hvor Nordsjællandsk Folkemuseum erhvervede den ved den meget omtalte herregårdsauktion i 1968.

Kistepladen måler 51,0×33,5 cm og består inderst af en oval, for sølvet kobberplade med en inskription på tysk. Rammeværket omkring den ovale plade er drevet arbejde og forestiller bladværk med blomsterknopper udført i forgyldt kobber.

Inskriptionen giver følgende sammentrængte nekrolog over Friedrich von Arenstorff:

HIER RUHET IN GOTT

Der entseelte Cörper

Des weyland wollgebohrnen und

Grosmanvesten Herrn, hern FRIDERICH

von ARENSTORPH, Erbherr auf Swan-

holm und Ofvergaard, Rittern, Dero

Königlichen Majestat zu Dennemarck und

Norvegen König CHRISTIAN des Funften

Geheimbten Raths und Generalen über Dero

Armee zu Ross und Fuss wie auch Gouvorn-

neuren Dero Fürstenthümern Schleswigh

und Holstein

Welcher im Jahr Christi = 1626 = Gebohren In dem Hertzogtum

Mecklenborg aus denen ubralt adelichen Geschlechtern Der

Arenstorphen und Jasmundten auf Dero Ritter

Gutt Rosenaw in dem Monat Junio Ste Johanni Nacht zwisken

11 = und = 12 = Uhr und nach dem Er Seinen tapfern vorfahren

zu folgen von Jugend auf Durch alle Stuffen des Krieges wesens

vom Geringen Soldaten an bis zu dem hochsten Gipfel Der

General Friedrich von Arenstorff's kisteplade. Nordsjællandsk Folkemuseum.
(Fot. Søren S. Hansen).

*Ehren mit Grössestem Ruhm und Aprobation der gantzen
Welt gestiegen ist Er endlich nach treugeliesteten diensten
In der Königlichen Residence Cöpenhagen eines natürlichen
Todtis Sanfft und Seelig gestorben, im Jahr Christi = 1689
Den = 15 may Des Mitags zwischen = 12 = und = 1 = Seines
Alters = 63 Jahr*

*Der Höchste verleihe dem Körper, eine
froliche aufferstehung und uns hinter
bleibenen eine Seelige Nachfolge.*

Friedrich von Arenstorff er en af vor militærhistories ejendomme-
ligste skikkelser. Hans karriere er højst usædvanlig, og han er et ka-
rakteristisk eksempel på, hvor højt man under enevælden kunne
komme til tops uden særlig fremragende kvalifikationer eller be-
gavelse.

Fr. von Arenstorff blev født på godset Rosenow i Mecklenborg
den 24. juni 1626. Faderen var en velhavende godsejer, Friederich
von Arenstorff. Moderen hed Cathrine von Jasmund. Som ganske
ung blev han antaget som page hos en slesvigsk adelsmand og blev
senere edelknabe hos hertugen af Holsten-Gottorp, den lærde, initia-
tivrige Friederich III. Sin militære løbebane begyndte han beskedent
som musketer i et holstensk regiment, men blev snart efter korporal.
Under svenskekrigene blev han taget til fange af svenskerne ved
Bremerfördes overgivelse. Han gik i svensk tjeneste og blev adjutant
for general Karl Gustav Wrangel, og han deltog på svensk side i be-
lejringen af København tilmed som generaladjutant for Karl X
Gustav, hvem han bistod ved overgangen over Lillebælt. Sammen
med den svenske ingeniørofficer Erik Dahlberg planlagde han Karl
X Gustav's dristige plan med overgangen over det slagte Storebælt.
Hans notater og optegnelser fra overgangen blev senere benyttet af
den tyske historiker Samuel von Pufendorf, da denne udarbejdede
sit store værk på latin om Karl X Gustav's bedrifter. Ejendommeligt
nok har Erik Dahlberg senere givet Fr. von Arenstorff hele æren for
forarbejderne til Pufendorfs værk, men dette er ikke rigtigt. Den
svenske professor Weibull har senere påvist, at det først og frem-
mest var Erik Dahlbergs tegninger og notater, der indgik i Pufen-
dorfs værk.

Efter fredsslutningen og den svenske konges død trådte han i den

danske konges tjeneste og avancerede hurtigt gennem graderne, således at han i 1661 blev chef for Livgarden til hest, der var oprettet samme år. Fr. von Arenstorff, der havde tjent både den svenske og den danske konge som holstensk adelsmand, blev i 1670 naturaliseret som dansk adelsmand. Han blev samme år chef for det sjællandske rytterregiment og havde efterhånden en høj stjerne hos Christian V. Kongen udnævnte ham således til medlem af den første rytterkommission, der skulle undersøge mulighederne for oprettelsen af en national rytterhær. Fr. von Arenstorff kunne medvirke med væsentlige forslag i kommissionen, da han kunne bygge på sine erfaringer fra svenske forhold, og på kommissionens forslag oprettede Christian V i 1670 et nationalt rytteri på 4500 mand. I 1672 blev han assessor i Krigskollegiet, der var øverste myndighed for landmilitæretaten. 1673 avancerede han til generalmajor og udnævntes et par år efter til generaløjtnant.

I første del af den skånske krig deltog han i felttoget til Pommern og Mecklenborg. Gottorp blev besat, og Wismar blev belejret og indtaget. Derefter erklærede Christian V åbenlyst Sverige krig. De tabte provinser skulle erobres tilbage, og en dansk hær gjorde landgang syd for Helsingborg under kommando af hertug Hans Adolf af Plöen, der var en fortrinlig hærfører. På grund af intriger og bagvaskelser nedlagde hertugen kommandoen, og Fr. von Arenstorffs broder, Carl von Arenstorff, blev øverstkommanderende. Under det blodige slag ved Lund i december 1676 blev Carl von Arenstorff alvorligt såret. Han blev ført til København, hvor han døde, og Friedrich von Arenstorff fik overdraget kommandoen af den danske hær. Nederlaget ved Lund var en kendsgerning, og von Arenstorff måtte trække sig tilbage til Landskrona. En tilbagetrækning, der ikke blev foretaget særlig vellykket og som kostede den danske hær betydelige tab. Fra Landskrona førte von Arenstorff resterne af de danske styrker over sundet til Sjælland, og det blev pålagt ham at foretage en nyrekruttering og nyordning af rytteriet.

Skønt Fr. von Arenstorff selv var blevet såret i det voldsomme slag ved Lund, blev han dog udset til at føre hæren under et forsøg på at undsætte den indesluttede danske garnison i Kristianstad i sommeren 1678. »Kavalkaden mod Kristianstad« blev langt fra vellykket. Fr. von Arenstorff havde advaret kraftigt mod dette togt, men hans indsigelser hjalp ikke. Christian V ønskede togtet gennemført og tog

det meget unådigt op, at von Arenstorff sagde ham imod i krigsrådet. Forsøget mislykkedes, og garnisonen i Kristianstad måtte overgive sig til Karl XI.

Fr. von Arenstorff avancerede dog stadig. Han blev 1678 chef for det samlede rytteri og blev samme år vicepræsident i krigskollegiet, hvor kongen personlig førte forsædet. En begyndende rivalisering og uenighed mellem generalerne tog til, og til sidst kom von Arenstorff's fjender i overtal. Der blev rettet en del anklager mod ham, og til sidst lod kongen nedsætte en kommissionsdomstol til at undersøge hans forhold under krigen. Der blev udfærdiget et anklageskrift på 15 punkter, hvori man bl. a. anklagede ham for manglende lyst til at undsætte Kristianstad, for at være bange for at indlade sig i kamp samt for uærbødighed mod kongen. Samtidig forstærkedes en mistanke om forræderi mellem ham og den svenske hær, han tidligere havde tjent i. Nederlaget og ulykkerne i de sidste faser af den skånske krig krævede en syndebuk, og kommissionsdomstolen indstillede derfor ved resolution af 7. november 1678, at Fr. von Arenstorff fradømtes ære, liv og gods. Forræderisigtelsen lod man samtidig falde. Kongens resolution blev udsendt i åbent brev af 5. juni 1679. von Arenstorff mistede alle sine embeder, blev forvist fra København og blev idømt en bøde på 2000 rigsdaler til Kvæsthuset. Det var i forhold til kommissionsdomstolens dom en mild dom, men mildheden begrundedes i de mange fortjenester, von Arenstorff tidligere havde ydet landet og kongen.

Fr. von Arenstorff blev dog snart taget til nåde igen. Han fik igen lejlighed til at yde kongen sin tjeneste ved medvirken i flere kommissioner, og han kunne i sine sidste leveår glæde sig over igen at nyde kongelig gunst og bevågenhed. I 1686 blev han udnævnt til geheimeråd samt kommanderende general i Slesvig og Holsten. Endelig blev han i 1688 general for hele den danske hær. I sandhed en ganske ejendommelig militær løbebane.

Friedrich von Arenstorff var gift to gange. I 1661 ægtede han en rig adelsdame, Frands Lykke's datter, Christence Lykke. Frands Lykke var en af Danmarks største godsbesiddere, der en overgang ejede ikke mindre end 12 herregårde. Efter hans død 1655 arvede Christence Lykke bl. a. herregårdene Overgaard, Svanholm, Rødslet, Kindholm og Skjern hovedgaard mellem Randers og Viborg. Christence Lykke var således et godt parti. Hun var først gift med oberst

General Friedrich von Arenstoft. Miniaturemaleri. Frederiksborgmuseet.

Frands Brockenhuus til Sebberkloster, men efter hans død 1660 solgte hun Overgaard til rentemester Christoffer Gabel. Hendes enkestand varede ikke længe. Efter godt et års forløb giftede hun sig med Friedrich von Arenstorff, der kunne glæde hende med at købe Overgaard tilbage, så hun igen blev frue på herregården. von Arenstorff lod foretage store ombygningsarbejder på Overgaard, hvor hans meget smukke bibliotek endnu er bevaret. Allerede 1667 døde Christence Lykke og to år efter indgik von Arenstorff ægteskab med Augusta Elisabeth Rumohr fra Roest i Sydslesvig.

Gennem sit ægteskab med Christence Lykke var von Arenstorff i 1661 kommet i besiddelse af Svanholm i Hornsherred. Ved flere mageskifter med kronen lykkedes det ham at få lagt en række bøndergårde ind under dette gods, der i hans tid blev stærkt udvidet. I 1673 fik han kongeligt gavebrev på birkerettighederne for sig og sine livsarvinger til Svanholm. Han fik derved ret til at holde selvstændigt birketing på Svanholm samt ret til at udnævne dommer (birkefoged). Hovedparten af bønderne i Hornsherred var dermed lagt under herren til Svanholm. Desuden fik han brev på patronatsretten til Krogstrup og Kyndby sogne, d.v.s. han skulle oppebære kirkens andel af de to sognes tiende, indtægterne fra præstegårdene og degnebolene samt visse andre indtægter mod at vedligeholde kirken. Desuden fik han kaldsretten. Da der ofte blev holdt igen med vedligeholdelsen af kirkerne, var der reelt tale om en ikke ubetydelig indtægt for den godsejer, der fik patronatsretten.

Fr. von Arenstorff fik i 1676 kongens tilladelse til at lægge Orebjerg by under Svanholm. Herved oprettedes gården Orebjerg (Overberg), som han senere, i 1683, fik adelige sædegårdsrettigheder til. Det vil sige han blev fritaget for at svare skat og tiende af denne ejendoms jorder.

Fr. von Arenstorff omtales som en særdeles samvittighedsfuld, pligtopfyldende og kongetro mand. Som general var han forsigtig og tøvende, når det gjalt om at træffe vigtige og hurtige beslutninger; han var streng over for sit mandskab og holdt hård justits. Det samme gjalt hans stilling som godsejer. Han var en streng herre, der stillede store krav til bønderne, der ofte rømte fra von Arenstorffs godser.

Fr. von Arenstorff døde i København den 15. maj 1689 mellem kl. 12 og 1, middag, som der står på hans kisteplade. Han blev be-

gravet i en nu tilmuret krypt under koret i Udbyneder kirke ved Randers i nærheden af Overgaard. På kirkevæggen blev hans kårde og kommandostav anbragt ved siden af et par faner med tysk inskription over ham. Erik Pontoppidan omtaler disse ting i sit værk »Den danske Atlas«, men de er senere forsvundet fra deres plads.

Hans enke, Augusta Elisabeth Rumohr, arvede godserne, men tilskødede dem senere til deres søn, Christian von Arenstorff, der på Svanholm blev berygtet for sin store strenghed og hårdhed. Han for hårdt frem mod sine undergivne, langt hårdere og strengere end faderen, og han tvang bønderne til at anlægge de endnu bevarede store stengærder. Han blev en berygtet bondeplager, og bønderne rømte i stort tal fra hans godser.

Den rige godsejersøn kom senere i store økonomiske vanskeligheder bl. a. på grund af svigtende afsætning og kvægsyge, og han måtte afhænde sine ejendomme og endte sit liv i armod, men det er en helt anden historie, der ikke har forbindelse med Fr. von Arenstorff's kisteplade.

NOTER OG KILDEHENVISNINGER

Danmarks Adels Aarvog 1886.

Danmarks historie, red. John Danstrup og Hal Koch, VII, p. 194 ff.

Dansk Biografisk Leksikon.

Danske Slotte og Herregaarde, I p. 387 ff, XI p. 145 ff.

Historisk Tidsskrift 8 Rk, IV, p. 103 ff.

Edv. Holm: Danmark-Norges indre Historie under Enevælden 1660-1720 (1885-86).

N. P. Jensen: Skaanske Krig 1675-79 (1900).

Kronens Skøder på afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark. 1648-88 (1908).

Kultur og Folkeminder IV, 1952, p. 39.

Erik Pontoppidan: Den danske Atlas IV (genudg. 1968).

Scandia. Tidsskr. för historisk forskning. XIX, p. 10 ff, XXI p. 110 ff, p. 119 ff.

O. Vaupell: Den dansk-norske hærs Historie (1876).

KISTEPLADENS INSKRIPTION (oversættelse):

HER HVILER I HERREN det afsjælede legeme af den fordums velbårne og veldædige herre, hr. FRIEDERICH von AHRENTORPH, arveherre til Svanholm og Ofvergaard, ridder, Hans kgl. Majestæt til Danmark og Norge, kong Christian den Femtes geheime-

råd og general over armeen til hest og til fods samt guvernør over fyrstendømmet Slesvig og Holsten, som blev født i det herrens år 1626 i hertugdømmet Mecklenborg i de ældgamle adelslægter Arenstorff og Jasmundt på riddergodset Rosenov i juni måned, sct. Johs. nat mellem 11 og 12 og som med sine tapre forfædre som forbillede fra sin ungdom er steget op gennem alle krigstjenestens grader fra menig soldat til ærens højeste tinde med det højeste ry og hele verdens »approbation«, endelig efter lang og tro tjeneste er død en naturlig, blid og salig død i den kgl. residensstad København, i det herrens år 1689, den 15. maj ved middagstide mellem 12 og 1 i sin alders 63. år.

Gud give hans legeme en glædelig opstandelse og os efterladte en salig efterfølgelse.

Borreby. Kistepladen er formentlig bragt fra gravkapellet i Udbyneder kirke til Borreby i de sidste år, hofjægermester, cand. polit. Adolf Frederik Holten Castenschiold ejede Overgaard (1910-24). Hofjægermesteren arvede Borreby efter sin fader i 1919.

Udbyneder kirke. De ældste begravelser i kirken, hvor general Fr. von Arenstorff hviler, findes i den nu tilmurede krypt under koret. Gravkammeret blev tilmuret omkr. 1800, da det var fyldt. Senere blev etableret et åbent gravkammer i tårnrummet og i en krypt under våbenhus og skib. De er ligeledes senere blevet tilmuret. (Meddelt af sognepræsten, pastor Mortensen, Udbyneder).

Kårde og kommandostav. General Fr. von Arenstorffs kårde og kommandostav blev stjålet fra deres plads i kirken omkr. 1940. De nævnte faner, der nu er i meget skrøbelig stand, opbevares på Nationalmuseet.

Nils Gustafsson.

ULLERØD ASYLS HISTORIE

Dengang *C. Hostrup* var Præst i Hillerød – det var fra 1862 til 1881 – fik han stor Indflydelse paa adskillige, deriblandt de to unge Teologer *Morten Pontoppidan* og *Holger Begtrup*, der begge kom til at øve en betydningsfuld Gerning først og fremmest i Nordsjælland, men desuden i hele vort Land.

Morten Pontoppidan (1851-1931), der som Student boede i København, besøgte jævnlig en Familie i Hillerød og kom derved i Berøring med Hostrup. Han hørte ham prædike og blev betaget deraf. En af Hostrups Prædikener, der kom i Trykken, fik afgørende Betydning for ham. Den handlede om »Guds Rige og det menneskelige«. I den aflagde Hostrup et kraftigt og aandsmyndigt Vidforliges med hinanden. »Det var,« skriver Morten Pontoppidan i sine Erindringer, »første Gang jeg fandt saadanne Tanker klart og bestemt udtalte. Og det gjorde mig godt – tog et lønligt Tryk fra mig. Thi al glad og lys og skøn Menneskelighed sværmede jeg for; det kunde jeg ikke høre op med; det maatte min Gud ikke forlange af mig; og det kunde jeg da heller ikke forstaa, at han vilde forlange. Her fik jeg det bekræftet af den Mand, jeg i saa høj Grad saa op til og havde Tillid til. Hostrup var blevet Alvorsmand og Kirke- mand, men han var ikke blevet Mørkemand, ikke livsfjendsk, ikke indsnævret i Syn og Følelse. Saa behøvede jeg da heller ikke at blive det. Gud ske Lov og Tak! Og dette var altsaa Grundtvigianisme.«

Den anden Mand var Holger Begtrup (1859-1937), der var født i Birkerød Præstegaard. Han blev tidlig grebet af Hostrups Forkyndelse, og da han var blevet Student, kom han til at undervise Hostrups Søn, Helge, i Oldnordisk. Han tog til Hillerød en Eftermiddag

om Ugen og tilbragte flere Timer i Præstegaarden hver Gang. Disse Besøg fik afgørende Betydning for den unge Student.

»Der er ingen af Grundtvigs Præsteverner,« skrev Begtrup længe efter, »der har indvirket saa stærkt paa min Livsanskuelse som Hostrup. Han gav mine Tanker den frisindede Retning, som jeg haaber at have bevaret siden. Han gav mig Syn for Kristendommens Men-neskelighed, og han viste mig Vej til Folkelivet som den Strøm, der aldrig maa forsumpe. Allermest kom jeg til at beundre det Frisind, han viste over for den unge Slægt, og som synligt voksede med Aarene. Det har jeg altid ønsket at ligne ham i.«

Hostrup kom altsaa til at paavirke de to unge begavede Mænd paa tilsvarende Maade. 1880 blev Begtrup teologisk Kandidat, 1882 knyttet til Askov Højskole som Lærer og snart landskendt som Foredragsholder. Men atter kom Hostrup til at gribe ind i hans Liv. Da Begtrup den 22. November 1892 gik ind til sin Dansktime, mødte Skolens Forstander, *Ludvig Schrøder*, ham i Forstuen og sagde: »Har De hørt, at Hostrup døde i Gaar?« Denne Meddelelse vakte et Væld af Minder i Begtrups Sind, og samtidig fødtes der noget nyt i hans Sjæl. »Jeg gik i de følgende Dage,« skriver han »i en dejlig sammenhængende Drøm derover. Det var, som jeg igen kom ind i Frederiksborg Slotskirke for at høre ham og bagefter vandrede i Skoven deroppe. – Aldrig har Mindet haft en saadan Magt over mig. Og i denne Stemning undfangedes den Tanke hos mig, at det nu var Tiden, da jeg skulde tilbage til Nordsjælland for at fortsætte den folkelige Gerning, Hostrup havde øvet dær.«

Saadan gik det da ogsaa. Ved et tre Dages Efteraarsmøde den 16.-18. Oktober 1895 aabnedes *Frederiksborg Højskole*. For 700 Mennesker talte Ludvig Schrøder, Askov, Pastor Morten Pontoppidan, Højskoleforstander Helge Hostrup, Ry, og Holger Begtrup. Den 3. November begyndte Skolen sin Virksomhed, og den blev fra Begyndelsen godt besøgt.

Begtrup var ung og virkelysten. Han underviste paa Skolen, han rejste Landet rundt og holdt Foredrag, men dette var ham ikke nok. Der maatte gøres noget yderligere for hans Barndoms Venner, Kulsvierne, som han yndede at kalde dem. Og der opstod da to meget forskellige Tanker i hans Sind: Afholdelsen af et stort aarligt Folke-møde ved St. Hansdagstide paa Fruebjerg og Oprettelsen af et Asyl for Smaakaarsfolks Børn i Ullerød. De to Ting kom, økonomisk set,

til at hænge nøje sammen, og vi maa begynde med at give en Skildring af Asylet.

Saa vidt det kan ses, kom Tanken først i Berøring med Offentligheden, da Begtrup indbød Pastor *Hoff* fra Ubberup til at tale paa Højskolen om Asylsagen. Hoff gav en smuk Skildring af Asylet i Skipinge, Vallekilde, hvor en Asylmoder i flere Aar havde øvet en velsignelsesrig Gerning.

Der var megen Fattigdom dengang, og flere af Arbejderkonerne i Ullerød maatte hjælpe til at tjene et Par Skilling, nogle af dem som Malkekoner paa Sophienborg. Smaabørnene trængte i det hele til lidt Omhu og Menneskevarme, og det var det, man vilde skaffe dem i et Asyl. Holger Begtrup og hans Hustru Johanne var ivrige for Sagen, og Begtrup fik ogsaa Sognepræsten Pastor *V. Andersen* i Tjæreby interesseret. En anden Mand, der ligeledes gjorde et godt Arbejde for Sagen, var Lærer *J. Madsen*, Ullerød, han førte Regnskabet, og i en gammel Regnskabsprotokol har han skrevet en *Oversigt* over Asylets ældste Historie. Den begynder saaledes:

»I Foraaret 1896 afholdtes et Møde i Ullerød Skole, bestaaende af forskellige Indbudte, deriblandt Højskoleforstander Begtrup, Pastor *Andresen*, Tjæreby, Enkefru *Nielsen*, Aalholm, Sognefoged *H. Nielsen*, Tjæreby, Gmd. *Sylvest Hansen* og Proprietær *Saxtorph*, Sophienborg m. fl. alle med Hustruer, for at forhandle om Oprettelsen af et Asyl for smaa Børn i Ullerød; naar undtages Proprietær *Saxtorph*, som endogsaa var meget indigneret over denne Sags Fremkomst, saa udtalte alle de tilstedeværende, at naar Hensyn tages til de mange Smaabørn i Ullerød, saa var der Trang til et saadant Asyl, og at man burde arbejde videre paa at bringe Sagen til Udførelse dog foreløbig ved at faa Pengebeløb samlet sammen.«

Ved en Række Møder og Sammenkomster søgte man at skaffe Penge til Veje. Det var i Friluftsmødernes Tid. Den 30. August blev der holdt en Høstfest i Freerslev Hegn med Taler af Højskoleforstander Begtrup og Pastor *Bruun Rasmussen*, der dengang var Kapellan i Hillerød, senere Biskop i Aarhus, samt Oplæsning af Landskabsmaler *Bredsdorff*, Kajerød. Bruttoindtægten var 100 Kr. 27 Øre, Netto gav det 46 Kr. 89 Øre. Ved Juletid modtog man af Begtrup fra Fruebjergfesten 50 Kr. Det er første Gang, vi ser denne Fest nævne, der siden blev Asylets Hovedindtægtskilde.

En Indtægt af en lidt særegen Art meldes der om i Protokollens

følgende Linier: »En Bøde, som en Pige, der løb fra sin Kondition i Præstegaarden (1897) maatte betale, skænkedes af Pastor Andresen til Asylet, 52 Kr. 50 Øre.«

Men saa skæppede det mere, da der i Gymnastiksalen paa Højskolen Kristi Himmelfartsdag 1897 afholdtes en Koncert, »hvor Frk. *Carl* med Elever assisterede, Begtrup oplæste, og det hele var overordentlig vellykket.« Netto 234 Kr. 40 Øre. Geheimeetatsraadinde *Tietgen*, der havde stor Interesse for Asylsagen, men som ikke kunde være til Stede, skænkede kort efter 30 Kr. til Fonden. Fra Festen paa Fruebjerg 1897 modtog Kassereren fra Begtrup 200 Kr.

I 1898 mente man at være tilstrækkelig forberedt til at kunne starte Foretagendet. Man købte af *Niels Hansen* et ældre Hus, der laa ved Siden af Ullerød Skole, for 2800 Kr. Køberne var Pastor V. Andresen, Enkefru Birthe Nielsen, Aalholm, Højskoleforstander Holger Begtrup og Lærer J. Madsen. Af de 2800 Kr. stod 500 i 1. Prioritet i Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse, mens de 2300 Kr. blev udbetalt, bl. a. ved en Ydelse af hver af de fire Købere.

Huset blev nu sat i Stand. En lidt ældre Kvinde, Frk. *Johanne Larsen* fra Gislunge, blev antaget som Asylmoder med en Løn af 100 Kr. fjerdingaarlig, ialt 400 Kr. aarlig, samt 50 Kr. i Brændselspenge. Om Indvielsen skriver Lærer Madsen i Regnskabsbogen: »Kristi Himmelfartsdag den 19. Maj 1898 indviedes Asylet med Taler af Pastor Andresen og Forstander Begtrup i det festligt smykkede Asyl, og ved dette hyggelige Møde udtaltes der gode Ønsker for den Gerning, som der i Fremtiden skulde udøves. Den 24. Maj 1898 indfandt Børnene sig for første Gang i et Antal af ca. 10, og det syntes, som de befandt sig vel der. Maatte Gud lægge sin Velsignelse i den saaledes godt begyndte Gerning.«

Selv om Asylmoderens Løn var kummerlig og de andre Udgifter smaa efter vore Forhold, maatte der alligevel skaffes anselige Midler, for at det hele kunde gaa rundt. Fra Christian IV.s Blok i Frederiksborg Slotskirke modtog man 40 Kr. om Aaret, fra Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse 50 Kr. En Asylforening, hvor Medlemmerne hver gav et Kontingent efter Behag, hjalp ogsaa til.

Men det var alligevel Højskolen, der trak det store Læs. I 1903 afholdt Kgl. Skuespiller *Peter Jerndorff* paa Højskolen en Folkeviseaften, der gav 112 Kr. i Overskud, *Bruno Aspelin* gav en Koncert, hvis Overskud var 125 Kr., og Fruebjergmødet ydede 450 Kr.

I 1905 gav en Aftenunderholdning paa Højskolen med Pantomime 190 Kr., en Basar i Tjæreby Præstegaardshave 151 Kr. og Fruebjergmødet 450 Kr.

Johanne Larsen fratraadte imidlertid sin Stilling, formentlig 1904, og Frk. *Adelheid Larsen*, der opholdt sig i Tjæreby Præstegaard, traadte i Stedet. Hun var der i mange Aar, og hun modtog i lang Tid den samme Løn som sin Forgænger, 400 Kr. om Aaret og 50 Kr. til Brændsel. Om hende er det sagt, at hun arbejdede til stor Velsignelse for Børnene, der elskede hende, ligesom ogsaa Hjemmene var glade for hende.

Et ejendommeligt lille Træk kan jeg ikke tilbageholde. En Kvinde har fortalt mig, at hun som lille Pige en Dag var et Ærinde henne i Asylet, og hun saa da Frk. Asylmoderen med et ordinært Sæberis i Haanden. Hvorvidt det blev brugt, vides ikke, men Adelheid Larsen var saa meget af den gamle Skole, at Børnene skulde se, at Riset var der.

1906 skete der en Ændring i Asylets Ledelse, idet Lærer Madsen, der i de mange Aar havde gjort et omhyggeligt Arbejde som Kasserer, blev forflyttet til Hundstrup paa Fyn. I hans Sted blev *A. Andersen* Lærer ved Skolen, hvad han var, til den blev nedlagt 1942.

Efter et Aars Forløb overtog Højskolelærer *Ole Jensen* Hvervet som Kasserer, og det bestred han, indtil han 1948 rejste til Aabenraa for sammen med sin Hustru at bosætte sig hos en Datter.

Børnene betalte 25 Øre om Ugen for at gaa i Asylet, i nogle Aar fik de et Glas Mælk daglig til deres medbragte Mad. Ved Juletid blev der holdt et smukt Juletræ for dem. Flere af Mødrene kom med et lille Barn paa Armen, Fru Begtrup og andre Koner medbragte Julekager, og Børnene fik Chokolade og dertil al den Kage, de kunde spise. De voksne, hvoraf ogsaa enkelte Mænd, fik Kaffe. Det var Sædvane, at Begtrup talte lidt til Børnene om Julens Oprindelse. Da han et Aar var syg, maatte Ole Jensen træde i Stedet. Han havde i sin Tid i mange Aar været Friskolelærer paa Fyn og var derfor vant til at tale til Børn, men den Dag kom han alligevel ud for en Misforstaaelse. Han begyndte med at tale om, hvem vi nu skulde takke for Julen – og straks var der en lille Pige, der gik hen og stak sin lille Haand ind i Asylmoderens – »ja,« fortsatte Ole Jensen, »det er rigtigt: Vi maa ikke glemme at takke Frk. Larsen, men det var jo det lille Barn Jesus . . .«

Det bør nu da heller ikke glemmes, at Adelhejd Larsen ogsaa paa anden Maade viste sit gode Sind. En Mand var gaaet fra Kone og tre Børn, og da saa Konen døde, og de tre Børn var ene, tog Frk. Larsen en lille Pige til sig, og hende fik hun megen Glæde af.

En lille Indtægtskilde havde Asylet af de saakaldte »Symøder«, der blev holdt paa Højskolen. Her var en Del af Omegnens Koner til Stede, og her fordelte man ved en Kop Kaffe de forskellige Arbejder med at sy Tøj til Julegaver til Asylbørnene. Ved den Lejlighed blev der ogsaa samlet lidt Penge ind, og disse »Sypenge« gik saa i Asyls Kasse.

Det var ikke altid lige let for Kassereren at bestride sit Hverv. Det ses saaledes, at Regnskabet 1911 slutter med Posten »Laan hos Kassereren 191 Kr. 07 Øre.«

Imidlertid kan Asyls juridiske Forhold vel nok siges at være noget foreløbige, og derfor ansaa man det for rigtigt, at der kom mere Form over det hele. I en Protokol findes under 7. juni 1912 et Dokument herom, der begynder saaledes: »Undertegnede, der i sin Tid har grundet »Ullerød Børneasyl« ved Hillerød, samt Birkefuldmægtig Hvalsøe i Hillerød som befuldmægtiget for Gaardejerske Birthe Nielsens Arvinger samt for Pastor emer. Andresen og Førstelærer J. Madsen, anser det for rigtigt, af de Værdier, som tilhører Asylet, at oprette en selvstændig Stiftelse under dette Navn og har derfor vedtaget følgende *Fundats*: Asyls Formaal er at modtage Børn i en Alder fra 2¹/₂ til den skolepligtige Alder paa de Tider af Dagen, som fastsættes af Bestyrelsen.«

Efter en Redegørelse for Ejendommen, Bestyrelsen, der for Tiden er paa 5 Medlemmer, samt forskellige andre Bestemmelser hedder det: »Skulde det blive vedtaget at nedlægge Asylet som selvstændig Institution, skal der af den Formue, der er eller kommer til Stede ved Ejendommens Salg og af Formuen iøvrigt dannes et Legat, hvorfra Udbyttet skal anvendes til Fordel for svagelige Børn af ubemidlede Forældre, som er forsørgelsesberettigede i Tjæreby Sogn . . .«

Som første Bestyrelse valgtes Forstander *H. Begtrup*, Højskolelærer *O. Jensen*, Møller *P. Jørgensen*, Fru *Johanne Begtrup* og Fru *Bernhardine Gustavsen Green*, alle af Ullerød.

Da den første Verdenskrig brød ud, og alting blev dyrere, forhøjede man Asylmoderens Løn med 25 Kr. pr. Kvartal, altsaa til 500 Kr. aarlig, og efter Krigen steg hendes Løn yderligere. Imidler-

tid var Børnetallet gaaet ned, Arbejdernes Kaar var bedrede, og Trangen for et Asyl i Ullerød var mindre. Desuden var Adelheid Larsen blevet ældre og trængte til Hvile. Man blev derfor enige om at ophæve Asylet fra 1. April 1921. Der blev holdt et stort Kaffe-gilde paa Højskolen, og Frk. Larsen fik af Asylet en Gave paa 300 Kr.

Huset blev lejet ud for 25 Kr. om Maaneden, og det hele traadte ind i en vis Foreløbighed. Senere bestemte man sig til at sende Frk. Larsen en aarlig Julegave paa 50 Kr. Den sidste Venlighed var en Krans til 10 Kr., som man lagde paa hendes Baare. Ullerød Asyl var gaaet over i Historien.

A. U.

JAPANSK LANDBRUG MED LIDT PÅVIRKNING FRA DANMARK

Opdyrkningen af Japans jord er begyndt længe før historisk tid, det er begyndt i det sydlige og har meget langsomt arbejdet sig imod nord.

Dette landbrug har været stærkt påvirket fra Asien, hvor risdyrkning i langsomt rindende vand er det bærende, der foruden blev der dyrket en del grøntsager og frugt; senere opstod et sædskifte med ris i sommerhalvåret og byg eller hvede om vinteren.

De vigtigste redskaber var håndhakken og seglen, og indtil for 10-15 år siden var håndarbejde til jordbehandling det vigtigste, selv om der i mange hundrede år er anvendt primitive plove og trækokser. Nu er oxen i stor udstrækning erstattet af små havetraktorer, men til høstarbejdet er seglen stadig alt dominerende.

Det asiatiske system med ganske små marker, sjældent over en tyvendedel ha., er fulgt med til Japan, det gælder både på flad mark og i terrasser, og imellem markerne er der lave jordvolde bevokset med græs eller hvidkløver. Afgrøden på disse volde skæres og bæres hjem til foder for oxen.

Da risdyrkingen er afhængig af vand til overrisling, og der i enhver bjergkløft findes et vandløb, bliver der en strimmel rismark i bunden af kløfterne, ofte strækker en sådan rismark sig en halv snes km fra landsbyen ind i bjergene, og for retfærdighedens skyld får hver ejendom et lille areal flere steder op igennem dalen; på denne måde kan en bonde få sin jord på op til 20 forskellige steder, og da ejendommene i gennemsnit er på ca. 1 ha., er det forståeligt, at større redskaber ikke anvendes.

Nedbøren er stor, i det nordlige ca. 2 og i det sydlige ca. 3 gange så stor som i Danmark. Vintertemperaturen er imod nord ofte nede på 25-30 ÷ grader, medens den sydlige del af landet har lidt natte-

frost og enkelte byer med tøsne i vinterens hjerte. Ved sommertide er temperaturen over hele Japan oftest mellem + 25 og 35, men medens sommeren i Hokkaido kun er ca. 3 måneder med rigtig varme, så varer den ved i omkring 6 måneder i det sydlige.

Jo længere jordopdyrkningen kom mod nord, jo langsommere gik det, og det var først efter borgerkrigen fra 1853 til 1868, at der blev taget bestemmelse om at få udnyttet den nordligste af de 4 store japanske øer, som næsten var een sammenhængende storskov.

Der blev hentet vejledere fra Amerika til at bygge byer og baner, og disse folk forsøgte sig også med landbrug i den store amerikanske stil, hvilket passede ret dårligt til de forhold med ganske små brug, som japanske landmænd kendte dem, derfor blev det ikke af lang varighed. Senere indkaldtes nogle hollændere, som forsøgte sig med gartneri, men på dette område var japanerne dem overlegen, så det var ikke det, der skulle til for at få Hokkaido opdyrket.

En af de japanske bønder, som først kom til at spille en rolle der oppe, hed Utsunomya, han købte et temmelig stort område, før der endnu var kommet ret mange mennesker til øen, og da amerikanerne skulle anlægge hovedstaden, Sapporo, viste det sig, at han ejede næsten hele området, og på den konto blev han en velhavende mand. Han rejste til Amerika nogle år, og da han kom hjem, startede han et kvæghold med ca. 20 køer; imidlertid var dette med 20 køer så helt over almindelige bønders muligheder, så han var ikke selv tilfreds med sin egen indsats.

Efter første verdenskrig fik Utsunomya fat i en bog om Danmark, om højskoler, landbrug og andelsbevægelsen, og han blev så optaget af dette, at han overtalte lokalregeringen i Sapporo til at sende 5 konsulenter til Danmark i 3 år, og disse folk anbefalede regeringen at indkalde 2 danske landmænd til at drive praktisk landbrug i Hokkaido.

Min kone og jeg havde den gang et husmandssted på Lyng Overdrev, og jeg underviste på Slangstrup Landbrugsskole, hvor vi i vinteren 1922-23 havde en af de 5 konsulenter fra Hokkaido. Da jeg sagde farvel til ham, regnede jeg ikke med at se ham mere, men kort efter kom annoncen efter folk til Japan. Min kone stod og vaskede op, da jeg stak hovedet ud og spurgte: »Vil du med til Japan?« Hun havde eet barn på gulvet og et i vuggen, og det ville have været ret naturligt, om hun havde svaret nej, men det gjorde hun altså ikke,

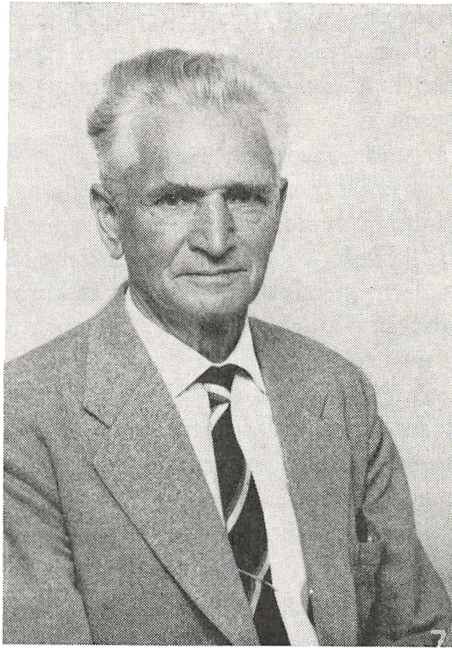
hun har troligt fulgt mig fra sted til sted 3 gange rundt om kloden, (forstå det, hvem der kan).

De 2 danske landmænd kom begge fra Nordsjælland, men kun den ene, gårdejer Morten Larsen, Gerlev Vestergård, Frederikssund, var ægte nordsjællænder, medens jeg kun var en forløben jyde, som var havnet her ovre. Larsen fik den største stilling på 15 ha., medens jeg fik overladt 5 ha., og der var den forskel, at Morten Larsens ejendom blev taget fra en opdyrket statsejendom, medens min jord aldrig havde været dyrket, så det virkede lidt nedslående at få et stykke gammelt skovland med de fleste af stubbene på, og med mandshøjt ukrudt, som ingen værdi havde. Til gengæld så det meget imponerende ud, at denne forhen værdiløse jord straks den første sommer gav meget store afgrøder. Jorden var særdeles god, det var et held for mig, og sådanne mærkelige held har fulgt mig under det meste af arbejdet i Japan.

Vi begyndte med en besætning af køer, svin og høns foruden et par heste, som vi havde megen glæde af, ikke mindst i fritiden, da vejene næsten kun var farbare på hesteryg. Imidlertid var mælkeproduktionen en så langt bedre forretning end alt andet, og det endte med, at hele produktionen blev sat ind på at sælge mælk.

Malkekvæg er af temmelig ny dato i Japan, de første malkekøer kom til landet i 1872, og endnu er det kun en lille del af japanske bønder, som har kendskab til at fodre og pleje sådanne skabninger. Vi havde en fodermester, som var pålideligheden selv, men medens han var nybegynder, var han en dag blevet halvt færdig med at give kraftfoder, da der kom et hold gæster, og så stod han og underholdt dem i et par timer; da jeg sagde til ham, at dette var uheldigt, svarede han, at man da umuligt kunne tage større hensyn til sine køer end til sine gæster. 12 år senere besøgte jeg en landbrugsskole, som blev bygget på ejendommen, da var den samme mand leder af det praktiske arbejde i skolens landbrug, nu fik han på eget initiativ besætningen passet, hans køer malkede lige ved 6,000 kg. mælk årligt.

Sammen med amerikanerne kom også hesten til Hokkaido som trækdyr. Slædetransport spillede en stor rolle, og ved sommer anvendtes tohjulede vogne på vejene, medens det blev anset for ganske umuligt at køre i en mark med vogn; gødning læssedes af ved vejen og blev båret ud, ligesom afgrøderne blev båret ud af markerne. Derimod anvendtes hesten til pløjning med ganske små plove, at køre

Emil Fenger

med 2 heste var ukendt; da vi spændte 2 heste sammen, ville medhjælperne sætte begge liner fra samme sele på den ene hest, så de drejede dyrene til hver sin side, når de strammede tømme. Dette nævnes for at anskueliggøre, hvor helt menigsløst vore metoder må have set ud for de japanske bønder.

Med den korte sommer i Hokkaido var risdyrkingen af mindre betydning end længere syd på, men systemet med de små skifter og overvejende håndarbejde var fulgt med nord på, for det var jo det landbrug, folk kendte. Det tjener lederne i lokalregeringen i Sapporo til megen ære, at de fik os anbragt på små landbrug af lignende størrelse som bøndernes egne brug, vi havde som de selv ansvaret for driften og fik selv indtægterne fra landbruget, derfor kunne naboerne gå og se, hvad vi lavede, og hvilket resultat vi fik ud af det.

Jordbehandlingen fandt de hurtig ud af, at vi kom lettere fra end de gjorde, og tærskningen har de med årene fået små langhalmsmaskiner til at klare. I 20'erne tærskedes ofte med ild; der blev tændt et bål, og en tot korn holdtes ind i flammen, til der gik ild i den, så

toges den ud og drejedes rundt, til alle strå var brændt over lige under akset, det blev til en dyngesvedne aks, men spireevnen tog ingen skade; om aftenen kunne vi sidde på vor veranda og tælle op til 30 tærskébål i omegnen.

Høsten foregår stadig med segl, 2 gange har jeg prøvet at indføre leen, men det er et alt for anstrengende arbejde at bruge en sådan; dog har en opfindsom mand i 50'erne fået fremstillet en le med et blad af kun halv længde, og den bruges en del til at slå græs med. Derimod vil bønderne slet ikke anerkende, at korn kan høstes med dette redskab, det kan aldrig blive lige så nøjagtig, som når man tager om kornet med hånd, før det afskæres.

Af det nye, vi indførte, var sædskifte ikke uden betydning, det varede et årstid, før vi blev klar over, at roerne i et dansk landbrug skulle ombyttes med majs, men bortset derfra kunne vi drive landbrug omtrent som herhjemme.

En enkelt erfaring, som nærmest skyldes min dovenskab, kom mig senere til megen nytte. På min 5 ha. var der ca. $\frac{1}{2}$ ha, med bambus, og disses rødder var meget vanskelige at fjerne, derfor undlod jeg at arbejde med rydningen af dem og lod køerne græsse på arealet, hvor der blev sået noget kløverfrø ovenpå jorden. Jeg stillede ikke store forventninger til dette eksperiment, men det viste sig, at dyrene åd ethvert nyt bambusskud og derved ødelagde krattet, samtidig blev frøene trådt ned i den varme, fugtige jord, hvor de spirede, og allerede den første sommer forvandlede bambuskrattet til en smuk kløvermark.

Et lille mejeri i Sapporo havde en mælkesamlingsstation ude hos os, og der var godt 30 leverandører, hvoraf de 3 havde 2 køer og resten een ko hver. Det lykkedes mig at låne penge af staten, så jeg kunne anskaffe 6 køer. Hver morgen gik en mand med en lille spand på ryggen fra hver leverandør til mælkestationen, og der tilbragte de det meste af dagen, tid plejer man ikke at regne med i disse egne. De første 3 år var jeg den eneste, som leverede mælk med vogn, men 2 år senere var vi ca. 20, nu havde det begyndt at virke, at mine indtægter fra ejendommen var 5 gange større end naboernes.

Efter 2 års forløb bad regeringen om lov til at bygge en landbrugs-skole på min farm, hvilket naturligvis var en stor opmuntring for mig, selv underviste jeg på skolen i kvæghold, medens en japansk landbrugskandidat blev forstander, dette sidste har nok haft nogen

betydning for japanernes bedømmelse af mig, de er så bange for, at udlændinge vil tage ledelsen og æren fra dem, hvilket der nu slet ikke er nogen grund til, at vi skulle gøre, for de har overmåde mange dygtige mennesker, og de har ganske givet langt flere idealister, end vi har herhjemme.

Der blev optaget en film fra det danske landbrug, hvor særlig sædskiftet var fikst anbragt, hvilket alene skyldtes japanernes begavelse, de har tit øje for mange småting, som vi helt overser.

Som det fremgår af foranstående, har jeg absolut ikke foretaget mig noget epokegørende under dette 5 årige ophold, jeg har drevet et husmandsbrug og haft timer på en skole, det sidste førte til en udstrakt foredragsvirksomhed den sidste vinter, men at dette skulle reformere det japanske landbrug, var der slet ingen grund til at vente. Det, som kom til at betyde noget, var naboerne og andre japanske landmænd, havde de ikke haft energi og evne til at føre den ringe begyndelse videre, så var det gået med vort arbejde derovre, som det tidligere gik med amerikanske og hollandske forsøg på at forbedre landbruget i Hokkaido. Der er næppe een leder indenfor japansk kvæghold og andelsbevægelse, som ikke har været i Danmark på et studieophold, og der sendes årlig en del unge japanere herover for at sætte sig ind i det danske landbrug. For tiden bliver nogle af dem skuffede ved at se de tomme stalde.

Det var umuligt på forhånd at bedømme, hvilke resultater der kunne komme ud af vort virke i Japan, noget sådant afhænger ofte af forhold, som man ikke selv råder over, og når resultatet er blevet ganske godt efter disse første 5 år, så kan det kun tilskrives mit held og japanernes dygtighed.

1928 rejste vi hjem for at få vore børn i skole, og få år senere blev forbindelsen til vore venner derovre afbrudt af krigsbegivenhederne, først i 1946 havde vi et brev fra vor tidligere tolk, han fortalte, at japansk landbrug havde lidt meget under krigen, og at der var en del gamle venner, som havde talt om at få os derover igen, men han tilføjede, at det var vi jo nok ikke interesseret i efter Japans nederlag.

Det svar, vi sendte ham, fik ham til at ansøge regeringen om at antage os igen, men nu var amerikanerne herrer i landet, og de sagde nej, de ville ikke have ukendte fremmede ind i Japan. Den danske ambassadør i Tokyo kom på besøg i Hokkaido, og vor tolk hen-

vendte sig til ham, og derfra kom den japanske regering i Tokyo ind i billedet, og de besluttede at ansætte mig som landskonsulent, men amerikanernes tilladelse manglede stadig. Det var først i 1950 efter at den danske ambassadør henvendte sig til Mac Arthur, at indrejse-tilladelsen forelå.

Nu havde regeringen fået mig til landet, men hvad den skulle bruge mig til, vidste den næppe selv, derfor blev jeg sendt landet rundt på foredragsrejse, så kunne jeg måske selv finde ud af, hvad der rettelig skulle gøres. Det var med besøg på kvægavlsstationer og ude i landsbyerne samt diskussioner i store forsamlinger.

Det mest overraskende på disse rejser var de meget store arealer af udyrket jord, der henlå med værdiløst krat. Jeg talte med amerikanerne om dette, og de sendte fly op for at undersøge sagen, de kom til det resultat, at der var mindst 3 millioner ha. af sådan jord. I en landsby stod jeg og talte med sognerådsformanden, og han forklarede, at hver bonde i byen havde ca. 2 ha., men derforuden var der så de ca. 5.000 ha. krat op ad bjergskrånningen. Jeg kunne ikke lade være med at tænke på bambuskrattet i Hokkaido i 1923, her måtte være noget at gøre, men hvordan skulle sagen gribes an?

Tilbage i Tokyo bad man mig om at starte et lille landbrug, for det havde jo givet så gode resultater i Hokkaido. Det gik jeg ind på, men først fik jeg lov til at holde foredrag 3 eftermiddage for embedsmændene i landbrugsministeriet, det blev til meget livlige diskussioner.

Efter 3 måneder dels på rejser og dels i Tokyo rejste vi til Yamagata i det nordlige Honchu for at starte det praktiske landbrug. Dette brug på 4 ha. lykkedes rigtig godt, det andet år efter anskaffelsen af køer gav det en indtægt til regeringen på 26.000 kr. udelukkende for salg af mælk og opdræt. Dernæst skrev jeg en bog om opdyrkning af Japans udyrkede områder og forøgelse af mælkeproduktionen i disse egne. Denne bog lod landbrugsministeriet oversætte til japansk i 12.000 eksemplarer, som uddeltes til konsulenterne landet over. Angående kvægholdet var der ikke meget nyt i bogen, da jeg i stor udstrækning holdt mig til danske forsøg og avlsmetoder. Den skandinaviske foderenhed havde jeg allerede i 20'erne fået indført i Hokkaido, hvilket jeg skyldte professor Lars Frederiksen megen tak for tilladelse til.

For japanske landmænd var der selvfølgelig noget nyt, men det,

der voldte mest modstand, var tanken om at opdyrke krattet, det var ikke fra bønderne, men fra forsøgsfolk og konsulenter, denne modstand kom.

Da jeg engang talte med den danske ambassadør om dette, anbefalede han mig at gå op i landbrugsministeriet, for dersom folk der kunne vindes for sagen, så ville ingen vove at sætte sig imod, for loyalitet imod overordnede er stærkt indgroet i hele det japanske folk. Efter $\frac{1}{2}$ times samtale med en departementschef fik jeg en bevilling på 50.000 kr. til forsøg i de udyrkede arealer, og jeg fik lov til næste dag at påbegynde anlæg af familiestambøger på statens kvægavlsstationer. Derefter var de værste modstandere af arbejdet meget ivrige for at hjælpe med at få forsøgene gennemført.

Der blev sendt nogle jordprøver hjem til en gammel Slangerup-elev, Hans L. Jensen, Sigerslev, senere dr. agro. og professor i Australien gennem 17 år, derefter leder af planteavlslaboratoriet i Lyngby. Det var for en stor del disse undersøgelser, der reddede forsøgene fra fiasko, det viste sig, at de for at starte den plantevækst, der var brug for, skulle tilføres 15 tons kalk og 1500 kg superfosfat pr. ha. for uden normale gødningsmængder, og det ville jeg sikkert ikke have brugt uden undersøgelserne.

I Hokkaido havde jeg haft dyrene til at holde ukrudtet nede, men det lod sig ikke gøre i afsides bjergegne, men jeg vovede at stole på, at det kunne undværes. Det første af de 62 forsøg blev anlagt 1. august 1951; vi gik op i bjergene, 8 arbejdere, 2 køer samt tolken og jeg, køerne bar kalk, gødning og frø, og folkene havde segl med til at skære ukrudtet. Der blev fjernet mandshøjt ukrudt fra 600 m², hvorefter jeg såede gødning og frø. Det hele lå oven på jorden, og jeg gik hjem og glædede mig over, at ikke vore danske venner kunne se dette værk, de måtte regne mig for tåbelig, tænk, om man prøvede at opdyrke den jydsk hede på denne måde.

En uge senere var jeg der oppe; da var frøet spiret rigtig godt, og så rejste tolken og jeg syd på i næsten 3 uger; da vi kom hjem, fik vi at vide, at det havde været strålende sol i 14 dage, resultatet var nedslående, der var ikke en levende spire tilbage, og de tidligere modstandere kunne ikke helt lade være at hovere, de havde jo sagt, at det var umuligt at opdyrke krattet, men nu vidste jeg det altså også. Det ville jeg ikke så gerne indrømme, og 1. september såede jeg frø igen, de spirede og holdt til vinteren kom.

I slutningen af maj 52 var krattet i knæhøjde, men der var et rigtig godt udlæg under det, og landsbyens folk, som boede 7 km derfra, lovede omgående at fjerne ukrudtet. Det varede 4 uger, inden jeg kom der op igen, da stod der en tæt pels af kløver i knop, som holdt enhver ukrudtsplante nede, en af vore venner fra Hokkaido var på besøg og var fulgt med der op, han sagde, da han så dette syn: »Blandt alt hvad du har lavet i Japan, skal dette nok være det betydeligste!«

12 år senere var jeg indbudt af regeringen til at gense egnen og udviklingen i den mellemliggende tid. Landbrugsskolen måtte begrænse elevtilgangen, det skete ved at tillade hver landsby i amtet årlig at sende 2 elever. Det er hverken de unge eller deres forældre, som afgør, hvem der skal på skole, det bestemmes af sognerådet; på denne måde havde de altid skolen fuld, der var 75 elever. Omegnens bønder, som ikke holdt malkekvæg, da vi rejste hjem i efteråret 54, levede nu overvejende af mælkeproduktion, og store områder i bjergene var udlagt med græs for fedekvæg, det var meget opmuntrende.

Disse år var særdeles interessante; når vi skulle holde foredrag, ankom vi gerne dagen før mødet, og så brugte vi tiden til at bese naturens skønhed eller egnens større virksomheder, så jeg fik set en stor del af landet og erhvervsudviklingen. Min kone underviste i engelsk på en højere pigeskole, hvor hun også var eleverne behjælpelig med at indspille diletantkomedie, det havde de megen morsskab af. Vi boede i nærheden af en anstalt for evnesvage piger, og når de holdt fester, blev vi indbudt til at deltage, de sang for os, og vi sang for dem, og så skulle vi finde ting, som var gemt; der viste det sig, at jeg ikke var nær så begavet som de evnesvage, hvilket vakte vild jubel. Vi fik alle sammen præmier, og det var ikke noget med, at de bedste fik de største præmier, så vi blev alle lige lykkelige.

Det var der som i Hokkaido, at der var mange dygtige bønder til at tage arbejdet op, og når resultatet er blevet godt, så er det disse mennesker, som har hele æren. Tolken og jeg hjalp en sognerådsformand fra egnen med at lave et foredrag, som han, endnu inden vi rejste, var ude med i helt andre egne, selv havde han indrettet en stald til 4 køer, og der var en fodergang, hvilket de tidligere kun havde set i mine stalde. Det havde stor betydning, at det var en af deres egne, som kom rundt med et sådan foredrag.

Efter hjemkomsten i 1954 slog vi os ned i Harløse, og her fik vi

i 1961 besøg af en missionær fra Japan. Han fortalte, at han ønskede at købe jord ude i bjergene for at bygge en missionsstation, men japanerne havde sagt til ham, at i så tilfælde skulle han også bygge et landbrugscenter, så japanernes landmænd kunne få nogen praktisk udbytte af at overlade ham jorden. Da han svarede, at det havde han ingen forstand på, fik han at vide, at så burde han rejse til Danmark og tale med mig om sagen, for jeg havde prøvet det et par gange, derfor kom han nu og spurgte, om vi kunne tænke os at rejse ud til denne opgave. Med vort kendskab til forholdene der ude var det meget fristende, og vi modstod altså ikke fristelsen, men lovede at tage der ud et par år

Det var nu lovlig kort tid, for byggeriet blev meget forsinket, og det samme var tilfældet med opkøbet af jorden, landbrugsskolen blev først påbegyndt, da vi rejste derfra, men det beroligede mig, at en af vore betydeligste danske landbrugsskolefolk, forstander K. Møller, Hammerum, kom der ud efter mig. Desværre kom han først nogle måneder efter vor afrejse, så jeg ikke kunne sætte ham i forbindelse med de ledende folk indenfor japansk landbrug, det har forsinket tingene noget der ude, men det skal sikkert nok komme senere. Den tolk, som hjalp både forstander Møller og os, har nu startet et dansk landbrug i det allersydligste Japan, så også der nede vil det blandede danske husmandsbrug få en aflægger, det er i høj grad opmuntrende.

Kom vort sidste ophold i Japan ikke til at give så tydelige resultater som de 2 første, så havde vi den glæde at få lejlighed til at se, hvordan landbruget i de egne, vi før havde virket i, havde forbedret bøndernes produktion, de var faktisk blevet velhavende, og dette, at landbruget tjente penge, har medført, at der er blevet et stort hjemmemarked for de japanske industrivarer; uden dette var det næppe lykkedes for japansk industri at opnå så store resultater, som tilfældet er.

Som nævnt må æren for den voldsomme fremgang i Japan tilskrives dette dygtige folk, vi var blot heldige og kom med noget, som passede til forholdene, men derfor er det ligegodt morsomt at have været med fra begyndelsen af denne udvikling og fulgt den gennem 45 år.

Emil Fenger.

SPREDTE MINDER FRA BY OG EGN

I

KONGELIGE MINDER

Kongehuset har altid været velanskrevet i vor By. Kongefamilien residerede paa Frendsborg om Sommeren, og man besøgte nu og da Frederiksborg Slot, men Befordringen var anderledes for 50–60 Aar siden end nu i Bilernes Tid. Det vakte en vis Opsigt, naar to firspændige Vogne, rummende en Del af Kongefamilien, svingede ind i Frederiksborg Slotsgaard.

En af Byens store Festdage var dengang som nu *Dyrskuets*, og en særlig Glans stod der over Dyrskuets 1909, da man paa Skuets anden Dag, den 18. Juni, havde Besøg af Kong *Frederik VIII*, Dronning *Louise* og Prinsesserne *Thyra* og *Dagmar*, ledsaget af et Par Damer og et Par Kavalerer. Herskaberne kom i to Charabancer.

Det gjorde et stærkt Indtryk, da det den 16. Maj 1912 rygtedes, at Kongen om Natten var død under et Ophold i Hamborg, ramt af et Hjerteslag. Kongen var nær knyttet til Nordsjælland, og Frendsborg var hans Hjem. *Christian X* skulde nu løfte Arven, og om ham har vi en lille Historie fra November 1914. Der havde været Kongejagt i Freerslev Hegn. Hen ad Herlev Gade gik et Par Smaapiger, de var 12 Aar gamle og Tvillinger. De havde deres lille Hund med; da Jagtselskabet kom farende forbi i Bil, følte Hunden sig irriteret over det moderne Køretøj med det Resultat, at den blev kørt over og laa død paa Stedet. Kongen lod straks Bilen standse, sprang ud og gik hen og gav den største af Pigerne 20 Kr., og det var mange Penge dengang.

Den 20. Juni 1917 var der samlet en Mængde Mennesker ude paa Fredensborgvejen. Slottet *Egelund*, der netop var bygget færdig, blev taget i Besiddelse af *Enkedronningen*. Prinsesserne *Thyra* og *Dagmar* samt Prins *Gustav*. De kongelige var i Bil kørt til Fredensborg, hvor de steg ud og tog Plads i et Par Vogne for at køre til Egelund. Paa Landevejen var samlet talrige Mennesker fra Nødebo, Gadevang, Hillerød og langt længere fra. Honoratiores var der, og Skolebørnene fra Nødebo og Gadevang under Ledelse af deres Lærere *Pabst*, *Nødebo*, og *Speich*, Gadevang. En Æresport var rejst ved Nødebovejen, og da de kongelige Herskaber naaede hertil, og Vognene standsede, blev der holdt Taler, og Skolebørnene istemte en Sang, der var skrevet til Lejligheden. Prins Gustav takkede paa sin Moders, sine Søstres og egne Vegne, og Søndagen efter var Lærerne *Pabst* og *Speich*, sammen med deres halvhundrede Skolebørn indbudt til Chokolade hos *Enkedronningen* paa Egelund.

I Anledning af *Christian IX's* Hundredeårsdag den 8. April 1918 blev der afholdt en Mindeudstilling paa Frederiksborgmuseet. Foruden store Malerier var der udstillet en stor Samling Fotografier, gamle Stik m.m., som ellers ikke var tilgængelige.

II

FREDERIKSBORG VALGMENIGHEDSKIRKE

Den Kreds, der opførte Kirken i 1909, var oprindelig en Frimenighed, men gik senere over til at blive Valgmenighed.

Det Jordstykke, hvorpaa Kirken blev bygget, og som afgav Plads til Kirkegaard, var skænket af *Holger* og *Johanne Begtrup*, Frederiksborg Højskole. Den 22. Juni blev Grundstenen nedlagt. Festligheden begyndte med, at der blev holdt Gudstjeneste i Højskolens Gymnastiksal, hvor *Niels Dael* – Præst for Høve og Havrebjerg Frimenigheder – prædikede. Derefter gik den store Forsamling over til Byggepladsen, hvor der først blev nedlagt en Flaske, indeholdende et Stykke Papir, hvorpaa der stod, at Kirken blev opført af en Kreds af Venner, som først forsamledes paa Højskolen, og hvis Præst var *Niels Dael*. Efter at man havde sunget Salmen »Huset, som Gud har bygt«, murede *Niels Dael* Grundstenen fast, idet han holdt en Tale ud fra Ordene »Alle Ting tjener dem til Gode, som elsker Gud«.

I Løbet af Sommeren blev Kirken opført, Arkitekt var *Ulrik Plesner*, København, Muremester var *F. Kielberg*, Hillerød. Men Natten til den 14. August stormede det saa stærkt, at Kirkens ene Gavl væltede. For at hindre en Gentagelse blev de skraa Støttestykker opført, som ses den Dag i Dag.

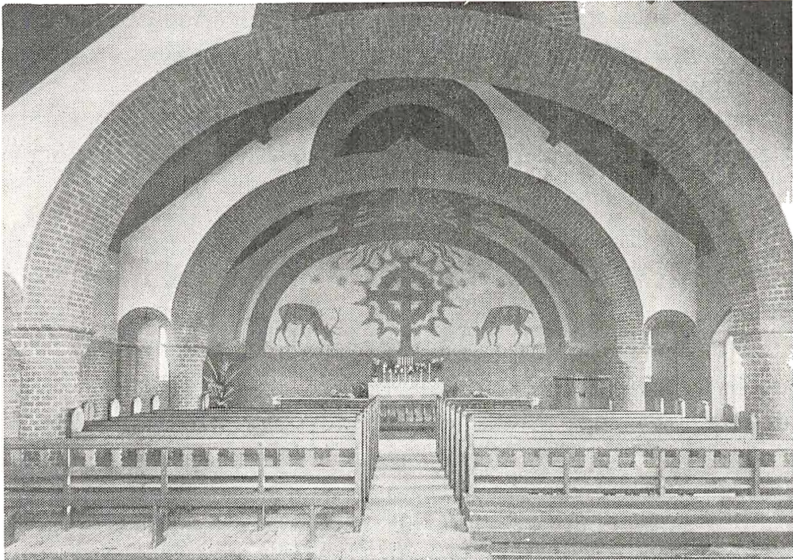
Søndag den 21. November blev Kirken indviet. Til Stede var 4-500 Mennesker, hvoraf mange fra andre Dele af Landet. Efter Salmen »Den signede Dag med Fryd vi ser«, blev der bedt en Bøn, og efter Salmen »Tør end nogen ihukomme Hjertets søde Morgendrøm« prædikede Niels Dael, der varmt og inderligt tolkede sin Glæde over, at denne Kirke nu var rejst. Han manede til i den nuværende Akkordens Tid ikke at glemme Morgendrømmen, Ungdomsidealerne, men dristigt vove noget for det, man havde kært, og for den Sag, til hvilken man havde knyttet sin Ungdomstro. Man sang »Guds Ord det er vort Arvegods«, hvorefter Pastor *Paul Hedemann*, forhen Nødebo, prædikede over Dagens Tekst, og der var en stor Altergang. Efter Gudstjenestens Slutning blev der paa Højskolen holdt et Vennemøde med mange Taler.

Klokkestabelen, der blev rejst ved Siden af Kirken, naaede at staa færdig inden Jul. Den er opført i norsk Stil efter Tegning af Nordmanden Arkitekt *Ridder*. Men endnu manglede Kirkeklokken, der først kom paa Plads den 19. Marts 1910. Klokken bærer foruden et Vers af Chr. Richardt følgende Indskrift:

BRINGER DE BUDNE,
SOM FÆRDES DERNEDE,
BUDSKAB FRA OVEN,
AT ALT ER REDE.

Fra Høve, Havrebjerg og Stevns Frimenigheder 1910.

Det store Kalkmaleri paa Kirkens Østgavl der tjener som Altertavle, er udført af *Niels Skovgaard*, der sammen med Maleren *Viggo Pedersen* i mange Aar boede i den store Dobbeltvilla *Carlsberg* ved Københavnsvejen. Midt i Billedet er der et muret Kors, fra hvis Fod der vælder levende Vandstrømme frem til begge Sider og løber hele Kirken rundt og saaledes omslutter Menigheden. Maleriet er senere restaureret af Niels Skovgaards Søn, *Hjalte Skovgaard*, Frederikssund.

Frederiksborg Valgmenighedskirkes Indre med Niels Skovgaards Maleri.

III

ET FOLKETINGSVALG

Folketingsvalgene formede sig dengang noget anderledes end nu, hvor man stemmer omkring i Kommunerne. Dengang samledes man fra hver Valgkreds i en Købstad eller større Landsby for at overvære Valghandlingen og afgive sin Stemme. Vi beretter om Folketingsvalget i Hillerød den 25. Maj 1909. Flagene vajede rundt om i Byen, og en stor Skare Vælgere samledes paa Torvet om den granklædte Tribune. Paa Slaget 10 traadte Borgmester *Carl Zahlmann* frem og oplæste det kongelige aabne Brev om Valgets Udskrivelse. Derefter fik de ordførende Stillere Ordet. Rektor *Iversen* og Gaardejer *Rasmus L. Nielsen*, Stavnsholt, anbefalede Kredsens hidtilværende Folketingsmand *Lars Dinesen*, som derefter holdt sin Valgtale, idet han understregede, at Kampen stod om Regeringens Forsvarsforslag.

Journalist *Jens P. Larsen*, Husmand *Ludvig Jørgensen*, Isterød, og Lærer *Gram*, Lyngge, anbefalede Inkassator *Valdemar Jensen*, som dernæst holdt sin Programtale ud fra et socialdemokratisk Sys-

punkt. Der blev stillet forskellige Spørgsmål til Kandidaterne, bl. a. om deres Stilling til en Grundlovsændring, der gav Kvinderne politisk Valgret.

Resultatet af Valget blev, at Lars Dinesen (Højreløsgænger) blev valgt med 1536 Stemmer, medens Valdemar Jensen (Socialdemokrat) fik 1244.

IV

DEN SPANSKE SYGE

Den første Verdenskrig sluttede i Efteraaret 1918, men var Krigen end endt, og mange – ikke mindst Soldaterne – følte sig glade og lettede, var Tiden dog langt fra normal, Krigens graa Følgesvend, *den spanske Syge*, der havde begyndt sin Hærgen Sommeren 1918, fortsatte Aaret ud og et Stykke ind i 1919. Den spanske Syge breder sig, hedder det i Oktober, Statsskolen lukker, Kommuneskolen og Frk. Mørks Skole lukker. Den 26. Oktober forbyder Politiet indtil videre Teater- og Biografforestillinger, Koncerter, offentlige Baller etc. Haandværkerdagskolen udsætter sin Vinterskole til efter Nytaar. Frederiksborg Højskole gaar en Mellemvej og udsætter Elevernes Ankomst fra 3. til 11. November. En Uge efter laa der 70 i Sengen. Til alt Held var Tilfældene lette.

Aviserne indeholdt daglig Meddelelser om Sygdommen, der med god Grund kunde betegnes som en Farsot. Det gamle Sygehus, den nuværende CF-Kaserne, var snart overfyldt. Da traadte *Røde Kors* til med Grevinde *Schulin* i Spidsen. Et Nødlazaret blev indrettet i Missionshuset *Bethlehem*. Røde Kors stiller 50 Senge til Raadighed. I den store Sal indrettes en Mandsafdeling med 20 Senge, i den lille en Kvindefdeling med en halv Snes Senge. Den 12. November er det nye Sygehus fuldt belagt. Der var mange Dødsfald, næsten daglig læser man derom i Aviserne. En Familie i Slotssognet mister to store Sønner. Mand og Hustru fra Vassingerød, der var indlagt paa Sygehuset, døde begge. Ægteparret var barnløst.

Mod Aarets Slutning var Antallet af syge i stærk Stigning. Hvor galt det var, ses af følgende Tal. I Ugen 15.–21. December er der i Hillerød 107 nye Tilfælde imod 42 Ugen forud. Ialt i Frederiksborg Amt 1049 (imod 903). Der var altsaa god Brug for det nye Sygehus.

Plejen af de syge paatog to Damer fra Røde Kors sig, nemlig Frk. *Funder* og Frk. *Høgsbro*. Midt i al Mørket blev det Juleaften, og om en Oplevelse ved den Lejlighed fortæller Grevinde *Schulin* i sine Erindringer: »Det store Juletræ, Lazarettet havde faaet som Gave, stod midt paa Gulvet i den store Sal og naaede til Loftet. Lysene paa det flammede og funkede om Kap med de febersyge Patienters Øjne, – Frøken *Funder* havde lige læst Juleevangeliet, og vi forsøgte paa ringe Vis at tale til de syge. Her trængtes til Opmuntring og Julestemning. Pludselig gik den store, dobbelte Dør op ud til den kølige, friske Luft, og ind traadte Gartner *Blomberg* fra Hillerød med en Masse Blomster til de syge; hver eneste fik en Blomst. Det var, som om denne Gave satte Modet op og skabte den Stemning, der savnedes. Det var en Hilsen fra Liv og Skønhed midt i den store, triste Sygestue.«

A. U.

NYTAARSKORT FRA EN GAMMEL GULDSMED

(*Lars Birch i Hillerød. 1730–1807.*)

Det skete hverken værre eller bedre, end at jeg en Dag i Embeds Medfør midt under Besættelsen maatte rejse til København. I de Tider rejste man kun, naar det var nødvendigt, og det var det. Inden jeg tog fra Silkeborg, stak jeg et lille rørende Kobberstik i Lommen, fordi jeg vilde spørge min Fætter, *Gustav Lorenzen*, der var en kyndig Kunsthistoriker, om han vilde sige mig, hvad det var.

Det var et farvelagt Kobberstik, som i hvert Fald havde tilhørt mine Oldeforældre *Starcke*. Det forestiller en yndig, ung Kvinde i Empiredragt, der i en let teatralisk Stilling staar ved en Fontæne. Hun er iført en gul saakaldt Chemise-Kjole med lyseblå Tunica, gyldent Bælte og rosafarvet Shawl. Øjnene er blaa, og der gaar et gyldent Baand gennem de kastaniebrune Lokker. I en yndefuld Attitude á la *Ida Brun* har hun lige lagt en Rosen-Guirlande omkring en monumental Urne, der staar paa et hvidt Postament, der i Midten har et mørkt, firkantet Felt, hvori ses to hvide Duer, der næbber. Nederst vælder en Kilde ud af en rundbuet Port. Et spinkelt Træ bøjer sig ind over Monumentet. Stikket maaler 13×8,5 cm. Desværre er Stikranden skaaret af, vel af Hensyn til Indramningen, saa en eventuel Signatur og Inskription mangler. Min Oldefar, Købmand og Cigarfabrikant i Aalborg *William Frederik Christian Starcke* (1786-1864), blev den 2. 4. 1813 viet i Garnisons Kirke i København til *Wilhelmine Louise Charlotte v. Wachs* (1794-1864), saa Billedet kan, efter Stilen, godt være en Generation ældre. Den nederste Trediedel af Kortet har kunnet klappes op, og bag Klappen staar paa gul, sart Silke trykt følgende Vers:

Fra William Starcke til Wilhelmine v. Wachs. Ca. 1812. Usigneret.

»Hver Dag, hver Time, jeg af Livet nyder,
Jeg stedse minder, signer, Ædle! Dig,
Jeg beder Gud, som der belønner Dyder,
At han i Alt, Dig giøre lykkelig.
Til Dig jeg skylder al mit Hæld og Lykke,
Paa Livets tunge Vei, Du hialp mig frem,
At Sorgs og Kummers Vægt, mig ei nedtrykke,
Det er dit Værk, din Godhed letted' dem.«

»Meget rørende altsammen – sagde jeg – men hvad er det, Gustav?«
– »Det skal jeg sige dig – sagde han – det er et gammelt Nytaarskort. Sidst i 1700-Tallet og ind i 1800-Tallet sendte Ægtefæller, Kærestepar, Børn og Forældre somme Tider saadan et Kort til hinanden som Nytaarsgratulation. Men det er nu meget morsomt, at du netop skal komme og vise mig det, for se, henne paa Skrivebordet har jeg lagt tre saadanne Kort frem, for at spørge dig, om du vil

have dem. Du interesserer dig jo for den kære Familie og de gamle Ting, og disse tre Kort stammer fra Familien Rosted og er skrevet af dine Tip-Oldeforældre og Tip-Tip-Oldeforældre.«

Sjældne Sammentræf er morsomme, og lykkelig drog jeg hjem til Silkeborg, hvor jeg viste min Kone dem. »De er søde – sagde hun – men der er forresten kommet en Pakke til dig, mens du var i København. Den ligger inde paa Spisebordet.«

Jeg gik ind og lukkede den op. I Pakken laa Portrætterne af de samme Tip-Oldeforældre, som for halvandethundrede Aar siden som Nygifte havde sendt hinanden deres smaa versificerede Nytaars-hilsner paa illuminerede Kobberstik. De to Blyantstegninger var i henrivende samtidige Damborg-Rammer, og de var sendt mig fra en fjern Slægtning, der var saa fjern, at han slet ikke kendte min Fætter. Sjældne Sammentræf er morsomme, og dobbelte Sammentræf er saa mærkelige, at de er det bedste Surrogat for Overtro, der findes.

Disse smaa farvelagte Kobberstik er et yndigt lille Hjørne af Kulturhistorien, hvor den tangerer Kunsthistorien. Nytaarsønsker har dybe Rødder i en fjern Fortid, lige siden man ved Juleblotet i Heden-skabets Dage i de gamle Guders Navn ønskede hinanden Fred og godt Aar. I Ønsket fulgte et Stykke af ens egen Sjæl, Ære og Kraft med. Endnu paa Holbergs Tid var Nytaarsvisitter saa almindelige, at de var lidt af en Landeplage. Fra Frankrig og Tyskland kom den Forenkling, at man i Stedet for Visitten nøjedes med at aflevere et Visitkort, og herfra udviklede sig Skikken med de mere kunstneriske Nytaarskort, der indeholder en Lilliput-Verden af Muser, Amoriner, Gratier og Putti, der bevæger sig mellem samtlige Symboler for Lykke, Venskab, Kærlighed – og Trofasthed – ikke at forglemme.

Kortenes Funktion fremgaar af Titlen paa den Monografi, som *Walter von Zum Westen* udgav i 1921: »Vom Kunstgewand der Höflichkeit«. Senere kom fra Wien den Mode, at forsyne Kortene med en eller anden Mekanik, saa de, forsynede med Folder, Snore eller Trækstænger af Karton, kunde bevæge sig efter samme Princip, som bruges ved Sprællemænd. Fra England kom Moden med smaa smagfulde relief-prægede Blindtryk, der mindede om Wedgwood's klassicistiske Porcelæn, eller de mere smagløse, der prydedes med Pailletter og Cantiller.

Her hjemme averterede *Bogtrykker Borup* i store Helliggejst Stræde allerede i 1760'erne med »fint Papir at skrive Nytaarsvers paa«. I 1767 averterede *Kobberstikker Jonas Haas* med »gandske Nyetaarsvers, stukne i Kobber«. Man kunde købe hele Ark med smaa Vers, som kunde klippes ud. Ofte havde de en Overskrift: Til Fader, Til Moder, Til Onkel, Til Tante, Til min Velgiører etc. De var billige, og kunde faas hos *Bogtrykker Thiele*, eller *Boghandler Rothe* paa Børsen. Versene, som ofte var gyselige, var sommetider skrevet af yndede Digtere som *Tode*, *Balling*, ja selv *Baggesen* og den unge *Oehlschläger*. I Købstadmuseet »Den Gamle By« i Aarhus findes et Ark: »Nytaars-Ønsker No. 1.«, forfattet af *Translatør C. F. Primon*, og trykt hos *I. F. Schultz*, og paa Det Kgl. Bibliotek findes en Samling af disse Ark med trykte Vers.

Museumsinspektør Kai Uldall beretter i »Illustreret Tidende«, 30. 12. 1923. om disse »Nytaarsgratulationer«. Han fortæller, at de kobberstukne, ofte haandkolorerede Kort blev stor Mode i 1780'erne og 1790'erne. De var ofte forsynet med Udskæringer og Klapper, der kunde løftes op, saa det lille Vers, trykt paa Silke, kom til Syne. I Tyskland var det usædvanligt, at saadanne Kort bar Kobberstikkerens Signatur. I Danmark var det ikke ualmindeligt. I »Den Gamle By« findes et Kort, hvorpaa det meddeles, at saadanne Kort kunde faas hos *Kobbertrykker M. S. Moberg*, Østergade 65, og Uldall fortæller, at de forhandlede hos *Proft* paa Børsen. *Portrætmaleren Hans Hansen* – der var Far til *Maleren Constantin Hansen* – skrev den 29. December 1794, om hvordan han »gik paa Børsen og saae her et Vrivil af Mennesker, hvoraf største Delen var beskieftiget med at søge Nyeaarsvers.«

(Under Korrekturen til denne Artikel har jeg stiftet Bekendtskab med en Artikel i Tidsskriftet »*Almanak*« Nr. 4 1968, Side 28–32. Den hedder »*Gamle Nytaarsønsker*« og er skrevet af Overbibliotekar *Johs. E. Tang Kristensen* i Nørre Sundby.)

Paa »Nordsjællandsk Folkemuseum« findes 6 af de enkle Klippe-Kort, et senere Kobberstik uden Farve, samt et smukt, meget velbevaret Kobberstik med Farve. Selv ejer jeg 5 farvelagte Kobberstik, Det Kongelige Bibliotek har 4, Universitetsbibliotekets Smaatryksafdeling ejer intet, Kunstindustrimuseet ejer intet, Den Kongelige Kobberstiksamling ejer heller intet, »Den Gamle By« har en Samling paa mellem 20 og 30, og Nationalmuseets III Afdeling ejer ca.

100. I andre Familier og paa andre Museer ligger der sikkert ogsaa nogle, men de fleste er gaaet tabt. Det er vel gaaet dem, som i dette lille Børnerim:

»Det røde Postbud,
som bringer Post ud,
han bru'r som Paaskud,
at han er Postbud.
Han bringer Brevet,
som du har skrevet,
og mine Kort,
som du smider bort.«

Helt billige har Kortene ikke været. I 1790'erne kostede de fra 8 Skilling til 1 Mark og 12 Skilling pr. Styk, hvilket efter den Tids Forhold var en betragtelig Sum. Efter Englandskrigen, den glade Inflation og den triste Statsbankerot ebbede Brugen af de fine Kort ganske naturligt ud.

Da de fire af mine Nytaarskort har direkte Forbindelse med Hillerød, skal de nævnes her.

Det ældste og smukkeste forestiller en ung, drømmende Pige i lysegrøn Chemise-Kjole med rosafarvet Tunica. Hun har gult, lokket Haar, og staar ved et Alter i Form af en Søjletromle, ovenpaa hvilket hviler et Overflødigedshorn, hvor ud af vælder Druer, Æbler, Pærer og Roser. Paa Forsiden af Alteret ses et hvidt, firkantet Felt, hvori en ung Kvinde med den ene Haand tænder en Ild paa et andet søjleformet Alter – Hjemmets Arne? – og med den anden Haand hidløkker en Stork – enhver ung Piges Drøm – dengang. Denne Kvinde er i lyserød Chemisekjole, der lader højre Arm, Skulder og Bryst fri. Til højre for det store Alter sidder en Hund med blaat Halsbaand – Trofasthed? Til venstre ses grønne Buske, og over det hele svæver en engleagtig Amarin med blaat Skærf, bærende en blomsterkranset Oval med smal, blaa Ramme. I denne Oval staar en tredie ung Kvinde i Profil. Hun har et Anker i venstre Haand og en blodrød Kalk i højre. Hun er iført lysegrøn Chemisekjole, Tunica med firkantet Brystudskæring og flagrende Shawl.

Fra Chr. Ludv. Rosted til Margaretha Birch i Hillerød. 1.1.1794. Signeret B. K. H.

Kobberstikket, der er 18,7×10,4 cm. er signeret med Monogrammet: »B. K. H.«. Paa Nationalmuseet findes et Kort med samme Monogram, en Signatur, som ikke kendes i Den Kgl. Kobberstiksamling og ikke nævnes i *Nagler's*: »Die Monogrammisten.« I sin Tid har jeg faaet dette Kort af nogle norske Slægtninge, og jeg er *Hakon Lind* og hans Familie dybt taknemmelig.

Under Stikranden er skrevet med Blæk: »Kiøbh. d: 1 Januarij 1794. C L Rosted.« Øverst staar skrevet:

»Til
min bedste Pige
Jomfrue
Margaretha Birch.«

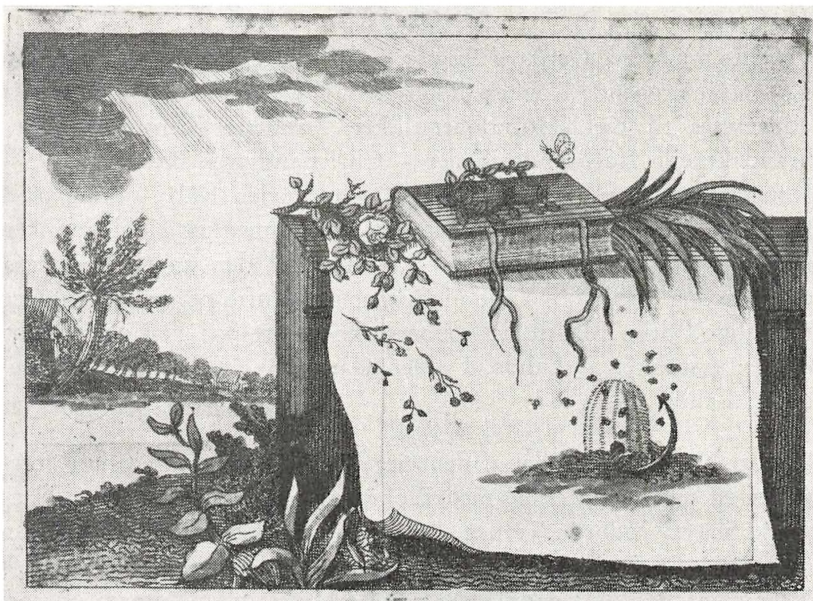
Løfter man Klappen i Vejret, staar følgende Vers trykt paa lyserød Silke:

»Gid hele Verden kunde skønne:
Hvad jeg til Nyeaar vilde lønne
Den bedste Skat jeg elske kan?
Da var det just Dig rare Pige!
Hvormed jeg ønsker snart at stige
I Brudeseng – og blive Mand.«

Hendes Kinder er sikkert blevet som den lyserøde Silke, Verset er trykt paa. Kortet er skrevet af min Tip-Oldefar til min Tip-Oldemor, Aaret før de blev gift. Han hed *Christian Ludvig Rosted*, og hun hed *Margaretha Birch*. Han blev født i Roskilde den 7. 2. 1766, som Søn af Amsforvalteren i Roskilde, Justitsraad *Bertel Michael Rosted* og dennes 2' Hustru *Sophie Charlotte Amalie Fischer*. Han blev Student fra Frederiksborg Statsskole, og her har han lært sin Kæreste at kende. De blev forlovet i Hillerød den 2. 6. 1789, og gift i Brudens Hjem i Hillerød, den 7. 2. 1795. Han døde i København den 7. 6. 1827 som Justitsraad og Kontorchef i Admiralitetet. Hun blev født i Hillerød den 27. 6. 1771, og døde i København den 21. 5. 1825. Hun var Datter af *Guldsmed i Hillerød Lars Hansen Birch* og *Vibeke Catharina Koch*.

Intet Under, at han efter den lange Forlovelse længtes lidt efter at blive gift med sin Grete. Ak, kæreste Hr. Guldsmed. –

Kort Nr. 3 – det ene af dem, jeg fik af Gustav Lorenzen – forestiller et alvorssort Postament, hvorpaa ligger en endnu tillukket Bog, hvis Lukke af Læderremme lige er aabnet. Paa Bogen ligger, paa forventet Efterbevilling, en grøn Laurbærkrans, hvorover svæver en gul, inspirerende Sommerfugl. Paa den ene Side af Bogen ligger en blomstrende Rosengren, paa den anden Side en Palmegren. Ned fra Bogen hænger et hvidt, endnu ubeskrevet Ark, hvorpaa ses smaa Strøbuketter, en gul Bikube med flittigt svirrende Bier, samt en tynd Seglmaane – Nytaarsnyet. I Forgrunden grønne Planter, i Mellemgrunden blaanende Vand, i Baggrunden en Søbred med Huse, et Træ og en Allé, og allerøverst ses den gyldne Sol frembryde gennem den kulsorte Sky. Slaar man Dokumentets Klap op, staar følgende Vers, trykt paa lyseblaa Silke:

Fra Chr. Ludv. Rosted til Margaretha Rosted. 1.1.1796. Lahde fecit.

Til Kone

»Bedste, Glæden krone Dine Dage,
Nøisomt Held Dig gøre lykkelig!
Ingen Morgen vække Dig til Klage,
Ingen Aftensøel i Kummer skue Dig!
Hvad den Eviggode os bereder,
Alting, alting sigter til vort Gavn.
Elskede! kun denne Bøn jeg beder:
Intet mig udrive af Din Favn!«

Paa Indersiden af Klappen er skrevet med Blæk:

»Til min dyrebare Kone
den 1s Januarij 1796
C. L. Rosted«

Paa Stikranden, midt under Billedet, der er 9,7×13,4 cm., staar med bittesmaa Bogstaver:

»Lahde fecit«

Dette maa være *Gerhard Ludvig Lahde* (1765-1833), som var Elev af den fremragende Kobberstikker *J. F. Clemens*, og som i 1799 selv udnævntes til Kgl. Hofkobberstikker. Lahde er berømt for sine brandaktuelle Ildebrandsbilleder – Christiansborgs Brand i 1794 – Københavns Brand i 1795 – Slaget paa Rheden 1801 – Bombardementet af København 1807. Han var en udmærket Kobberstikker, men en middelmaadig Tegner. Man siger, at den unge *Eckersberg*, der dengang boede hos Lahde i Gothersgade, ofte udførte Tegningen til Lahde's Stik. Blandt de kobberstukne Kort paa Nationalmuseet, er de 14 stukket af Lahde. I »Den Gamle By« i Aarhus er to signeret: Lahde.

Kort Nr. 4 – det andet af dem, jeg fik af Gustav Lorenzen – forestiller en ung, blond Pige med Blomsterkrans i Haaret, blaat, flagrende Shawl, rødbrun Tunica, der viser hendes blottede højre Bryst, og lang, hvid Kjortel. Hun læner sig ind mod et hvidt, klassicistisk Monument, fra hvis endnu ubeskrevne Midtfelt hun drager et Forhæng til Side. I venstre Haand holder hun en Laurbærkrans. Lige bag Monumentet staar to Træer, og i Baggrunden staar Solen op. Naar Klappen paa Monumentet aabnes, ses følgende Vers, trykt paa lyseblaa Silke:

»I mit Øje straal'er Glæde,
Ved at see Dig sund og glad,
Ingen Sorg Dit Øje væde!
Derom Himlens Gud jeg bad;
Vi med Fryd da vandre frem
Til vi naae et bedre Hjem.«

Med Blæk er skrevet paa Klappens Inderside:

»Til min elskværdige Mand«

Kortet, der er 9×11,4 cm., har forneden en Inskription, skrevet med Blæk:

»D 1 Januariiy 1796, Margrethe Rosted«

Dette er min unge Tip-Oldemor, Aaret efter Brylluppet. At døme efter den hutrende Maade, hun staver Januariiy paa, maa man formode, at det har været koldt.

Fra Margrethe Rosted til Chr. Ludv. Rosted. 1.1.1796. Fridrich sc.

Med meget smaa Bogstaver staar under Stikranden:

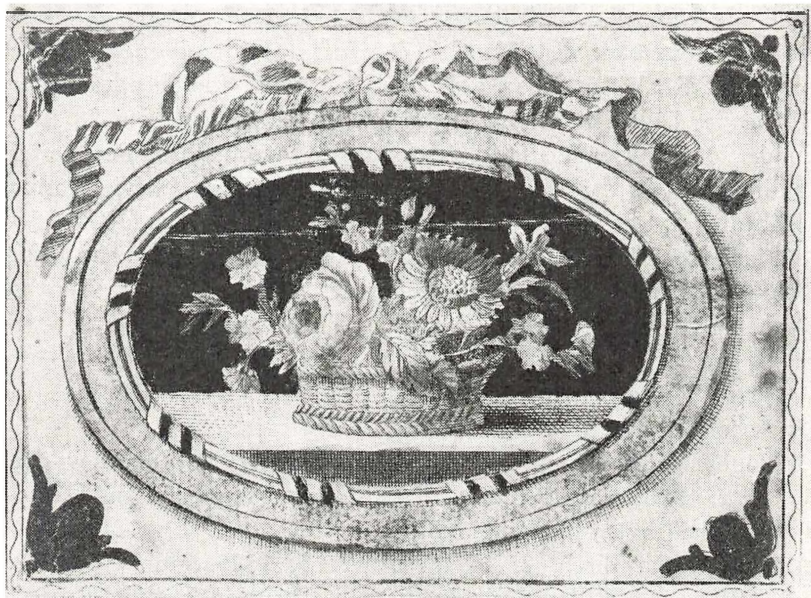
»Fridrich sc:«

Jeg troede først, at dette maatte være Maleren og Grafikeren *Caspar David Friederich* (1774–1840), fordi han netop gik paa Kunstakademiet i Aarene fra 1794 til 1798. Han blev senere Professor i Dresden, hvor hans berømteste Billede hænger: »To Mænd betragter Maanen«. I Hamburg hænger hans nøgterne Maleri af Skibet »Haabet«, skruet ned i Isen. Det er malet i 1821, men da han langt tidligere har behandlet Motivet, er der den Mulighed, at det kan være inspireret af Giertrud Birgitte Bodenhoff's Skib: »Jomfru Giertrud«, som blev skruet ned i Grønlandsisen det Aar, da Friederich forlod København, det Aar hun selv døde. Hun var Søster til Christian Ludvig Rosted, og boede i Nyhavn, faa Huse fra Charlottenborg. Hun blev gift med sin Fætter, Grosserer *Andreas Bodenhoff*, – den 6. Januar 1796 – faa Dage efter, at de to Nytaarskort blev skrevet.

Selv om Folk i hine Tider var rørende tolerante med, hvordan deres Navne blev bogstaveret, kan det alligevel ikke være ham. I »Den Gamle By« er tre af Nytaarskortene signeret: Fridrich. Nationalmuseet ejer fire Kort, signeret: Fridrich. Et af dem, der er signeret: »Fridrich fecit Hafn.« har en Inskription med Blæk, den lyder: »Til min Fader 1785«. I 1785 var Caspar David Friederich kun 11 Aar, saa derfor gennemgik jeg de mange Kunstnere ved Navn Friederich i *Thieme-Becker's* Leksion, og standsede ved Kobberstikkeren *Johann Gottlieb Fridrich*, som fødtes i Nürnberg 1742 og døde i København 1809. Han kom ca. 1774 til København, for at illustrere berømte Værker af Naturforskeren *Otto Frederik Müller*. Nu findes der et Kort, der forestiller et Skab, hvis Laager kan lukkes op. Det findes i et Eksemplar i Aarhus og to Eksemplarer paa Nationalmuseet. Indenfor Laagerne ses det sædvanlige Silke-Vers, og Skabet er omgivet af mangfoldige smaa Sager: Skrivetøj, Saks, Lysestage, Skakbrædt, Noder, Landkort og Bøger. Paa en af Bøgerne kan lige læses: »Nytaarsgave for Damer« – det Nytaarshefte, der blev redigeret af *Thomas Thaarup*, og paa en anden Bog kan læses med Lup: »Tegnet og skrevet til nye Aar af J. G. Fridr. 97.« Der er saaledes ingen Tvivl om, hvem Kobberstikkeren er.

Kort Nr. 5 – det tredie af de Kort, Gustav Lorenzen gav mig – forestiller en gul, flettet Blomsterkurv, staaende paa en gul Skranke, omgivet af en Oval. I Kurven ses en rød Rose, en gul Asters, og smaa, blaa Kærminder. Over Ovalens Ramme, der bestaar af en smal, gylden Liste og en lidt bredere lyserød Bræmme, ses en gylden Sløjfe paa blaa Bund. I hvert Hjørne en rød Lilie, og yderst en gul, firkantet Ramme med en smal Bølgelinie i. Under den ovale Klapp staar trykt paa lyserød Silke:

»De traadte i Forældres Sted,
Og Omsorg daglig for mig bærer;
Jeg brænder af Erkjendtlighed,
Og evig Dem mit Hjerte ærer.
Men dette, hvad vil det forslaae?
Kan det min Gjeld til Dem afdrage?
O nej, men Gud det lade gaae
Dem vel i Aar og alle Dage!«

Fra Lars og Vibeke Catharina Birch i Hillerød til Chr. Ludv. og Margrethe Rosted i København. 1.1.1803. Usigneret.

Stykket, der er uden Signatur, maaler $8,2 \times 10,1$ cm. og bærer, med lidt rystende Haand, en Indskrift i Blæk paa Klappens Bagside:

»Til
mine gode Børn
fra L B – V B / C B
1803 d 1 Janui«

Mere har der ikke været Plads til. Versets forbløffende Tekst, som er meningsløs i en Hilsen fra Forældre til Børn, skyldes vel, at Udvalget af Kort ikke har været stort i Hillerød, og da Teksten indeholder gode, venlige Ord, har de Gamle Forældre vel lagt mere Vægt paa Aanden, end paa Bogstaven.

Bogstaverne »L B« i Underskriften betyder *Lars Birch*, og Bogstaverne »V B C B« betyder *Vibeke Catharina Birch*. Han blev døbt Lars Hansen Birch i Frederiksborg Slotskirke den 1. 10. 1730. Hvor-naar han er født, er ikke angivet. Efter at være uddannet hos en Guldsmed i København, etablerede han sig i 1762 som Guldsmed i

Hillerød. Han døde i Hillerød den 14. 4. 1807, næsten 77 Aar gammel. Han blev den 21. 12. 1763 gift i Hillerød med Vibeke Catharina Koch, som maa være født ca. 1739, idet hendes Alder ved hendes Død den 16. 7. 1819 angives i Kirkebogen som 78 Aar. Hendes to Svigersønner, Hospitalsforstander, Vejfiscal og Postmester i Hillerød *Hans Dahlerup*, og Justitsraad *Christian Ludvig Rosted* i København, averterede Dødsfaldet i »Berlingske Tidende« Nr. 58. 1819. Hendes Fødested, Fødselsdag, Daabsdag og Forældre har hidtil ikke kunnet findes. De havde følgende 12 Børn, hvoraf kun to overlevede dem:

1. Hans Larsen Birch. 22. 6. 1764 † 4. 5. 1785.
2. Nicolai Birch. 5. 7. 1765. † 22. 9. 1768.
3. Sophie Maria Birch. 7. 1. 1767. † 13. 2. 1799. Hun blev den 22. 2. 1786, viet i Hillerød til Hospitalsforstander Hans Dahlerup, med hvem hun fik 11 Børn.
4. Margaretha Birch. 27. 6. 1771. † 21. 5. 1825. Hun blev 7. 2. 1795 viet i Hillerød til Justitsraad Christian Ludvig Rosted, med hvem hun fik 10 Børn.
5. Anna Benedicte Birch. 10. 4. 1773. † 2. 1. 1778.
6. Jørgen Birch. 12. 12. 1774. † 27. 5. 1782.
7. Wilhelmine Marie Birch. 7. 6. 1776. † 10. 6. 1850. Hun blev den 3. 5. 1800 viet i Hillerød til Hans Dahlerup, Aaret efter Søsterens, hans første Hustrus, Død. De fik 9 Børn, saaledes at Hans Dahlerup med de tvende Søstre ialt fik 20 Børn.
8. Dødfødt Datter. 26. 5. 1779.
9. En Søn begravet 1½ Aar gammel 1780.
10. Dødfødt Søn. 14. 2. 1781.
11. Dødfødt Søn. 21. 2. 1783.
12. Laurence Cathrine Birch. 16. 6. 1784. † 19. 8. 1784.

Lars Hansen Birch var gift to Gange, idet hans første Ægteskab var med *Anna Sophia Ottesdatter Birch*, hans Søskendebarn, der var født 1731. De blev viet i Hillerød den 6. 5. 1762. Hun blev allerede begravet den 19. 6. 1762. Deres eneste Barn, *Anna Sophia Larsdatter Birch* døde spæd.

Den 11. Januar 1776 fik han tinglyst Skøde paa Huset Nr. 47, der laa »imellem Regimentskriver Dahlstrøms Huus paa den ene og

Krus med Sølvlaag af Lars Birch i Hillerød. 1794. Frederiksborgmuseet.

Hans Jensen Præstevangs Huus paa den anden Side. – Til Gaden 9 $\frac{1}{2}$ Fag og til Gaarden 11 Fag – et Loft højt.«

Guldsmeden Lars Hansen Birch var Søn af Kræmmer i Hillerød *Hans Larsen Birch*. Naar han er født, vides ikke, men den 19. 1. 1725 blev han, der dengang var Skriverkarl, viet i Hillerød til *Sophia Maria Hansdatter*, som var født 1685, og var Enke efter *Jørgen Olsen*. Hans L. Birch døde i Hillerød 23. 6. 1753. Hans Kone blev begravet 5. 11. 1778. Ved Skiftet den 13. 6. og 14. 8. 1780. nævnes følgende fire Børn:

1. Jørgen Hansen Birch, født i Hillerød 1726, Student fra Frederiksborg Statsskole 1746.
2. Lars Hansen Birch – den omtalte Guldsmed i Hillerød.
3. Willum Hansen Birch, født i Hillerød 1733, i Lære hos en Juvelér i København.

4. Margarethe Hansdatter Birch, født i Hillerød 1727. Hun boede hjemme i 1753.

Mig bekendt findes der ikke noget Portræt af Guldsmeden Lars Birch, men i mit Eje findes Malerier af Datteren, Margaretha Rosted og hendes Mand, Christian Ludvig Rosted. De er malet i 1817 af *Ernst Meyer*, Aaret efter at *Eckersberg* vendte hjem fra Paris, hvor han havde været Elev af *David*.

Den tyveaarige Ernst Meyer har omgaaende lært ham Kunsten af, og udstillet disse to fremragende Portrætter, som helt er i *Eckersberg's* Stil. Foruden disse to Malerier ejer jeg de to tidligere nævnte Haandtegninger. De er tegnet i 1839 af Marinemaleren *Carl Olsen* efter et Par Oliemalerier i Familieeje fra ca. 1820 af *Joh. Viertel*.

Dertil ejer jeg en Rødkridtstegning af ham, tegnet i 1783 af *Paul Ipsen* i Store Regne Gade 188 i København. Han er afbildet i Profil med Pudderparyk og Nakkehaaret samlet i en Pung med Silkesløjfe – crapaud – og Bukler i Haaret. Da han paa Billedet er 17 Aar gammel, er det vel fra den Tid, da han blev Student fra Frederiksborg lærde Skole. Aarstallet for Dimissionen kendes ikke, da de gamle Skoleprotokoller desværre er brændt, men 17 Aar var den gennemsnitlige Alder for en Student.

Hvis man i gamle Hillerødfamilier saa efter i Sølvtojsskuffen, vil man maaske kunne finde Arbejder med hans Mestermærke i. Det bestaar af en Firkant med afrundede Hjørner, hvor Bogstaverne »L B« staar øverst, derunder to Tal, f. Eks. »9 7« – hvilket betyder 1797.

I Hillerød findes to af hans Arbejder. Oppe paa Frederiksborg Slot kan ses et glasseret Lerkrus med Sølvlaag. Dets Højde er 21,5 cm. og dets Diameter 11 cm. Dets øverste og nederste Trediedel er riflede, vel et Minde om Bødkerens Teknik. Den øverste Trediedel er med lys Glasur, de to nederste Trediedele er med brunlig Glasur. Sølvlaaget har foroven en russisk Sølv mønt fra 1728 med Keiserinde Anna's Billede. Den er omgivet af drevet Bladværk i Rococo-Stil med udgaaende Knæk. Gækken er en Løve med Kugle under Forpoterne. Under Laagets kugleformede Hængsel findes en Fatning ned om Krusets Hank. Den er forsynet med et andet lille Hængsel, saa Laaget kan løftes af, naar det skal pudses. I Bøjlen ses Frederiksborg-Museets Inventarnummer: »FM 1666«. Laaget bærer Mester-

Hovedvandsæg af Lars Birch i Hillerød. 1797. Nordsjællandsk Folkemuseum, Hillerød.

mærket: LB 94 samt Inskriptionen: »N. M. S. Wogsterup«. Dette er Fæstebonden *Niels Madsen Wogsterup*, der sad på Voxtrup-Gaarden vest for Esbønderup. Han døde i 1797, og maa have været en holden Mand, fordi det ikke har været hvem som helst, der har haft Raad til at sætte Sølvlaag paa sit Lerkrus.

Det andet Arbejde findes paa Nordsjællandsk Folkemuseum i Hillerød. Det drejer sig om et Hovedvandsæg, som i 1967 købtes af Museet paa *Bruun Rasmussen's* Auktion for 742.- Kr. Det er i Régence-Stil med Krone, Rigsæble og Kors for oven. Total-Højden er 7,4 cm. Højden af Corpus er 3,7 cm, og Aabningens ovale Gennemsnit er $3,4 \times 2$ cm. Den ovale Fodplade er $2,0 \times 1,5$ cm. Det har endnu Barokkens Bukler, men med Régence-Periodens indadgaaende Knæk. Lukningen fungerer perfekt og paa Gengivelsen kan man skimte den lille Gæk fortil i Lukketøjet. Det er ikke forgyldt ind-

vendigt, og har ikke Balsambøsse i Foden. Mestermærket sidder indvendigt helt nede i Bunden. Der staar i en Firkant med afrundede Hjørner: LB 97. I *Chr. A. Bøje*: »Gammelt Dansk Sølvtoj«, (1947), Side 97, og »Danske Sølvmærker«, (1954), Side 89, er afbildet et Hovedvandsæg, hvor Corpus minder meget om Folkemuseets Eksemplar.

Det er interessant at se, hvor trofast en dansk Guldsmed i Provin- sen har holdt fast ved de Stilarter, han blev opdraget i som ung. Régence-Perioden varede fra ca. 1720 til 1750. Rococo-Perioden varede fra ca. 1750 til 1775. Hverken Louis Seize-Perioden fra ca. 1775 til 1790 eller Empiren fra ca. 1790 til 1825 synes at have sat mindste Spor i disse Arbejder.

I *Chr. A. Bøje*: »Balsambøsser og Hovedvandsæg« (1950) er der en instruktiv Oversigt over det, som *Knut Hamsun* vilde kalde »Godlugtens« Historie. I Bibelens Beretning om den Købmands- karavane, der købte *Josef* af hans Brødre, faar man et Glimt af Han- delen med de vellugtende Harpikser og Balsamer, der i Ægypten brugtes til Templernes Røgelse, ved Mumiernes Balsamering, og paa Damernes Toiletborde. *Jesaja* rejser et Rama-Skrig mod Kvindernes Pynt og Brug af Kosmetik og »Vellugtsdaaser«, og Helligtrekongers Aften ofredes Guld, Røgelse og Myrrha skiær. Hovedvandsæggets duftende Indhold mentes at være godt mod smitsomme Sygdomme, og i en Tid, hvor baade den personlige og kommunale Renlighed lod meget tilbage at ønske, har *Albert Engstrøm's* korte Karakteristik af Parfumens Funktion været rammende: Det er godt, at den findes, men trist, naar den er nødvendig.

Viggo Starcke.

FRA OLDEMODERS DAGBOG

Oldemoder Busse, født Harpøth, førte en dagbog fra 1814 til 1852. Som de fleste begyndere i dette fag blev den i begyndelsen ført daglig, hvorfor der er kommet meget med, som næppe kan siges at have almen interesse, og dog er der morsomme oplysninger om dagliglivet på den tid.

Hun har levet sit liv i Ringkøbing, hvor faderen åbenbart har været hestehandler og vist også brændevinsbrygger. Der har været et par karle og et par piger i huset foruden 3–4 døtre, og husflid har spillet en betydelig rolle, der er bagt, brygget, slagtet, støbt lys, karret, spundet og farvet, medens vævningen er foregået hos en væver.

Både udtryk og ordstilling er ofte forskellig fra nutidsdansk: F. eks. reeket og spinnet lærredet, (hvem kan oversætte det?)

Der er medgået en urimelig tid med at modtage gæster og gå på besøg, og der må have været et stort hus, for der er ofte mange liggende gæster. En farbroder var købmand Jens Harpøth, Ringkøbing. Denne mand gik der endnu ved århundredskiftet mange historier om; det var ham, der i pengeforvirringens tid – 1813 til 1818 – lavede sine egne penge ved at skrive paa styrvolterkortene, »dette kort veksler Jens Harpøth med . . . rigsdaler i sølv«, disse penge gik som gangbar mønt over hele Vestjylland, derved sparede han sine sølvdalere, til der atter kom orden i pengesagerne i landet.

Familien har været meget stærkt religiøst påvirket, og den havde en del forbindelse til brødremenigheden i Christiansfeld, hvor en broder og en tante opholdt sig. Da moderen i 1818 blev syg af kræft, førtes hun dertil, og forholdene for syge i Danmark har åbenbart været noget lignende, som de var i Japan for 40 år siden. Den syge kørtes på hestevogn fra Ringkøbing til Christiansfeld i løbet af 2 døgn, datteren fulgte med for at pleje moderen, og på sygehuset

tilså en læge den syge en eller to gange daglig, men samme læge havde sin meste tid optaget af sygebesøg andetsteds, så tilsynet var temmelig uregelmæssigt, og oldemoder var den meste tid alene med den syge. Det hændte, at hun fik broderen, som var dernede, til at overtage en nattevagt, men da moderen efter godt 4 måneder døde, var datteren ganske overkørt af nattevågen og arbejde.

Indtil oldemoder blev gift i 1820, var hun ret optaget af verdensbegivenhederne, senere førtes dagbogen kun lejlighedsvis og væsentligst om familiebegivenheder, som kun slægten kan have interesse af.

Oplysningerne kom ikke så sikkert frem, som tilfældet er nu, og der har været rig lejlighed til at skabe rygter. De sikreste oplysninger kom med ridende stafet til den øverstbefalende for militæret i Ringkøbing, og noget uregelmæssigt kom der også aviser.

Hermed nogle udpluk:

18' januar 1814.

Om morgenen kl. 9 ankom en stafet fra major Bruun ved Kolding til generalmajor Bülow i Ringkøbing, at freden var sluttet mellem Rusland og Danmark, og at de russiske tropper igen trak sig tilbage fra Ribe, Christiansfeld, Hadersleben og andre steder, som tilligemed Holsten var fuld af russiske og svenske tropper.

20' januar.

En stafet til general Bülow ankom kl. 12 middag, at våbenstilstand var sluttet mellem de krigsførende magter, og at alt caperie på søen skulleophøre.

25' januar.

Et brev fra broder Søren (som studerede i Viborg) fortæller, hvordan freden er sluttet: Norge er overgivet til Sverrig og Danmark frataget Pomern og Launburg, men de Vestindiske Øer beholder vi. Flåden får vi ikke tilbage, Anholdt gives tilbage, men Helgoland er Englands. England skal have budt 400,000 pund sterling for Norge, men vor gode konge svarede nej, ikke for penge, men kun af yderste nødvendighed er jeg tvunget til at afstå.

3' marts 1814.

Der har været mange bønder i byen i dag, fordi der var marked, mange af dem bliver hos os natten over, men der var meget ringe handel, for priserne var meget lave. Rug kostede kun 80 rigsdalere, medens den i fjor var oppe på næsten 300 rigsdalere, og smør kunne købes til 4 rigsdaler. Fader købte 20 specier a 34 rigsdaler.

31' marts 1814

Ingen københavnernyheder, men et fynsk tillæg siger, Napoleon har tabt.

26' april 1814.

Posten meddeler, at Napoleon er slået og Paris indtaget, så måske kan den uendelige blodsudgydelse nu standses – – men hvordan går det det indskrænkede Danmark?

3' maj 1814.

I nat er folk og heste indkaldt for at forsvare Holsten, som svenskerne vil tage.

6' maj 1814.

Posten har privat bragt vigtig nyt, nemlig at Jylland, Fyn og Sjælland skal gå under Engelland, Holsten til Sverrig og kong Frederik nedsættes til pommersk konge – – det arme fredelige Danmark skal dog til sidst lide uret.

12' maj. 1814.

En stafet, at det indkvarterede mandskab og officerer skal rykke herfra til Ribekanten for at sikre ro og orden, medens 15.000 mand svenskere drager gennem landet over Randers til Sverrig, hvor disse nedrige vel får nok at gøre med det modige norske folk, som vel nu har betrådt Sverrig.

2' juni 1814.

Søster Ane rejst kl. 5^{1/2} morgentil Kiøbenhavn, faders vogn kørte hende til Kolding, hvor hun ankom den tredie aften, derfra hun fortsætter med ageposten til Kiøbenhavn.

9' juni.

Folkene kommet hjem fra klynmosen (tørvemosen) hvor de har været i 3 døgn for at få klynene færdig. Har skrevet et brev for pigen Maren til hendes kiereste.

24' juni.

Brev fra tante Amtrup om det meget, de har lidt under denne grusomme krig, den lille by med kun 100 huse har måttet kontribuere 60.000 rigsdaler i sølv, og hvert hus havde 25-30 mand indkvarteret, og dog er de lykkelige over at Herren har skånet dem for brand og plyndring.

1' maj 1817.

Broder Søren kommet hjem fra Viborg, han og en kammerat spa-

serte hjem på 2 dage. Til efteråret skal han til Kiøbenhavn for at studere ved universitetet. Søster Ane er snart færdig med sit væverkursus i Kjøbenhavn og kommer hjem inden høst. –

Oldemoder havde forlovet sig uden forældrenes viden og blev derfor sendt bort til en præstegård i 1½ år for at glemme, og at dømme efter dagbogen finder hun deres adfærd helt rigtig og takker Gud for disse kærlige forældre. Hun omtaler en frøken von Rosen, som midt om natten forlader sit hjem på Brejninggaard for at gifte sig med en bondekarl, de har både hos provst og amtmand fået afslag på en ansøgning om et kongebrev, men så skrev de direkte til kongen og fik det; om morgenen kl. 4 vækkede de præsten i Velling og fik ham til at vie dem.

Opholdet i Christiansfeld med den syge moder har sikkert hjulpet hende til at glemme sine private sorger.

I februar 1820 skriver hun:

Efter mange overvejelser og samtaler med min Gud, mine forældre, mine søskende og gode venner har jeg besluttet at gifte mig med sadelmager Johan August Busse i Ringkiøbing.

1½ år senere blev hendes eneste datter født, og denne datter, Anna Birgitte Busse blev i 1846 gift med, som oldemoder skriver »Candidatus Theologieæ Nicolai Ernst Fenger til Bibring«.

Der er igennem årene forekommet nogle brylluper, som dog har været meget beskedne, barnefødsler og barnedåb gøres der heller ikke meget ud af, derimod er der undertiden holdt ret store begravelser, hvoraf de fleste ikke har været meget forskellige fra, hvad man har hørt andre steder. En enkelt skal dog lige nævnes. Det er købmand Jens Harptøths begravelse. Da han midt i 40erne døde i en alder af 86 år, efterlod han en skrivelse med besked om, hvordan begravelsen skulle foregå, den lød sådan:

Liiget skal pyntes i mit hjem, hvor familie og venner skal have lejlighed til at iagttage det, og disse folk skal bespises der i huuset. Senere skal liiget føres til min gård på Ringkiøbing Mark, hertil må enhver, som ønsker det, følge med, – dog ikke nogen præst –, liiget skal hensættes i en luftig Age-Rum (gennemkørsels lade), og der skal min karl med lys holde vagt en heel nat ved liiget. Derfra skal liiget føres til Nees kirkegård, hvor det med jordpåkastelse og klokkeringning skal nedsænkes ved siden af min fader.

Dagbogen tilføjer, at dette blev punktlig gennemført, og farbro-

ders begravelse blev altså lige så ekcentrisk, som hans hele liv havde været.

Når oldemoder har skrevet breve for deres piger til kæresterne, som antagelig ikke har kunnet læse, så kan man tvivle lidt på, om glæden ved disse breve har været stor; det har dog næppe generet nogen, at tegnsætningen synes helt tilfældig, og at stavningen ofte er mangelfuld, og at samme ord i samme brev kan staves på flere måder.

At rygterne om storpolitik ofte er stærkt farvet af fortællerne, kan man ikke undres over. Et af disse rygter meddelte, at Napoleon var druknet.

Kærligheden til svenskerne har ikke været stor, men det var vel også for meget forlangt, da det jo var Sverrig, som tog Norge.

Alt i alt forekommer det mig, at en sådan dagbog giver et billede af en del af Danmarks historie på en måde, som vi ikke får gennem de sædvanlige historiebøger, det gælder både rigets historie og befolkningens daglige tilværelse, det sidste er faktisk ikke det mindst vigtige, dersom man ønsker at sætte sig ind i de forhold, hvorfra vi har modtaget vor egen tilværelse. Livet dengang er jo forudsætningen for det liv, vi lever. Derfor kan ovenstående måske have nogen interesse.

Emil Fenger.

Nordsjællandsk Folkemuseum
(Det gamle Husmandssted).

BERETNINGER

I

FOLKEMUSEETS VIRKSOMHED

Nordsjællandsk Museumsforenings ejendom, det gamle husmandssted på Jægerbakken, er blevet rygget og istandsat indvendig og udvendig. Af sikkerhedsmæssige grunde har det været nødvendigt at flytte en del genstande til udstillingsbygningen. Den påbegyndte konservering og behandling af indbo og genstande, fortrinsvis af træ, er i det forløbne år fortsat.

I udstillingsbygningen er foretaget enkelte reparationer, fortrinsvis i kælderetagen.

En række foreninger, selskaber og skoler har aflagt besøg i museets bygninger, ligesom besøgstallet af enkeltpersoner i de tre sommermåneder, museet har været åbent, har været tilfredsstillende. Det samlede besøgstal har i 1968 været 1602 besøgende.

Et betydeligt antal af de besøgende har været på museet i forbindelse med rundvisninger, foredrag om kulturhistoriske emner samt undervisning. Der er herved skabt kontakt med en bred kreds af interesserede, hvilket bl. a. har resulteret i en pæn medlemstilgang, øget salg af museets publikationer og en del værdifulde gaver til museets samlinger.

Elever fra de nordiske lande har i forbindelse med deres ophold på Lejrskolen for nordisk Ungdom besøgt Nordsjællandsk Folkemuseum, de fleste i forbindelse med opgaveløsning og studier, og museet har i det forløbne år kunnet glæde sig over en yderligere udbygning af det gode samarbejde med Den nordiske Lejskole. En del nordsjællandske skoler har ligeledes i forbindelse med undervisningen besøgt museets samlinger, bl. a. Frederiksborg Statsskole, Frederiksborg Byskole, Hillerød Handelsskole, Hillerød tekniske skole, Ndr. Banevej skole, Hillerødsholmskolen, M. Mørks skole.

På udstillingen BO 68, der blev afholdt i Frederiksborghallen, havde museet fået to stande stillet til disposition af Martensen A/S, og fra magasinerne og samlingerne var opstillet to interiører. Udstillingen var godt besøgt, og museets særudstilling vakte særlig opmærksomhed, ikke mindst på baggrund af alt det nye, der blev præsenteret. Museet har desuden medvirket ved udlån af genstande til foretningsudstillinger, bl. a. om nyt og gammelt, dragt og mode m.m.

Nordsjællandsk Folkemuseum har i 1968 modtaget en række værdifulde gaver både til den byhistoriske og den landbohistoriske samling og ønsker også ved denne lejlighed at bringe hver enkelt giver en hjertelig tak:

Frkn. A. og O. Thorold, Espergærde (dragter og tekstiler), skomagermester Verner Larsen, Slangerup (rød skomagerstøvle), frk. A. Schmidt, Hillerød (ejendoms papirer, samling småtryk), hr. Chr. Pedersen (ejendoms papirer), handelslærer Einar Olsen, Hillerød (arkivalier og småtryk), manufakturhandler Svend Martensen, Hillerød (billeder), fru Helga A. P. Olsen, Helsingør (billeder), politimesteren i Hillerød (hundemål), fru Kirsten Willumsen, Hillerød (billeder), skomagermester H. Hou, Hillerød (billeder), købmand Jens Sørensen, København (målestok), Lille Lyngby sygekasse (fane), overlærer Knud Kristiansen, Hillerød (billeder, protokoller), telefonmontør Erik Larsen, Hillerød (arkivalier), fru Lily Bjellekær, Hillerød

(dragt, hat, fotografi), børnehaveleder, frk. Valborg Jensen, Hillerød (garnvinde).

På Bruun Rasmussens auktion på Borreby har museet desuden erhvervet general, godsejer Friedrich von Arenstorffs kisteplade (1689). General Fr. von Arenstorff var bl. a. ejer af Svanholm gods i Hornsherred.

N. G.

Nordsjællandsk Folkemuseum
(Udstillingsbygningen).

II MUSEUMSFORENINGEN

Foreningens ordinære generalforsamling blev afholdt på hotel »Leidersdorff« den 12. november 1968. Borgmester W. Stenberdt blev valgt til dirigent og meddelte, at bestyrelsen på sit sidst afholdte møde havde vedtaget at vælge Nordsjællandsk Folkemuseums grundlægger og museumsforeningens mangeårige formand, forfatteren Anders Uhrskov, til livsvarigt medlem af bestyrelsen og æresmedlem af foreningen. Generalforsamlingen godkendte med akklamation den ærefulde udnævnelse.

Formanden, direktør Nils Gustafsson, aflagde beretning om arbejdet i det forløbne år og omtalte nærmere forskellige aktiviteter på folkemuseet.

Kassereren, sparekassedirektør O. Blinkenberg Nielsen, gennemgik regnskabet, der balancerede med kr. 42.612. Foreningens årsskrift »Kultur og Folkeminder« havde kostet kr. 9.674, medens der var

udført vedligeholdelsesarbejder på museumsbygningen for kr. 4.741. Man vedtog uændret kontingent på kr. 10.

Museumsdirektør Jørgen Paulsen, redaktør, dr. phil. Jan Steenberg og konsulent H. Stryhn blev genvalgt til bestyrelsen. Foreningens ene revisor, overlærer J. J. Anker, blev ligeledes genvalgt.

Bestyrelsen består herefter af:

Amtmand J. Elkjær Larsen, sparekassedirektør O. Blinkenberg Nielsen, (kasserer), malermester Nicolai Tving Jensen, Holløse, museumsdirektør Jørgen Paulsen (næstformand), redaktør, dr. phil. Jan Steenberg, Fredensborg, viceborgmester W. Stenberdt, konsulent H. Stryhn, foreningens æresmedlem, forfatteren Anders Uhrskov (redaktør af »Kultur og Folkeminder«), og direktør Nils Gustafsson (formand, museets leder).

Foreningens medlemstal er 625 medlemmer.

Ved Dansk kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde i Svendborg 5.-8. september 1968 var Nordsjællandsk Museumsforening repræsenteret ved formanden.

Kredsformænd: Ammindrup: parcellist Magnus Andersen. Farum: gårdejer N. C. Nielsen, Stavsholt. Fredensborg: Overlærer, fru Else Sørensen. Harløse og Tjæreby: proprietær Svend Christensen, Nebbegaard. Helsingø og Højbjerg: kontorbestyrer Frede Baun. Holløse: malermester Nicolai Tving Jensen. Humlebæk: overlærer Jacob Rosenkilde. Hørsholm: gartner Jens Petersen. Jægerspris: overlærer H. Svegaard. Kagerup: elektroinstallatør Svend Pedersen. Lavø: parcellist Alfred Christensen. Ramløse: parcellist Jens Olsen. Skærrød, Aagerup, Taagerup: gårdejer Chr. Sørensen. Slangerup: malermester A. Kaarup Nielsen. Store Lyngby, Lille Lyngby: gårdejer Bent Christoffersen. Store Rørbæk og Snostrup: parcellist Axel Jacobsen. Sundbylille: gårdejer Anders Hansen. Hillerød og omegn: museumsdirektør Jørgen Paulsen.

I finansåret 1968-69 har Nordsjællandsk Museumsforening modtaget følgende tilskud til sit arbejde:

Ministeriet for kulturelle anliggender: 7.460,25 kr. samt et ekstraordinært tilskud fra samme ministerium til indkøb af museumsgenstande 1.500 kr. Frederiksborg amt 2.000 kr. Hillerød kommune 2.000 kr. Frederiksborg amts Sparekasse 700 kr. Frederiksborg Bank A/S 300 kr. Nordsjællands Bank A/S, Helsingø 200 kr. Privatbanken, Hillerød afd. 200 kr. Sparekassen Sjælland 250 kr.

Alsønderup kommune 50 kr. Asminderød-Grønholt kommune 200 kr. Esbønderup-Nødebo kommune 50 kr. Farum kommune 50 kr. Græsted-Maarum kommune 35 kr. Helsing-Valby kommune 100 kr. Jørlunde kommune 100 kr. Lillerød kommune 50 kr. Melby kommune 50 kr. Oppesundby-Snostrup kommune 50 kr. Ramløse-Annisse kommune 50 kr. Slagslunde-Ganløse kommune 50 kr. Stenløse-Veksø kommune 50 kr. Slangerup By kommune 100 kr. Chr. Melskens A/S 250 kr.

Forfatteren Anders Uhrskov har redigeret museumsforeningens årsskrift »Kultur og Folkeminder«, der er udsendt med 20. årgang.

De tidligere udsendte årsskrifter har været stærkt efterspurgt, og mange årgange er desværre udsolgt. Ved henvendelse til formanden, dir. Nils Gustafsson, Hillerød Handelsgymnasium, Sdr. Banevej 4, 3400 Hillerød (telf. (03) 26 33 71) kan følgende årgange fås:

IV, V, VII, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX og XX.

For årgang IV, V, VII, XV, XVI, XVII er prisen 8 kr. og for årgang XVIII, XIX og XX 10 kr.

N. G.

INDHOLD

	Side
Lars Larsen fra Vejby. Senere Aar. Af <i>A. U.</i>	3
Træk af Hjemlivet i Thorup Præstegaard	36
General Friedrich von Arenstofts Kisteplade. Af Direktør <i>Nils Gustafsson</i> ..	51
Ullerød Asyls Historie. Af <i>A. U.</i>	61
Japansk Landbrug med lidt Paavirkning fra Danmark. Af Statskonsulent <i>Emil Fenger</i>	68
Spredte Minder fra By og Egn. Af <i>A. U.</i>	78
Kongelige Minder – Frederiksborg Valgmenighedskirke – Et Folketings- valg – Den spanske Syge.	
Nytaarskort fra en gammel Guldsmed. Af fhv. Minister, Overlæge <i>Viggo Starcke</i>	84
Fra Oldmoders Dagbog. Af Statskonsulent <i>Emil Fenger</i>	101
Beretninger. I. Folkemuseets Virksomhed. II. Museumsforeningen. Af <i>N. G.</i>	106

BILLEDER

	Side
Lars Larsen	7
En nordsjællandsk Sædemand	13
General Friedrich von Arenstofts Kisteplade	53
General Friedrich von Arenstoft Miniaturemaleri	57
Emil Fenger	71
Frederiksborg Valgmenighedskirkes Indre med Niels Skovgaards Maleri	81
Fra William Starcke til Wilhelmine v. Wachs	85
Fra Chr. Ludv. Rosted til Margrethe Birch	89
Fra Chr. Ludv. Rosted til Margrethe Rosted	91
Fra Margrethe Rosted til Chr. Ludv. Rosted	93
Fra Lars og Vibeke Catherine Birch til Chr. Ludv. og Margrethe Rosted ..	95
Krus med Sølvlaag	97
Hovedvandsæg	99
Det gamle Husmandssted	106
Udstillingsbygningen	109